

**DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARININ İSTİHDAM
ÜZERİNE ETKİSİ: 1970-2005
TÜRKİYE ÜZERİNE BİR
UYGULAMA**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ömer GÖK

Kütahya - 2008

T. C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ İSTİHDAM ÜZERİNE
ETKİSİ: 1970-2005 TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Danışman
YRD. DOÇ. DR. ALİ TEKİNŞEN

Hazırlayan
Ömer GÖK
005912012105

Kütahya – 2008

Kabul ve Onay

Ömer GÖK' ün hazırladığı “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerine Etkisi: 1970-2005 Türkiye Üzerine Bir Uygulama” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

.../.../2008

Tez Jürisi

Yrd. Doç. Dr. Ali TEKİNŞEN (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Sezgin AÇIKALIN

Yrd. Doç. Dr. Ali ŞEN

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerine Etkisi: 1970-2005 Türkiye Üzerine Bir Uygulama” adlı çalışmamın, tarafından ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2008

Ömer GÖK

ÖZGEÇMİŞ

1981 Yılında Muş ilinde doğdu. İlköğrenimini Muş Hürriyet İlkokulunda, orta ve lise öğrenimini Muş Anadolu Lisesinde tamamladı. 2000 yılında başlayan üniversite eğitimini, Dumlupınar Üniversitesi İktisadi İdari ve İdari bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde 2005 yılında tamamladı. 2005 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim dalında Yüksek Lisansa başladı.

ÖZET

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin temel hedefi; kendi ekonomik göstergeleri ile kalkınmayı sağlamak, böylece gelişmiş ülkeler seviyesine gelerek varlıklarını sürdürmeyi amaçlamaktır. Kalkınma; düzenli yatırım, istikrarlı enflasyon yapısı ve ülkedeki işsizlik problemlerinin çözülmesiyle, yani istihdam faktörüyle sağlanabilir. Gelişmekte olan ülkelerde yüksek enflasyon, yüksek faiz, mali kaynak sıkıntıları kişileri ve kurumları çözüm arayışlarına yönlendirmiş, dışa açılma ve pazar arayışları ile birlikte yeni ekonomik alanlar bulunmaya, yatırımlar ile birlikte küresel bazda yüksek kazançlar oluşturulmaya yönelmiştir. Küreselleşen dünya düzeninde yerel şirketlerin yerini dünya şirketleri almış, dünya ortak bir Pazar haline gelmiş, şirketlerde bu pazarda yerlerini alma gayretine girmişlerdir. Küreselleşme ile birlikte yabancı sermaye yatırımlarının önemi artmıştır; bununla beraber doğrudan yabancı yatırımlarının avantajları ve dezavantajları tartışılmaya başlanmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlarının avantaj ve dezavantajları üzerine tartışmalar yaşansa da yabancı sermaye yatırımları sürekli olarak artmaktadır. Günümüzde, az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde, doğrudan yabancı yatırımları finansal ve ekonomik hayatın önemli bir temel taşı olmuştur. Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımlarının çeşitleri, avantaj ve dezavantajları araştırılmaya çalışılmış, ülke ekonomileri üzerine etkileri özetlenmiştir.

Araştırmamızın birinci bölümünde Doğrudan yabancı yatırımları'nın tanımı, kapsamı, teorileri, belirleyicileri ve etkilerinin incelemesi yapılmış, Türkiye'deki Doğrudan yatırımların tarihçesi üzerine kısa olarak değinilmiştir.

İkinci bölümde İstihdam kavramı açıklanmaya çalışılmış, istihdam teorilerine ve türlerine değinilmiş, Türkiye'deki gelişimine ve genel görünümüne kısaca yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm ve son bölümde 1970-2005 yılları arasında Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlarının istihdam üzerinde her hangi bir etki yaratıp yaratmadığı test edilmiştir. Çalışmada en küçük kareler yöntemi uygulanmıştır. İstihdam ve gayri safi milli hâsıladan, doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir pozitif etkiye rastlanmıştır.

ABSTRACT

In today's world, less developed and developing countries are trying to catch up with the developed countries by mostly using their own resources. Economic growth and development are connected to continuous investment, stable low inflation and low unemployment. High inflation and unemployment rates, financial system instabilities have forced the governments of less developed countries to find solutions inside and outside of their countries. Liberalization and openness has accepted to reach outside sources. In this respect, globalization is pushing the companies to become multinational ones. Not only local sources for investment but also global sources became a must for investment. This development brings the importance of foreign direct investment to the economics literature.

Recently when globalization process continues some financial and economical crises happened. These crises have affected the volume of foreign direct investments. However the long term trend of these investments is upward in the whole world. Nowadays, foreign direct investment becomes a major source for developing countries. In this study the main field is foreign direct investment and that's why just basic definitions of investment are used here.

In the part of this study, definitions, scope, theories, effects and results of foreign direct investment are given. A brief historical information is explained in the foreign direct investment in Turkey.

In the second part, the term "employment" is explained and then theories and types of employment are studied.

In the third and last part of this study, the relationship between foreign direct investment and employment level is analyzed by using the Turkish data from 1970 to 2005. Simple regression technique is used for analyses. A positive relation is found from employment level and income to foreign direct investment.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR.....	xii
TEZ HAKKINDA	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI KAVRAMI, TEORİLERİ TEMEL DAYANAKLARI

1.1 DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMININ TANIMI VE KAPSAMI	2
1.1.1. Yatırım Kavramı.....	2
1.1.2. Çok Ulusluluk Ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi.....	2
1.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımcısı Ve Yatırım Şekilleri	2
1.1.4. Yabancı Ve Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Kısa Geçmişi.....	3
1.2. YATIRIMCILAR AÇISINDAN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM YAPMANIN NEDENLERİ	5
1.2.1. Mevcut Bilginin ve Unvanların Aktarılamaması	5
1.2.2. İthalatçı Ülke Ticaret Kısıtlayıcılarından Kaçınma.....	5
1.2.3. Yurt içi Engellerden Kurtulma.....	6
1.2.4. Hammadde ve Pazar	6
1.2.5. Firma Riski.....	7
1.2.6. Monopol Yayılma.....	7
1.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ.....	8
1.3.1. Ekonomik Etkenler	8
1.3.2. Siyasi ve Politik Etkenler.....	9
1.3.3. Sosyo Kültürel Etkenler.....	10
1.3.4. Vergi İndirimleri.....	11
1.3.5. Hukukî Etkenler	11
1.3.6. Ucuz İşgücü Etkeni.....	12
1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ ÇEŞİTLERİ.....	13
1.4.1. Yatay ve Dikey Yatırımlar.....	13
1.4.2. Ortak Girişim (Joint Venture)	14

1.4.3. Şirket Evlenmeleri Birleşmeleri (Merger’Ler) ve Satın Alma (Acquisition’lar)	14
1.4.4. Stratejik Birleşme	16
1.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ ETKİLERİ	16
1.5.1. Piyasadaki Rekabete Etkileri.....	16
1.5.1.1. Yoğunlaşma	16
1.5.1.2. Firmaların Performanslarına Olan Etkiler	17
1.5.2. Yatırım ve Büyüme Etkisi.....	17
1.5.3. İstihdam Etkisi.....	19
1.5.4. Teknoloji Etkisi	19
1.5.5. Tasarruf Etkisi	20
1.5.6. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi	21
1.6. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TEORİLERİ.....	22
1.6.1. Vernon’un Ürün Dönemleri Teorisi	25
1.6.1.1. Yenilik Aşaması.....	25
1.6.1.2. Gelişme, Olgunlaşma Aşaması.....	26
1.6.1.3. Standart Üretim Aşaması.....	26
1.6.2. İçselleştirme Avantajları	26
1.6.3. Magee Hipotezi	28
1.6.4. Aliber Hipotezi	28
1.6.5. Ülke-Endüstri ve Firma İlişkilendirmesi	29
1.6.6. Eklektik Paradigma.....	29
1.6.6.1. Mülkiyet (O Advantage)	30
1.6.6.2. İçselleştirme (I Advantage)	31
1.6.6.3. Konumsal Avantajlar (L Advantage).....	31
1.6.7. Hymer Endüstriyel Organizasyon Hipotezi	32
1.6.8. Yatırım Genişleme Teorisi.....	33
1.6.8.1. Birinci Aşama	33
1.6.8.2. İkinci Aşama.....	34
1.6.8.3. Üçüncü Aşama.....	34
1.6.8.4. Dördüncü Aşama	35
1.6.8.5. Beşinci Aşama	35
1.7. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ TÜRKİYE’DE GELİŞİM SÜRECİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	35
1.7.1. Osmanlı ve Osmanlının Son Dönemleri	36
1.7.2. Cumhuriyet Dönemi	37
1.7.3. Çok Partili Sisteme Geçiş Dönemi ve Sonrası	39
1.7.4. 1980 ve Sonrası	41

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM KAVRAMI, TÜRLERİ VE TEORİLERİ

2.1. İSTİHDAM KAVRAMININ TANIMI, KAPSAMI VE ÇEŞİTLERİ	44
2.1.1. İstihdam Çeşitleri.....	44

2.1.1.1. Tam istihdam	44
2.1.1.2. Eksik İstihdam	46
2.1.1.3. Aşırı İstihdam	46
2.1.2. İstihdam Kavramı, İşgücü ve İşsizlik	47
2.1.2.1. İşgücü Kavramı.....	48
2.1.2.2. İşsizlik Kavramı	48
2.1.3. Klasik İşsizlik.....	49
2.1.4. Keynesgil İşsizlik	50
2.1.4.1. Geçici İşsizlik	51
2.1.4.2. Yapısal İşsizlik.....	51
2.1.4.3. Konjonktürel İşsizlik.....	52
2.2. KLASİK İSTİHDAM TEORİSİ.....	52
2.2.1. Mahreçler Yasası	53
2.2.2. Faiz Teorisi.....	54
2.2.3. Ücret Teorisi.....	55
2.2.4. Fiyat Düzeyi Teorisi	56
2.3. KEYNES ÖNCESİ İSTİHDAM TEORİLERİ.....	58
2.3.1. Klasik İstihdam Teorisinin Çöküşü	58
2.3.2. Malthus'un Eksik İstihdam Teorisi	58
2.3.3. Keynesyen İstihdam Teorisi (Modern İstihdam Teorisi).....	59
2.3.3.1. Keynesçi Düşüncenin Eleştirisi	62
2.4. İSTİHDAMIN YAPISINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER VE TÜRKİYE'DE İSTİHDAM.....	63
2.4.1. İstihdamın Yapısında Meydana Gelen Gelişmeler.....	63
2.4.2. Türkiye'de İstihdamın Yapısı.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZ YARDIMIYLA TESTİ: 1970- 2005 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. ARAŞTIRMA VE LİTERATÜR İNCELEMESİ.....	72
3.2. DEĞİŞKENLERİN TANIMLANMASI.....	78
3.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	78
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	83
DİZİN	107

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Dünya Savaşı Öncesine Ait Osmanlı Yabancı Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı.....	36
Tablo 2 : Dünya Savaşı Öncesine Ait Osmanlı Yabancı Yatırımları Ve Alanları	37
Tablo 3 : 1954-80 yılları arasında Yabancı Sermaye Yasası Kapsamında Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye	40
Tablo 4 : Nüfusun İstihdam Yönü ile Yapısı.....	47
Tablo 5 : Emek Piyasa Akışı.	49
Tablo 6 : İşsizlik Türleri	51
Tablo 7 : Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler (15+ Yaş; Bin Kişi).	68
Tablo 8 : Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler (15+Yaş; Bin Kişi).	68
Tablo 9 : Literatürdeki DDY ve İstihdam Üzerine Yapılmış Bazı Çalışmalar	74
Tablo 10 : Türkiye DDY Girişleri 2000-2006 Arası (Milyon Dolar).....	77
Tablo 11 : 2006 Yılında Yapılan En Büyük DDY Girişleri (Milyon Dolar)	78
Tablo 12 : DDY ve GSMH İçin Uygulanan Regresyon Testi Sonuçları.....	79
Tablo 13 : DDY Ve İstihdam İçin Uygulanan Regresyon Testi Sonuçları.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Ücretler ile İşgücü Arz Talebi Arasındaki Grafiksels İlişki.....	56
Şekil 2 : Para ile Toplam Çıktı Arasındaki İlişki	57

KISALTMALAR

DYY	:	Doğrudan Yabancı Yatırım
AGÜ	:	Az Gelişmiş Ülke
ÇUŞ	:	Çok Uluslu Şirketler
GOÜ	:	Gelişmekte Olan Ülkeler
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
DYS	:	Doğrudan yabancı Sermaye
ÇVA	:	Çifte Vergilendirme Anlaşmaları
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
TDK	:	Türk Dil Kurumu
YS	:	Yabancı Sermaye
ÖBP	:	Ödemeler Bilançosu Eğrisi
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TL	:	Türk Lirası
EKK	:	En Küçük Kareler
OECD	:	Organisation for Economic Co-operation and Development
BAE	:	Bileşik Arap Emirlikleri
OPEC	:	Organization of the Petroleum Exporting Countries

TEZ HAKKINDA

Araştırmanın Problemi: Türkiye’ye gelen Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile istihdam arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın Amacı: Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları ile İstihdam arasında olduğu varsayılan bir ilişkinin ortaya konması ve Türkiye’nin İstihdam düzeyi üzerinde doğrudan yabancı yatırım göstergelerinin ne tür bir etkisi olabileceği sorularının cevapları aranmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Önemi: Türkiye’de Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili yeterli bilimsel çalışmanın yapılmamış olması bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendirmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar gittiği ülkelerde işgücünün istihdam şartlarında olumlu yönde iyileştirmelere neden olmuş mudur? Doğrudan yabancı yatırımlar ile bazı makro ekonomik değişkenler arasında ilişkinin tesbit edilmesine yönelik bilimsel çalışmalar Türkiye’de de diğer ülkelerdeki kadar yakından takip edilmekte ve son derece önemli görülmektedir. Aynı zamanda, Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile istihdam arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi ile, politika yapıcılara yabancı sermaye yatırımları açısından ışık tutabilecektir.

Araştırmanın Hipotezleri:

Model:

H₀: Türkiye’de Doğrudan Yabancı sermaye yatırımları ile İstihdam arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H₁: Türkiye’de Doğrudan Yabancı sermaye yatırımları ile İstihdam arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki yoktur

Araştırmanın Kapsam Ve Sınırlılıkları:

Araştırma makro ekonomik düzeyde yapılmış olup Türkiye ‘de Doğrudan yabancı yatırımlarının düzenli ve istikrarlı olarak 1960’lı yıllardan sonra gerçekleşmesi sebebiyle 1970 – 2005 dönemi kapsamaktadır. Bu dönemden önce gerek yasal düzenleme eksikliği gerek ehemniyet arz etmemesi cihetiyle yeteri düzeyde istatistik’i veriye ulaşılamamıştır. Analizde veriler yıllık bazda ele alınarak kullanılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi:

Araştırmamızda öncelikli olarak bağımsız değişkenimiz olan doğrudan yabancı yatırımlar ile bağımlı değişkenimiz olan istihdam arasındaki ilişkinin varlığını bulabilmek amacıyla veri setlerinin durağan olup olmadıklarına bakılacaktır. Doğrudan yabancı yatırımlar ile istihdam arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik olarak regresyon analizi yapılacaktır. Eviews 5.1 ekonometri programı ile analiz edilecek ve sonuçlar tespit edilecektir. Bu sonuçlara göre ekonomik yorumlar yapılacaktır

TEZ METNİ

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI KAVRAMI, TEORİLERİ TEMEL DAYANAKLARI

1.1 DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMININ TANIMI VE KAPSAMI

1.1.1. Yatırım Kavramı

Doğrudan yabancı yatırım kavramının terminolojisi açıklanırken genelde küreselleşme ve küresel ekonomik yapıdan bahsedilir. Küreselleşme; yeni teknolojiler ile birlikte, değişen dünya ve gelişen iletişim teknikleri ile dünya ekonomisinin bütünleşmesi ve organizasyonların, yönetimlerin ve pazarların giderek yakınlaşmasıdır (Gündüz, 2000:183-193). Yatırım kavramını ise; üretim araçlarının sermaye stokunu arttırarak yeni sermaye mallarını arttırma ve kapasiteyi arttırma olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 1999:678).

Yatırımlar, yerli piyasalarda yapılacağı gibi dış ülkelerde de yapılabilir. Dış ülkelerdeki yatırım yapan yatırımcılara yabancı yatırımcı veya doğrudan yabancı yatırımcı denmektedir.

Uluslararası literatürde doğrudan yabancı yatırım terimindeki “yabancı” kelimesi, ülkenin milli sınırı dışında varlık gösterilmesi anlamında kullanılırken, “yabancı yatırım” kelimesi ise bir sermaye stokunun bir başka ülkenin sermaye stokuna kayması olarak ifade edilebilir (Karluk, 1993:126).

1.1.2. Çok Ulusluluk Ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi

Gelişen dünya düzeninde firmaların geliştirdikleri yeni teknoloji ve teknikler, uluslar arası pazarda firmalara rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Teknolojik ve teknik alandaki bu rekabet üstünlüğünü kullanarak, uluslar arası pazarlarda söz sahibi olmaya çalışan bu şirketlerin çok uluslu şirket kavramı içerisinde tanımlanması gerekmektedir. Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)’lar; yatırımlarını kendi ülkeleri dışında yaparak bir çok ülkede aktif gelir elde eden, yabancı ülkelerde mal ve hizmet üreterek bu üretim ve hizmetleri kontrol eden ve gelirlerini ülke ekonomilerine artı değer olarak katan firmalardır (Dunning, 1973:290). Uluslararası şirketleri, çeşitli ülkelerde şirketlere sahip olan ve onları denetleyen işletmeler olarak da tanımlayabiliriz (Akat, 2004: 21).

1.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımcısı Ve Yatırım Şekilleri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımcısı kavramının tanımlaması ise; yatırımın gerçekleştiği ülkede, şirket yönetiminde ve kararlarında, gerçekleştirilecek projelerde karar verici olarak söz sahibi olan kişiler yatırımcı olarak tanımlanmaktadır (Razzin,

2005: 271-274). Yabancı yatırımcılar yatırımlarını portföy yatırımı (dolaylı yatırım) veya doğrudan yatırım şeklinde yapabilmektedirler (Açıkalın ve Ünal, 2008:5-6).

Portföy Yatırımları ülke borsalarında işlem gören tahvil veya hisse senedi gibi değerli kâğıtların, yatırım yapılan piyasadaki değer artışlarından faydalanarak, sermaye kazancı, faiz ve temettü gelirlerinden pay alabilmek amacıyla bu hisse senedi ve tahvillerin satın alınması yoluyla yapılan yatırımlar olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 1999:486).

Ülkelerin borsalarında işlem gören şirketlerin hisse senetlerinin alınması anlamına gelen portföy yatırımları dışında kalan ve bir çok yabancı yatırımcının elinde bulunan ve yatırım yapılan ülkede ortaklar vasıtasıyla yapılan yatırım çeşidine “doğrudan yabancı yatırım” denmektedir (Kırankabeş, 2005:1). Bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde tesis kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması ise “yabancı sermaye yatırımı” olarak nitelendirilmektedir (Seyidoğlu, 1999:664). Yabancı sermaye yatırımcısının, yabancı bir ülkede doğrudan yabancı yatırımı ile yeni bir firmayı kurarak ya da var yatırım yapılacak ülkedeki bir firmayı satın alarak, bu şirkete teknoloji aktarımı, firmanın bilgi ve kontrol yapısı üzerinde yeni değişiklikler yapan yatırımların tümüne doğrudan yabancı sermaye yatırımları denmektedir (İ.C.C, 1998:5).

1.1.4. Yabancı Ve Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Kısa Geçmişi

Doğrudan yabancı yatırımlarının geçmişi, 16.yy.da İngiltere’nin Macaristan’daki madenleri işletmek amacı ile giriştiği bir dizi çalışmaya kadar uzanmaktadır(Algan, 1988:94). Doğrudan yabancı yatırımları, 17. yy. da gelişim sürecini olumlu yönde sürdürmüştür.1800’lü yıllarda Avrupa’da ki ülkeler ve yatırımcılar sanayi devrimi sonrasında, ellerindeki sermayelerini yüksek kar amacıyla diğer ülkelere yöneltme ihtiyacı hissetmişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımcılar dönemin ihtiyaçlarını karşılamak için az gelişmiş bağımsız ülkelere faydalanmışlardır. 18.yüzyılın önemli hammaddesi olan petrol ve madenleri sömürgelerinden karşılamaya çalışan ülkeler yabancı sermaye yatırımlarına öncülük etmiş sayılırlar(Cömert, 1998:1). 19.yy.da bu doğrudan yabancı yatırımlar sömürgelerden kaynak tahsisi yönlü devam etmiş, ülkelerdeki ekonomik gelişmeler yeni yatırım ve sanayileşme bölgelerine olan ihtiyacı doğurmuştur. 19.yy.da doğrudan yabancı yatırımlarındaki önemli farklılık, doğrudan yabancı yatırımlarının

yönünün sömürgecilikten kurtulmuş, az gelişmiş, bağımsızlığını kazanmış, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip ülkelere doğru kaymaya devam etmesidir (Fidan, 1992:30). 20.yy. başında, özellikle ikinci dünya savaşından sonra teknolojik gelişmeler, işletmecilik bilgisi ve sermaye akışları doğrudan yabancı yatırımlar açısından önem arz etmeye başlamıştır (Karluk, 2003: 378).

Uluslararası alanda oluşan bu teknolojik gelişme, işletmecilik bilgisi ve sermaye akışları çok ulusluluk olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Çok ulusluluk, sınır kavramının ortadan kalkması ve devletlerin yatırımlar üzerinde denetim özelliklerini yitirmesi anlamına gelmektedir. Küresel yatırımcı, yatırımını nerede, nasıl, niçin yapacağıyla ilgili seçimlerine daha çok dikkat etmekte ve ülkeler bu yatırımlardan pay alabilmek ve faydalanabilmek için çeşitli tanıtım kampanyalarını kullanarak bu yatırım hareketliliklerinden yararlanmak istemektedirler (Aksoy, 1994:11-15)

Doğrudan yabancı yatırımlarını çekme isteğinin altında yatan sebeplere, teknolojik olarak yeterli olmayan ülkelerin yeni teknolojik gelişmelerden yararlanma isteğini örnek olarak verilmektedir. Yatırımcı ülkeler, bilgi teknolojilerini yatırım yaptıkları ülkelere doğrudan yabancı yatırımlar şeklinde aktarırken, bu teknolojinin yatırım yapılan ülkedeki kişilere öğretilmesi için kendi ülkesinden personelinin de yanında getirirler. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlarının yapıldığı ülkedeki işgücünden de azami ölçüde faydalanmaya çalışır. Yatırımcı ülkeler; beraberinde getirdiği teknolojilerin en uygun düzeyde kullanılmasını sağlamaya çalışırken yapılan yatırımlarla birlikte üretimi maksimum düzeye çıkarmayı hedeflerler.

Yapılan yatırımlarla yatırım yapılan ülkeye giren döviz akışı da ekonomik anlamda pozitif bir etki yapmaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarının bu yararları ile birlikte ekonomik anlamda bir refah sağladığı da düşünülmektedir. Yatırımcı konumundaki dev şirketler büyük ekonomik güçleri ile yerel şirketleri büyümeye ve gelişmeye zorlar ve aynı piyasada oldukları için rekabeti artırır. Gelir, fiyat düzeyi, ekonomik gelişme ve genel refahta da büyük ve önemli etkiler yaratır (Loungani, 2001:1-5).

Doğrudan sermaye yatırımları genel itibariyle sanayi sektörüne yönelmiştir. Ülkelerdeki teknolojik ve ekonomik açıdan avantajlı olan sanayi dalına yatırımlar yapılarak, yatırım yapılan ülke ile yatırım yapan ülkenin sanayi sektörü, yani iki sanayi

sektörü arasında sermaye, bilgi ve teknoloji transferi gerçekleşmektedir (Karluk, 1994: 334). Doğrudan yabancı yatırım çekme isteğine diğer bir örnek olarak da kalkınma hedefini gösterebiliriz. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları geliştirmekte olan ülkelerde kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için önemli bir etken olarak görülmektedir. Geliştirmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımları, ayrıca sağladıkları ileri teknoloji transferleri ile kurumlar vergisinde artışa sebep olmakla beraber işgücünün niteliğini ve yapısını etkilediğine dair kuvvetli kanılar vardır (Sabır, 2002:3).

1.2. YATIRIMCILAR AÇISINDAN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM YAPMANIN NEDENLERİ

Global dünyada doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik gelişme, stratejik büyüme, üretim hedeflemesi ve şirketlerin geleceğe yönelik yaptıkları planların temel amaç ve etkenleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1.2.1. Mevcut Bilginin ve Unvanların Aktarılamaması

Firmalar, patent veya lisans anlaşmaları ile sahip oldukları mevcut bilgi ve teknik imkânları satabilirler. Lakin bazı durumlar vardır ki, bu anlaşmaların yapılması veya bu bilgilerin satılmasını, şirketin geçmişten geleceğe süregelişinde önem taşıması sebebiyle risk taşıdığından, bazı özel durumlar oluşmaktadır. Bu firmaların zamanla kazanılan bilgi beceriye dayanan kazanımlar olduğu gibi gizlilik içeren ve satılması firma açısından risk içeren bilgilerde olabilir. Bu durumda patent veya lisans anlaşması yerine şirketler doğrudan yatırımı seçerler (Seyidoğlu, 2001:724). Uluslararası alanda ticaret yapan, kalite ve ürün anlamında ün kazanmış firmalar, mevcut imajlarına zarar gelmemesi için yurt dışında üretim yapmayı tercih ederler. Firmalar ürünlerinin üretimini lisans anlaşması yöntemiyle, üretimde kalite standartlarının tutturulamayacağı ve bu standart düşüklüğünün de firmaların geleceğine zarar vereceği düşüncesinde olduğu için ürünleri kendileri üretirler. Doğrudan yabancı yatırımlar bu açıdan ülkeye yeni kaynak girişi ve istihdam yaratılması konusunda olumlu olsa da, bilginin paylaşımı açısından bir eksiklik oluşturmaktadır (Görgün, 2004:7) .

1.2.2. İthalatçı Ülke Ticaret Kısıtlayıcılarından Kaçınma

Uluslararası ticarete ithalatçı ülkeler, ticareti kısıtlamak amaçlı bazı önlemler almak ister. Ulusal ticarete korumacı politikalar, kültürel hedeflerin etkinliğini

sağlamakla birlikte, yerel üreticiler ile doğrudan yabancı yatırımlarının rekabet edebilirliğini sağlar (Andreano, 2003:1). Bu durum günümüzde yeni korumacılık olarak açıklanırken, temel olarak ülkede korumacı politika güdülen üretim dalında uluslar arası söz sahibi olma gibi temel bir amaç hedeflenmektedir(Yaşar, 2005:4). Bu korumacılık karşısında firmalar piyasalarını kaybetme durumuyla da karşı karşıya kalabilirler. Bu sebeple korumacı politikalardan etkilenmemek, tarife ve kotaların olumsuz etkilerinden zarar görmemek için en etkili yöntem, ülkede direkt üretim yapmaktır(Yaşar, 2005:9).

1.2.3. Yurt içi Engellerden Kurtulma

Uluslar arası ticarete ülkeler; özel sınırlamalar, ithal mallarında nezaretler, endüstriyel standartlar, hükümetin araya girmesi, gümrük ve idareyle ilgili giriş prosedürleri, gereksiz ve zahmetli bürokratik engeller, tarife dışı ölçekler uygulamaktadırlar (ECE/ FAO, 1998:4). Bu sebeplerden dolayı, çok uluslu şirketler maliyetlerini düşürmek için daha eski teknolojilerini doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkeye transfer etmekte ve bu teknoloji transferleri endüstriyel kirlilik, toksit atık ve çevre açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler de doğrudan yabancı yatırımcı firmaların yatırımlarını yaparken çevre kirliliği örneğinde olduğu gibi bu konularda dikkatli davranmaları için bazı kısıtlamalar getirmişlerdir. Bu politikaların temelinde sadece çevreyi korumak mı yoksa yurt içi sanayiye koruma amacını da güdüp gütmediklerini anlamak oldukça güçtür. Bundan doğrudan yabancı yatırımcı ülkeler yatırımlarını yaparken, yasal ve sosyal düzenlemelerin düşük olduğu ülkelere yönelirler (Seymen, 2005:102-106).

1.2.4. Hammadde ve Pazar

Firmaların üretim yapabilmeleri için hammaddeye, yapılan üretimin arz edilmesi için ise pazarlara ihtiyaçları vardır. Firmaların Hammadde ve Pazar arayışını üç şekilde açıklayabiliriz. Bunlardan ilki; Geriye bağlantılı üretim faaliyetleridir. Temel olarak hammaddenin bulunduğu ülkelerde çıkarılması ve işletilmesi şeklinde yapılır. İkincisi, ileriye bağlantılı üretim faaliyetleridir. Bu faaliyetler ana şirketin doğrudan yabancı yatırımcı ülkedeki satışlarını desteklemek ya da doğrudan yabancı yatırımcı ülkenin pazar payının düşüklüğü sebebiyle doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkenin pazarına kayma faaliyeti olarak tanımlanır. Üçüncüsü ise, yatay bağlantılı üretim faaliyetleridir. Doğrudan yabancı yatırımcılar, hammadde ve pazar arayışlarını bu üç temel şekilde ve

firmalarının stratejileri bünyesinde gerçekleştirirler. Hammadde ve Pazar arayışındaki temel amaç doğrudan yabancı yatırım yapılan ülke pazarından faydalanıp minimum maliyetlerle maksimum kar elde etmektir (DPT, 2000a:3). Yani doğrudan yabancı yatırımcılar zengin hammadde ve yeraltı zenginlikleri bulunan ve bunları işletmeye finansal ve teknolojik açıdan imkân bulamayan ülkelere yatırımlarını aktarırlar. Bu yatırımları aktarırken ülkenin pazarından faydalanarak maksimum karı elde etmeyi amaçlarlar. Bu yatırımlar ev sahibi ülkenin ihracat ve sermaye malı ithalatında da olumlu etki yaratır (Tandırcıoğlu, 2003: 106).

1.2.5. Firma Riski

Ülkelerdeki kur ayarlamaları, döviz dengesinin tam olarak oluşmaması, mikro ekonomik anlamda yatırımları emme bakımından ekonominin yapısal olarak az gelişmiş olması, altyapı eksiklikleriyle beraberinde oluşan üretim rasyonelitesinin devamsızlığı firmaların marjinal karlarını düşürür (Akman,1988:37). Firmalar, kendi ülkelerindeki ve yatırım yaptıkları bölgelerdeki ekonomik olumsuzluklardan etkilenmeyi minimum düzeye indirmek için, yatırımlarını bir çok pazarda sürdürürler (Çapraz ve Değirmencioğlu, 2003:44).

1.2.6. Monopol Yayılma

Yüksek sermaye miktarı, endüstriye diğer firmaların girişlerini engelleyerek daima monopolleşmeye yardımcı olur. Bazı durumlarda piyasa sadece bir firmanın faaliyet göstermesine olanak vermektedir. Piyasada tek firma olması, bu tek firmanın aşırı yüksek sermayeye sahip olması ve bu sermayenin tek elde tutulması sayesinde piyasada oluşan monopolleşme "doğal monopol" olarak adlandırılır ve piyasadaki tek başına faaliyet gösteren bu firma monopolleşmenin avantajlarından yararlanarak üretim maliyetlerini düşük seviyelerde tutabilir (Carlton ve Perloff, 2005:104). Doğal monopol firmalara teknolojik üstünlük, piyasada düşük fiyatı oluşturabilme, tezgah üstü pazarlar sağlayabilme gibi avantajlar sağlamaktadır (Joskow, 2005:8-32). Piyasadaki bu firmalar sahip oldukları teknoloji, mal üretim süreci, finans kaynağı gibi rakiplerinden üstün tutulacak oldukları imkanlar ile monopol avantajlara sahip olurlar ve uluslararası piyasalara kolayca açılabilirler (Seyidoğlu, 2001:668).

1.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ

Ülkelerdeki karlılık dereceleri farklı olduğundan yatırımcılar karlarının maksimum olduğu ülkelerde yatırım yapmayı rasyonel bulurlar (Yılmaz, 198:46). Uluslararası yatırımlarda bulunan şirketler, kendi ülkelerinde oluşabilecek riskleri, yatırımları ile elde ettikleri yüksek kar düzeyleriyle karşılayabilir. Ayrıca yatırımcılar için yüksek karın öneminin yanında var olan karın kendi ülkelerine transfer edebilmeleri de önemli bir durumdur (Güneş, 2006: 37).

Yatırımcılar uluslararası arenalarda yatırım yaparken karın yanında yatırım yapılması düşünülen ülkedeki mevcut hukuki, ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel yapı, dış ticarete konulan vergilendirmelerin boyutlarını da dikkate alır. Bu incelemeler sonucunda yatırımcılar azami kar felsefelerini uygulayabilecekleri en uygun ülkeyi bulur ve yatırımlarını bu ülkelere yönlendirirler.

1.3.1. Ekonomik Etkenler

Maliyetler, doğrudan yabancı yatırımlar yapılırken, doğrudan yabancı yatırımcılar açısından önemlidir. Yatırım yapılacak ülkedeki yatırımların yüksek kar payına sahip olması gerekmektedir. Doğrudan yabancı yatırımcılar açısından enerji, işgücü temini, faiz haddi gibi noktalar, kar paylarını olumsuz yönde etkileyecek maliyet doğurabilmektedir. Bu yüzden doğrudan yabancı yatırımcılar ekonomik etkenlere önem göstermektedirler. Doğrudan yabancı yatırımcıların önemli saydığı ekonomik nedenleri;

Yüksek kar payı

Yeni pazar arayışları,

İthalat, gümrük v.b engelleri aşmak,

Üretimde verimi arttırmak,

Hammadde ihtiyacını minimum düzeye indirmek,

Şeklinde sıralamak mümkündür (Algan, 1988:97).

Ayrıca yatırım yapan yatırımcıların ürünlerine olan talep, yatırımların o ülkeye kaymasını sağlamaktadır. Meksika, Nijerya, Peru, Hong-Kong'da kaynakların bol ve ucuz olması, ucuz işgücü, üretim faktörlerinin bolluğu nedeniyle bu ülkelere yönelen

yabancı sermaye yatırımları, ekonomik etkenlerden kaynaklanan belirleyicilere örnek gösterilebilir (Akdiş, 1988,:67) .

1.3.2 Siyasi ve Politik Etkenler

Siyasi ve politik etkenler doğrudan yabancı yatırımcı açısından diğer önemli etkenlerdendir. Doğrudan yabancı yatırımlarının yatırım yapılacak ülkedeki istikrar, özgür demokratik yapı, siyasal haklar ve kişisel özgürlüklerden etkilenmesini araştıran Schneider ve Frey (1985), Wheeler ve Mody(1992), siyasal özgürlük ve doğrudan yabancı yatırım arasında pozitif bir bağın olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Harms ve Ursprung (2001), daha fazla doğrudan yabancı yatırımın, siyasal riskin bir ülkenin yatırım kararlarını etkilediğini söylemişlerdir. Şen ve Karagöz'ün çalışmalarında ise yatırım yapılacak ülkelerdeki siyasi istikrar önem arz etmektedir. Siyasi istikrarsızlıkla doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında negatif bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Siyasi istikrarsızlık arttıkça, ülkelerde ki yabancı yatırımcı girişleri o derecede azalmaktadır (Şen ve Karagöz, 2007:165). İyi kurulmuş demokratik yapı, seçimlerle başa gelmiş siyasiler, bağımsız adliyeler ve hukuki yapı, doğrudan yabancı yatırımlarının ülkelerde uzun ömürlü ve sağlam yapılı olmalarını sağladıkları için demokratik yapılar ve siyasal yapı doğrudan yabancı yatırımcıları için önem arz etmektedir (Resnick, 2003:176). Hükümetlerin mali kararsızlığıyla kamulaştırma, yabancı yatırımlara karşı şirket yöneticilerin gözünde en önemli caydırıcı güç olarak görülmektedir (Barlow ve diğerleri, 1956: 93). İran, Mısır, Endonezya, Guatemala, Libya ve Küba gibi ülkelerde yapılan yabancı sermaye yatırımlarının sonradan millileştirilmiş olmasına bu örnek gösterilebilir (Akdiş, 1988:68).

Demokratik hükümetlerle uluslararası arenada yapılan anlaşmalar minimum risk çerçevesinde değerlendirilir ve güvenilir sayılırlar. Demokratik hükümetlerin dikkate aldığı bir diğer konuda, politik aktörlerin geleceğe dönük çalışmalar yaparken doğrudan yabancı yatırımcıları etkileyen kararlarda dikkatli davranmalarıdır (Jensen, 2003:595). Singapur'da yatırım yapmak isteyen bir yatırımcı üç haftada tüm prosedürleri tamamlayıp yatırımlarını gerçekleştirirken bu durum Gana ve Uganda'da iki yıl, Tanzanya'da 18 ay ve Uruguay'da 6 ay sürmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkeler için altı aydan az değildir (Sabır, 2002:3). Türkiye'de 1980 öncesinde bu gibi siyasi engellerle karşılaşmıştır. Özellikle doğrudan yabancı yatırımlarına karşı koyan politik

ve siyasi engeller; ülkeyi ekonomik kapitülasyonlardan kurtarma düşüncesi, yabancı sermaye kararlarında sorumlu olma korkusu taşıyan bürokrat ve kadroların çekingen davranışları, kararların uygulanmasındaki istikrarsızlık, bakanlıklar arasındaki koordinasyonsuzluk ve bu koordinasyonsuzluğun neden olduğu karar gecikmeleri sayılabilir (Karakoyunlu, 1981:7-8).

Doğrudan yabancı yatırımlar ile siyasi ve politik etkenleri inceleyen Çilesiz ile Mısırlı' da; doğrudan yabancı yatırım işletmelerinin gelecekte kamusallaşma olasılığı korkusu, ülke yöneticilerinin doğrudan yabancı yatırım hareketlerine getirilebilecekleri kısıtlamalar, yabancı sermayeye karşı ülkede oluşabilecek antipatik tutum, hükümetlerin iş hayatlarına karşı oluşturabilecekleri olumlu veya olumsuz tutumlarını bürokratik ve siyasi engeller içerisinde örneklemiştir(Çilesiz ve Mısırlı, 1988:3). Bu gibi durumlarda yabancı şirketler siyasi istikrar olmadığından dolayı yatırımlarını siyasi istikrarın olduğu ülkelere doğru yönlendirirler (Yaşar, 2005:47).

1.3.3. Sosyo Kültürel Etkenler

Eğitim, birey psikolojisi, sosyo kültürel ve ahlaki faktörler yabancı yatırımları etkileyen diğer faktörlerdendir. Yatırım yapmak isteyen yatırımcıların hedef ülke hakkındaki düşünceleri yatırımları da etkilemektedir. Edgar Poffer ve Arnold Hornfeld (1984), “Türkiye’nin Osmanlı’dan kalan çekingen bir imajı olduğunu belirtmiş ve Türk’lerin halen Viyana kapısındaki Türkler olarak görüldüğünü” söylemiştir (Proffet,1984:21). Bir çok yatırımcı, halkını yabancı görmeyeceği, kültürüne, örfüne yabancı kalmayacağı, alışkanlıklarını, kişisel özelliklerini bildikleri ülkeleri tercih ederler ve bu ülkelerde yatırım yapmak isterler (Akdiş, 1988:69).

Bununla birlikte ülkelerin eğitim düzeyi de yabancı sermaye açısından önem arz etmektedir. Yatırım yapılacak ülkelerin eğitim ve sosyo kültürel düzeyinin düşüklüğü, eğitim alanında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, yatırım yapan ülkeye zamanla bağlılık oluşturacağı yönünde bir kanı doğrudan yabancı yatırımcılarının bir kısmında mevcuttur. Yatırım yapılan ülkedeki halkın eğitim seviyesi ne kadar yükselirse, siyasi ve ekonomik ortam o kadar gelişir. Siyasi ve ekonomik ortamın gelişmiş olması ve eğitim seviyesinin yüksek olması, ülkede yapılan doğrudan yabancı yatırımlarının ülke halkı tarafından özümsemesini ve yatırımlarının nedenlerinin ülke halkı tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Yorulmaz, 2006:8).

1.3.4 Vergi İndirimleri

Doğrudan yabancı yatırımlar için önemli bir belirleyici de kurumlar vergisi oranlarıdır. Yabancı sermayedarlar elde ettikleri kazançlar nedeniyle hem kendi ülkelerinde hem de yatırım yaptıkları ülkede vergi vermeye zorlanırlar. Yani çifte vergilendirmeye tabi tutulurlar. Bu durum yatırımcıların karlılığını azaltacaktır. Bu sebepten dolayı birçok ülke Çifte Vergilendirme Anlaşmalar yaparak yatırımcıların önündeki bu engeli kırmaya çalışırlar.

Çifte Vergilendirme Anlaşmaları muafiyet ya da kredi sistemine göre vergilendirme uygulamaları yaparlar. Muafiyet, yabancı sermayedarların sadece kendi ülkelerinde vergilendirilmesini sağlayan bir sistem iken, kredi sisteminde vergilendirme sadece yatırım yapılan ülkedeki gelirlerin yatırım yapılan ülkede vergilendirilmesine, yatırımcı şirketin diğer gelirlerinin ise o ülkede vergilendirilmesi sistemine dayanmaktadır (Mooji ve Ederveen, 2001:5). General Motor fabrikası, 1996 yılında Asya kıtasında 500 milyon dolar değerinde bir otomobil fabrikası yatırımı yapmak istemiş, bunun için Tayland ve Filipinler de yarışa büyük vergi teşvikleri teklifiyle katılmıştır. Bu yatırım yarışını ise Filipinler, hammadde ve ihraç üzerinde % 100 vergi indirimi ve General Motor geliştirme enstitüsüne 15 milyon dolarlık bir yardım yapma sözüyle almıştır (Bjorvatn, 2006:1892).

1.3.5 Hukukî Etkenler

Doğrudan yabancı yatırım yapılacak ülkedeki yasalar ve düşünülen yasal düzenlemelerin doğrudan yabancı yatırımcı lehine olması yatırımcılar açısından dikkat edilen diğer bir etkendir. Yatırım yapılan ülkedeki yasal ve bürokratik engeller, yapılan yatırımların sürekliliğine engel olabilir. Bu yüzden özgür ve liberal bir yapının oluşturulması gerekmektedir (Çankaya, 2004:96). Bu engeller liberal politikalar ile ortadan kaldırılabilir. Lakin ülkelerin sadece liberal olması yatırımlar açısından yeterli değildir.

Türkiye’de 1954’ten beri liberal bir yapı olmasına rağmen yatırımlar 1980 ve sonrasında hukuki alanda yapılan büyük değişikliklerle gelişmeye başlamıştır(Yılmaz, 1989:49). Doğrudan yabancı yatırımlar ile hukuki düzenlemeler arasındaki olumlu bağa örnek olarak Meksika’daki kanun düzenlemelerinden sonra, ülke ekonomisindeki doğrudan yabancı yatırımlarının artmaya başladığı ve doğrudan yabancı yatırımlarının

sürekliliğinin sağlandığı, ekonomik büyümede pozitif yönlü artışların olduğu görülmüştür. Meksika’da doğrudan yabancı yatırımlarını pozitif yönde etkileyen kanun düzenlemeleri idarenin aldığı önemli politik kararlar sonucunda oluşmuştur (Mavilgia, 1986:304). Genel siyasal kararlılık, adli görenek gibi faktörlerin ışığında, yatırımcıların haklarının korunması ve uluslararası yatırımcılara karşı samimi olma, yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler, yatırımcıların Avrupa’da yatırıma yönelmelerini sağlamıştır. Almanya’da, özel yatırım tröstü yasası ve olumlu vergi davranışının yardımıyla tatmin edici yatırım ilerlemeleri kaydedilmiştir. İsviçre yatırım tröstünde birikimler, yasalar düzenlenmeden oluşturulmaya çalışmış ve resmi kanuni yatırım eksikliklerine rağmen yatırımlar gelişmiştir. Yatırım şirketlerine yasal yaptırım ve olumlu vergi davranışı verildiği Fransa’da, yasama, sermaye kökenli yatırım şirketleri için güven oluşturmak amacıyla gerekli yasama noktalarını gerçekleştirilmiştir. Yatırım tröstü yasaması Belçika’da uygulanmıştır. Hollanda’da yapılan yasama ile sermaye şirketlerine vergisel bağlamda yapılan indirimler, yatırımların bu ülkede çoğalmasında önemli bir etki yaratmıştır (Greene, 1959:498-500). Türkiye’de ise 1954 yılında 6224 sayılı yabancı sermaye teşvik kanunu, 1954 ‘te 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, Devlet Planlama Teşkilatı’nın tebliğleri, yasal çerçeveler açısından ülkemizde önemli hukuki alt yapının sağlanmasına yardımcı olmuştur (Tekin, 1988:213).

1.3.6. Ucuz İşgücü Etkeni

Düşük ücretler doğrudan yabancı yatırımları teşvik edici bir özelliğe sahiptir. Ancak yapılan araştırmalarda bu konu tam olarak netlik kazanamamıştır. Jun ve Singh’in çalışmasını inceleyen Aydoğmuş, reel ücretler ile doğrudan yabancı yatırımları arasında negatif ve istatistikî bakımdan anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir. Reel ücretlerin yüksek olduğu ülkelere, doğrudan yabancı sermaye yatırımları yönelmediği sonucu ortaya konulmuştur (Aydoğmuş, 2005:30). Bu sebeple ülkeler ücret sistemleri üzerine politikalar geliştirmektedirler. Bu konuda diğer bir incelemede (Sabır, 2003) Singapur’da ücret taleplerinin yükselmesini önleyen bir sistem bulunmaktadır. Ücretlerin yanı sıra yatırımcılar grev v.b çalışma sisteminin fazla yaşanmadığı ülkelere yönelmektedirler (Sabır, 2003:6).

1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ ÇEŞİTLERİ

Ülkeler emek, sermaye gibi üretim faktörleri bakımından eşit imkânlarla sahip değildirler. Sahip oldukları faktörler farklılık gösterdiği için her ülkenin sahip olduğu üretim yetenekleri ve imkânları farklı olacaktır (Yıldırım, 2006:250). Yabancı yatırımlar uluslar arası firmaların birbirine bağlanmasını sağlayan bir çeşit yoldur ve bu sayede bu ülkeler arasında daha çok ticaret gerçekleştirilir (Jansen, 2004:16). Firmaların global pazarlarda yaptıkları yatırımları, büyük kar marjlarını ve kazançlarını korumak ve bu amaçlarını başarılı bir şekilde yürütmek için seçtikleri yoldur(WIR 2006:146). Çok uluslu şirketler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kullanarak birçok ülkede gelir elde etmeyi planlarken, bunların kontrollerini elde bulundurarak varlıklarını sürdürürler (Dunning, 1973:290).

1.4.1. Yatay ve Dikey Yatırımlar

Gelişmekte olan ekonomilerin, teknolojik ilerlemelerinin ana kaynağı, yabancı sermaye yatırımları olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler bu sayede üretimlerine teknoloji unsurunu katmışlardır(Fukao, 2003:469). Yabancı yatırım açısından doğrudan yabancı yatırımlar iki çeşit girişim şekli kullanırlar. Bunlar yatay yabancı direkt yatırımlar ve dikey yabancı direkt yatırımlardır. Yatay yabancı yatırım teorisi, ticaret fiyatlarını ve yerel pazarlara girişi önemli etken sayarken, dikey yabancı direkt yatırımı değişken faktör fiyatları ve üretimin ülkeler arasındaki dağılımını inceler (Braconier, 2002:1).

Pazar arayan yatırım stratejisi, yatay yabancı sermaye yatırımının seçilmesi gerekliliğini savunurken, verimlilik arayan uluslararası işletmelerin dikey yatırım yolunu seçmeleri gerekliliğini savunmuş ve bu durum da gelişmekte olan ülkelerin ekonomik liberalizasyon, siyasal ve kurumsal risk ve yasal çerçeve açısından önemli noktalara dikkat etmeleri gerekliliğini ortaya koymuştur (Soci, 2007:299). Doğrudan yabancı yatırımcıların ara mal ve girdi üretmeye karar vermesi dikey yayılma olarak özetlenirken, firmaların merkezleri ile birlikte aynı malı üretmesi yatay yayılma olarak özetlenmekte ve yabancı ülkelerdeki tarife ve ticaret engellerinden kaçınmak amaçlı kurulan bu fabrikalar da tarife fabrikaları olarak adlandırılmaktadır (İyibozkurt, 2001:142).

1.4.2. Ortak Girişim (Joint Venture)

“Joint Venture” ortak girişim terimi kısa ve uzun vadeli, stratejik veya finansal amaçlı, iki veya daha fazla şirketin bir araya gelerek kurdukları ortak şirketler olarak tanımlar (Sherman, 1998:236). Diğer bir tanımlama ise; iki veya daha çok şirketin iş faaliyetinde bulunmak amacıyla nakit veya diğer varlıklarıyla birlikte ortak olmalarıdır (Coyle, 2000:6). İngiliz mahkemeleri Joint venture’yi “ikiden fazla ortağın, belli bir işi görmek amacıyla, süreli veya süresiz olarak bir şirket kurup, bu şirkete teknik, mali, ticari destek sağlama anlaşması” olarak tanımlamıştır (Dayınlarlı, 1989:24). Ortak girişim gelişmekte olan ülkelerde, yerel firmalar ile yabancı şirketler arasında, karşılaştırmalı avantajlardan faydalanma temeline dayanmaktadır. Yabancı ortaklar yeni teknolojik ürün ve üretim teknikleri getirirken, yerel firmalar personel, pazar bilgisiyle bu ortaklığa yardımcı olacaktır (Miller, 1997:26).

Joint Venture avantajlarını şöyle sıralayabiliriz (Seyidoğlu, 2001:670) ;

Yerel ortağın kendi ülkesiyle ilgili bilgi ve avantajından yararlanma

Yerel ortağın mevcut teknolojisinin yatırım yapılacak ülkeye daha uygun olması

Yerel mülkiyet avantajlarından yararlanma ve oluşabilecek milliyetçilik akımına karşı durabilme

Yerel ülke hükümetlerinin yerel sermayeyi ve ortaklığı özendirici politikaları karşısında durabilme

1.4.3. Şirket Evlenmeleri Birleşmeleri (Merger’Ler) ve Satın Alma (Acquisition’lar)

Bir işletmenin başka bir şirketi aktif veya pasifleri ile birlikte devralması veya tasfiye edilen şirketin hukuki varlığını kayıp etmesi durumuna devralma (Merger) denir. Satın alma, bir işletmenin başka bir işletme tarafından tamamen (Acquisition of Assets) veya bir kısmının satın alınması ya da bir kısım hisselerinin satın alınması (Acquisition of Stock) şeklinde yapılabilmektedir (Akay, 1997:22-23). Bir başka tanımlamada ise şirket birleşmeleri (Merger) kabaca devralma, eşit boyutlu iki işletmenin bir araya gelerek tek bir işe odaklanmak amacıyla kaynak birleştirmesi olarak tanımlanabilir (Coyle, 2000:2). Temel kanı şirket evlenmelerinin büyüme için yapıldığı yönündedir. (Bryer, 2001:3).

Doğrudan yabancı yatırımcılar bazı amaç ve sebeplerle birleşme yolunu seçebilirler bunlar şu şekilde sıralandırılabilir (Bruner, 2004:8) ;

Piyasa değeri yaratma

Firma içi finansal dengeyi sağlayabilme

Stratejik konum oluşturma

Organizasyonel olarak güçlü olma

Markanın geliştirilmesi ve sağlamlaştırılması

Bölgesel hukuki avantajlardan yararlanabilme

Doğrudan yabancı yatırımcılar, yabancı ülkelerde yatırım yaparken çeşitli yöntemleri kullanırlar. Şirket birleşmelerinde (acquisition) devralma şekilleri yatay, dikey, ortak merkezli veya holding birleşmesi şeklinde olabilir. Yatay devralma/birleşme aynı endüstrideki iki firmanın birleşme şeklidir. Dikey birleşme /devralma, endüstri içinde güçlü müşteri ve satış ağına sahip iki firmanın yaptıkları evlilikler olarak tanımlanır. Ortak merkezli birleşmeler, aynı teknoloji, üretim süreci veya işletme sürecine sahip firmaların tercih ettiği birleşme türüdür. Holding birleşmesi ise temelde firmaların toplam aktiflerini ve varlıklarını arttırmak amacıyla yapılan birleşmelerdir (Rock, 1994:6).

Satın almaya (acquisition) özelleştirme yoluyla yapılan satın almaları örnek verebiliriz. Günümüzde, süreç olarak iyi yapılandırılması halinde yabancı sermaye yatırımlarının artırılmasındaki en büyük yatırım şekli olarak karşımıza çıkan özelleştirme, mülkiyeti kamuya ait olan üretim birimlerinin özel sektöre devri olarak tanımlanmaya çalışılmıştır (Ocakverdi, 2004:60). Genel anlamda özelleştirilmelerin yapılmasının amacı, devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesidir. Devlet eğitim, sağlık, savunma, altyapı gibi temel konulara yönelmelidir. Özelleştirme de bu noktada devreye girmektedir, çünkü kamunun verimliliği özel sektöre göre daha azdır. Kamunun verimliliğinin özel sektörden daha az olması ve bu verimliliğin artırılması gerekmektedir. Ayrıca serbest piyasa ekonomisinin işlerlik noktalarından biri olan rekabet ortamının yaratılması hususunda özelleştirme önemli etkinlik sağlayacaktır (Aksoy, 2006:50-51). Özelleştirme yoluyla doğrudan yabancı yatırımlar, ülkelerin

yatırım maliyetlerini azaltma, bölgesel ve küresel ağ kurma, pazar paylarını yükseltme gibi fırsatlar sunmaktadır (Yorulmaz, 2006:15).

1.4.4. Stratejik Birleşme

Stratejik birleşme; günümüzün rekabetçi pazar yapılarında, avantaj sağlamak ve yeni müşteri ağı yakalamak amacıyla oluşturulan ortaklıklardır (Iyer, 2002:1). Daha geniş bir tanımlamaya göre ise, taraflar arasında hem hisse senedi alım satımının yapılması hem de mal ve hizmet üretimi amacıyla ortak girişim kurulması olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2001:672).

1.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ ETKİLERİ

Doğrudan yabancı yatırımlarının etkileri, piyasada rekabete etkileri, yatırım ve büyüme etkileri, istihdam etkisi, teknoloji etkisi, tasarruf etkisi ve son olarak ödemeler dengesi üzerine etkisi olarak sıralandırılabilir.

1.5.1. Piyasadaki Rekabete Etkileri

Miktar kısıtlamaları ticarete piyasa rekabetini etkilemektedir. Ticaretteki kısıtlamalar piyasalarda ulusal monopol, oligopol gibi piyasa türevlerinin doğmasına neden olmaktadır. Ticaretteki kısıtlamaların kaldırılması ise piyasadaki firmaların artmasına neden olacaktır. Bu nedenle ülke piyasalarının yabancı sermaye yatırımlarına açılması sağlanarak mevcut piyasaların daha rekabetçi bir yapıya bürünmesi hedeflenmektedir (Çetintaş, 2001:8).

Doğrudan yabancı yatırımlarının piyasalarda rekabet üzerine etkilerini yoğunlaşma ve firmaların performanslarına olan etkiler olarak iki temel özelliklerle anlatılmaya çalışılmıştır.

1.5.1.1. Yoğunlaşma

Doğrudan yabancı yatırımlarının piyasalara giriş şekilleri nasıl olursa olsun, özellikle giriş engellerinin yüksek olduğu ülkelerde piyasaların yoğunlaşma yapılarını değiştirmektedirler. Uluslararası firmaların yerel firmalara kıyasla büyüklüğü veya küçüklüğü, yerel firmaların yabancı firmalara karşı gösterdikleri reaksiyonlar, yabancı firmaların yerel firmalara nazaran daha rekabetçi yapıda olmaları, ithalatın rolü, uzun ve orta dönemde şirket davranış ve katılımlarına bağlı olarak yoğunlaşma üzerinde pozitif bir etki göstermektedir (Çetintaş, 2001:10).

1.5.1.2. Firmaların Performanslarına Olan Etkiler

Doğrudan yabancı yatırım yapan firmalar, satıcı sayısının az olduğu piyasalara giriş yaptıklarında rekabetçi bir yapı oluşturmaktadırlar. Piyasalarda reklam, daha ucuz ürün, kaliteli mal, arttırılmış ürün çeşitlemesi, piyasa endüstrisinin daha etkin biçimde kullanılması gibi özellikleri piyasalara katacak ve piyasada rekabeti olumlu yönde etkileyecektir (Çetintaş, 2001:11).

1.5.2. Yatırım ve Büyüme Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan ülkeler, doğrudan yabancı yatırımlarından ülke hâsılasını sürekli arttırmasını beklerler. Doğrudan yabancı yatırımlarının uluslar arası piyasalardan yatırım yapılan ülke piyasasına sermaye akışı şeklinde olmasını ve bu sermaye akışı hacminin de sürekli artan oranlı olarak devam etmesini beklerler (Ateş, 2006:17).

Doğrudan yabancı yatırımlar, ülke piyasalarına sermayeyi aktarırlarken, yatırımlar için gerekli sermayenin yetersiz olduğu ülkedeki sermaye ihtiyacını azaltarak bu ihtiyacı karşılarlar. Sermayenin yetersiz olduğu ülkelerde yabancı yatırımlar, teknoloji ve sermaye ile girdikleri sektörlerin gelişmesini kademeli olarak artıracaklar ve mevcut sektörde rekabeti arttırıcı etki yaratacaklardır. Bu durum ev sahibi ülkede üretim kapasitesinin artmasına da sebep olacaktır. Üretim kapasitelerindeki artış sanayide ara mal ve yatırım malı üretimine katkıda bulunacak ve ithalata bağımlılığı azaltacaktır (Atan, 2004:3-4).

Doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde de olumlu etkileri vardır. Modern büyüme teorilerinin genelinde vurgulanmaya çalışılan temel prensip, net yatırımların ikili etkisidir. Net yatırımlar sayesinde ekonominin hem kapasitesi artmakta hem de net çıktı için talep fazlalaşmaktadır. Yani özetle kapasite ve talep etkisi yaratmaktadır (Parasız, 2006:403)

Modern büyüme teorileri ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki bağlantı ise, büyüme modellerindeki büyümeye yol açan faktörlerin içselleştirilmesinde doğrudan yabancı yatırımlarının uzun dönemde büyümeyi etkileme yolu, fiziksel sermaye ve teknolojik gelişmeleri ve bilgiyi içeren bir bileşik mal ile sağlanmaktadır. Bu sayede de ülkede yeni teknolojik gelişmeler kullanılmakta ve eğitimli işgücü de ortaya çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkelerde sermaye artırım yolu ile

teknolojik yeniliklerinin kullanılmasını ve yeni girdi çözümlerinin üretilmesinde cesareti arttırması nedeniyle büyümeyi de arttırması beklenir (Açıkalın, 2007:36). Doğrudan yabancı yatırımları ekonomilere ekstra sermaye ve beceri sağlayarak, büyük projelerde risklerin payını azaltarak ekonomik büyümeye büyük katkıda bulunur. Doğrudan yabancı yatırımları ülkeye yeni teknoloji girişlerinde bir vasıta olarak kullanılırlar. Doğrudan yabancı yatırımları, doğasından ötürü uzun vadeli ekonomik büyüme ve iş yaratmada kararlılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde büyümenin motoru rolünü üstlenen doğrudan yabancı yatırımları, yeni sermaye koşullarının ve akışlarının da yolunu açmıştır (Jordaan, 2004:5). Suruga kalkınmakta olan 105 ülke üzerinde yaptığı çalışmada 1970 – 2001 yılları arasındaki doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme arasında etkinin olup olmadığını bulmaya çalışmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise büyüme arasında pozitif etkiye rastlamıştır (Suruga, 2005:1-15). Krugman'da çalışmasında doğrudan yabancı yatırımlarının, yeni teknolojik girişler boyunca yatırım yapılan ülkelerin ekonomik büyümelerinin etkilendiğini bulmuştur (Krugman, 1979:255-260). Fiziksel sermayenin ve bireysel sermayenin ülkeler arasındaki akışını yönlendiren yabancı sermaye, yatırım yapılan ülkenin fiziksel sermaye stokunu ne kadar arttırırsa, yatırımcı ülkenin üretim kapasitesinde de o kadar büyüme oluşturur. Lakin fiziksel sermayenin büyümeye etkisi sonsuz değildir. Her ne kadar ek bir sermaye, düşük sermaye-emek oranıyla ekonomilerde önemli etkiye sahip olsa da yatırımların geri dönüşlerini minimum düzeyde tutacaktır. Bu da fiziksel sermayenin artışının uzun süreli bir büyüme yaratmayacağı kanısını ortaya koymuştur. Özetle yapılan çalışmada Doğrudan yabancı yatırımları ile ülkeye giren sermayenin ekonomik büyüme üzerine etkileri kesin olarak sonuç vermemektedir (Johnson, 2005:7-10). Akinlo (2004) yaptığı çalışmasında ise doğrudan yabancı yatırım akışlarının, yatırım yapılan ülkedeki Milli Gelir(MG) düzeyini daha yüksek düzeylere çıkaracağını ortaya koymuştur. Bu milli gelir artışının ekonomik büyüme oranı ve daha yüksek üretkenliğin büyümeyi arttırdığı ortaya koymuştur. Lakin doğrudan yabancı yatırımlar da yatırımcı firmanın karını transfer etmesine izin verilmesi durumunda yatırım yapılan ülkelerin ekonomik büyümelerinde doğrudan yabancı yatırımlar negatif etkiye sahip olabilmektedirler (Akinlo, 2004:629) .

1.5.3. İstihdam Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımlar ile istihdam arasında hem olumlu hem olumsuz etkileri vardır. Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırım yapılan ülkedeki yapılan yatırımların oranıyla ilişkilidir. Yapılan yatırımlar, yeni bir üretim faaliyeti konusunda ise, istihdam düzeyi doğrudan ve bu yeni birimlerle çalışacak olan şirketler açısından pozitif etki yaratır. Ekonomik olarak zor durumda olan bir şirketin el değiştirmesi şeklinde olan yatırımlar, mevcut şirketteki istihdam düzeylerinin korunması açısından pozitif etki yaratmaktadır. Lakin gelen doğrudan yabancı yatırımlarının sonucunda bazı birimler kapanacak ve bu birimlerdeki personellerin işlerine son verilecek ise bu durum negatif etki yaratabilmektedir (Açıkalın, 2007:40).

Doğrudan yabancı yatırımlarının, girdikleri sektörlerde, geliş amaçlarına paralel olarak istihdam üzerinde pozitif bir etkide bulunması beklenir. Yüksek düzeyde doğrudan yabancı yatırımları çeken ülkeler doğrudan yabancı yatırımlarının sayesinde önemli düzeyde istihdam yaratabilmişlerdir. Çin’de toplam istihdamın %10 ‘u doğrudan yabancı yatırımları sayesinde olmaktadır. Bu durum Endonezya da % 40’ları geçmektedir (Karagöz, 2007:2).

1.5.4. Teknoloji Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımlarının düzeyi, ev sahibi ülkelerdeki sanayi dallarının mülkiyet yapısından da etkilenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlarının ülkeye getirdiği teknolojik yatırımların düzeyi, ülke sanayisi üzerinde mikro düzeyde etkisini göstermektedir (Hughes, 1980:285). Doğrudan yabancı yatırımları, kendi ekonomik imkânları ve araştırma - geliştirmesine imkânı olmayan ülkelerde, teknolojik gelişmelere erişimi yani yeni teknolojik dışsallıkların oluşmasını sağlar. Doğrudan yabancı yatırımların ülkeye taşınmış oldukları bu yeni teknolojik yatırım, taşıma etkisi yaratır. Taşıma etkisi ev sahibi ülkeye gelen teknolojik yatırımın, ülkedeki yerli ve yabancı diğer firmalarında faydalanması anlamındadır. Teknolojik yatırımlardan diğer firmaların yararlanması noktasında taşıma etkisi, pozitif yönde önemli bir etken oluşturur. Taşıma etkisinin diğer bir önemli etkisi ise piyasada yabancı etkisinin ve kontrolünün artması dolayısıyla rekabetin artması ve verimliliğin artması şeklinde olacaktır. Yabancı şirket bünyesinde eğitim alıp çalışan ve daha sonra ülkedeki şirketlerde çalışmaya başlayan personelin öğrendiklerini kullanması, yüksek kalite

standartlarının ve uluslararası düzeyde üretim kalitesinin sağlanması da bu etkiler arasında sayılabilir (Açıkalın, 2007:47) .

Teknoloji transferleri, ev sahibi ülkenin üretim faaliyetlerinin yapısına bağlıdır. Teknoloji transferleri küçük işletmelerin, bazen doğrudan yabancı yatırımlarının girişinde en büyük üretkenlik kazançlarına sahip olabilmelerine olanak sağlayabilmektedir. Yeni teknoloji girişleri bazen negatif etki yaratabilmekte ve bazı büyük tesislerde işçi kaybedebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların da teknoloji transferlerinin temel noktası, teknoloji transferinin kuvvetinin ve toplam üretkenlik yapısının yani imalatın doğrudan yabancı yatırımlarını zorlamasıdır (Goldberg, 2004:4). Borenzstein 69 ülke üzerinde yaptığı incelemelerde doğrudan yabancı yatırımlarının teknoloji transferleri için önemli bir araç olduğunu ve pozitif etkisini ortaya koymuştur (Borenzstein, 1994:12).

Doğrudan yabancı yatırımlarının teknoloji etkisi üzerine yapılan araştırmalardan diğer bir çalışma Hymer(1960) tarafından yapılmıştır. Hymer doktora tezinde devletlerin ekonomi ve devlet politikalarıyla faktör bileşenleri ile doğrudan yabancı yatırımcılar üzerine etkisini açıklamaya yönelik bir çalışma yapmıştır (Hymer, 1960:3-4). Doğrudan yabancı yatırımlarının etkinliğinin işletmecilik, teknoloji, merkezi yönetim ve insan kaynaklarının kombinasyonlarıyla karakterize edildiği ortaya konulmuştur(Romer, 1990:71-102). Barrell ve Pain 1972-95 dönemleri arasında İngiltere'deki teknoloji ağırlıklı doğrudan yabancı yatırımlarının üretimi %30 oranında arttırdığını çalışmalarında belirtmişlerdir(Barrell ve Pain, 1997:1770-1786).

1.5.5. Tasarruf Etkisi

Kişi başına milli gelir ülkeler için refahın bir ölçütü olarak kullanılır. Kişi başına düşen milli gelir arttıkça, refahın da arttığı kabul edilmektedir. Kişi başına düşen milli gelirdeki artışlar, yatırımların artması, üretim kapasitelerinin artırılması, ekonomilerde oluşturulan kaynakların hepsinin tüketime aktarılmayarak, bir bölümün yatırım olarak değerlendirilmesi sayesinde oluşmaktadır. Yani yurt içi toplam tasarrufların artırılması yoluyla tasarruflar gerçekleşmektedir. Bu noktada ya kamu tasarrufları artırılmalı ya da özel tasarrufların artırılmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerde marjinal tasarruf eğilimi düşük olduğundan dolayı kişi başına düşen mili gelirde düşüktür (Akdiş,1988:71). İşte bu noktada yabancı yatırımların önemi ortaya çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar

doğrudan veya dolaylı olarak ülke tasarruflarına katkıda bulunurlar. Doğrudan yabancı yatırımlar kaynak oluştururlar ve mevcut tasarrufları desteleyerek tasarrufların güçlenmesini sağlarlar(Güneş, 2006:52).

1.5.6. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımları, ev sahibi ülkelerin ödemeler bilançolarını da etkilemektedirler yatırım yapılan ülkede, ilk yatırımların geliş aşamasında bir kereliğe mahsus olmak üzere gerek mal ve hizmet ihracı, gerek ithal ikamesinin olumlu yönde etkisiyle, ödemeler bilançosu üzerinde pozitif bir etki yaratır. Lakin mevcut şirket, üretimini devam ettirebilmek için, girdi ithal etmeye mecburdur. Bu durum girdi ithallerinde ve yatırım yapılan ülkenin ödemeler bilançosunda negatif etki yaratacaktır. Ayrıca, yatırım yapan firmalara ve ülkelere, üretim faktörleri için yapılan ödemeler, yatırım yapılan ülkenin dış dengesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yatırımcı firmalar yatırımlarını yatırım yapılan ülkeden başka bir yere kaydardıklarında da bir defaya mahsus olmak üzere ödemeler dengesinde olumsuz bir etki yaratırlar(Karlık, 2003:497).

Doğrudan yabancı yatırımlarının ödemeler bilançosu üzerindeki etkisini açıklamak istersek;

(K) Doğrudan yabancı yatırımlarının girişi, (X)Doğrudan yabancı yatırımcılarının ihracatı, (S)İthal ikamesi, (R)Doğrudan yabancı yatırımlarının kar transferi, (F)Dış faktörlere yapılan ödemeler, (M) Doğrudan yabancı yatırımlarının kullandığı ithal malı girdisi, (M*)Ülkenin ithal eğiliminin artması sonucu yapılan ithalat, (D)Doğrudan yabancı yatırımcılarının geriye transferi(Uras, 1979:66-67) göstermek üzere :

Doğrudan yabancı yatırımlarının ödemeler dengesine yararı: $K + X + S$

Doğrudan yabancı yatırımlarının ödemeler dengesine maliyeti veya zararı:

$(R + F) + (M + M^*) + D$ şeklinde gösterilir.

Bu eşitlikten hareketle ödemeler dengesi açısından net fayda/maliyet oranını hesaplarsak;

$K + X + S / (R + F) + (M + M^*) + D$

Doğrudan yabancı yatırımlarının ödemeler bilançosu üzerindeki etkisi uzun dönemde ülkede bir gelir artışı ve bu artışla birlikte ithal eğilimi ortaya çıkarır. Doğrudan yabancı yatırımlarının ödemeler bilançosunda pozitif yönlü bir etki yaratması için gelirdeki artışın tüketimi etkilememesi ve ortaya çıkabilecek tüketim artışının ithalata sebebiyet vermemesi ile mümkündür(Uras, 1979:67). Doğrudan yabancı yatırımlarının gelir üzerindeki etkisini bulabilmek için ise doğrudan yabancı yatırımlarını gelir etkisi ile incelemek gerekir. Bu durum aşağıdaki denklem ile açıklanabilir.

$$X - M = \text{GSMH} - (C + Id + G)$$

(C)İç tüketim, (Id)İç yatırım, (G)kamu harcamaları olarak gösterilmektedir. Denklemde ithalatın ihracattan az olması durumu gayri safi milli hasılanın iç harcamalardan büyük olduğu durumunu ifade eder ki bu büyüklük ihracat fazlası kadardır(Güneş, 2006:49).

1.6. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TEORİLERİ

Bu bölümde doğrudan yabancı yatırım teorilerini açıklamaya yönelik olarak yapılan çalışmalar incelenmiş, teorilerin gelişim seyirleri açıklanmaya çalışılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımları nedir ve firmaların yatırımlarını yabancı ülkelerde neden yaparlar, yatırımlarının etki düzeyleri ve etkiledikleri alanlar nelerdir soruları teorilerin oluşmasında temel etkindir.

Doğrudan yabancı yatırım kavramını inceleyenlerden biride Amati' dir. Amati(2004), önce Kindleberger'in çalışmasını incelmış ve Kindleberger'in teorisinde doğrudan yabancı yatırımlarının aslında sermaye transferinin kontrolü olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Aynı çalışmasında Krugman'ı inceleyen Amati(2004), doğrudan yabancı yatırımlarını ödemeler bilançosu, toplam sermaye akışları ve doğrudan yabancı yatırım ile çok küçük bir ilişkisi olan pazar ekonomisi yoluyla açıklamaya çalıştığını belirtmiştir (Amati, 2004:1).

Ozawa kalkınmakta olan ülkeleri konu edindiği çalışmasında bu ülkelerin gelişim dönemlerindeki dinamiklerini ve dışsallıklarını irdelemeye çalışmıştır. Ozawa bu araştırmasında daha spesifik olarak teknolojik transferlerin ve uluslar arası firmaların önemini ve bu firmaların dünya pazarına girişlerinde bulundukları ülkenin kalkınmasını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Ozawa çalışmasında 1950 ile 1980 dünya ticaret verileri

kullanmıştır. Çalışmasının sonucunda büyüme, kalkınma ve doğrudan yabancı yatırımları arasında pozitif yönlü bir etki tespit etmiştir (Ozawa, 1992).

Anderson, ticaret sınırları endeksine göre 1985-1989 yılları arasındaki verileri incelemiştir. Anderson kurmuş olduğu modelde ticarete konu olan mallar ile piyasa faktörlerini veri olarak almıştır. Bu çalışmada Anderson'un tespiti doğrudan yabancı yatırımlarının iç piyasa faktörlerinde negatif bir etki yarattığı yönünde olmuştur (Anderson and Neary, 1993) .

Dixit ise çalışmasında, endüstriyel organizasyon teorisi çerçevesinde giriş engellerinin yatırımlar üzerindeki etkisini açıklamaya çalışmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlarının giriş engellerini birincil düzeyde etkileyeceği ve daha sonra tanınan firmanın piyasada yer alabileceği ortaya koymuştur (Dixit, 1980).

Duning ve Archer yapmış oldukları çalışmalarında, eklektik paradigma teorisi çerçevesinde İngiliz yatırımlarındaki büyümeyi ölçmeye çalışmışlardır. 1870 - 1983 yılları arasındaki verilerini inceleyen İngiliz bilim adamları yaptıkları inceleme sonucunda yatırımlarda pozitif yönlü bir büyümenin olduğu sonucuna varmışlardır (Dunning and Archer, 1987).

Kindleberger ise 1958–1968 yıllar arasındaki ABD verilerini incelemiştir. Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımlarının ödemeler dengesi üzerinde bir etkinsin var olup olmadığını açıklanmaya çalışılmıştır. Ülke Temel bilânço değeri, likit sermaye oranları, Kayıp rezerv değerlerini veri olarak kullanılmış ve doğrudan yabancı yatırımlarının ödemeler bilançosu üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır (Kindleberger, 1969).

Kobrin ise kalkınmakta olan ülkelerde pazarlık teorisini üretim sektörlerin de incelemiştir. İncelemesinde Amerika birleşik devletlerinin uluslararası üretim yapan şirketlerinin kalkınmakta olan 49 ülkedeki ve 13 sektör verilerini kullanmıştır. Doğrudan yabancı yatırım yapan şirketlerin yerel piyasaların ve yerel firmaların pazarlık gücünü pozitif yönlü etkilediği sonucunu ortaya koymuştur (Kobrin, 1987).

Krugman ise endüstriyel organizasyon teorisini ülkeler açısından açıklamaya çalışmaktadır. Teorisinde firmaların içsel ve ticaret yapılarına değinmiştir. Ülke içi firmaların ticareti genellikle hazır (bitmiş) mamuller ile yaptıklarını ortaya koymuştur (Krugman, 1983).

Yatırım yapmak isteyen yatırımcı firmaların yatırım yapacakları yeri seçmede hangi kriterleri göz önünde bulundurdıklarını incelemeye çalışmıştır. Bu çalışmada ülkenin içsel sanayileşmesini incelemiştir ve firmaların uzun ve kısa dönem maliyetleri üzerine bir inceleme yapmaya çalışmıştır. Maliyetleri ve ulaşımı minimumuma indirmek için firmaların üretim bölgesine yöneldiklerini belirtmiştir. Bu noktada taşıma maliyetlerini de göz önünde aldıklarını ortaya koymuştur (Krugman, 1991).

Louge ve Sweeney(1977), yaptıkları çalışmalarında, Fransız frangı ile ABD dolarının getirilerini karşılıklı olarak test etmeye çalışmıştır ve bu getirileri karşılaştırarak mübadele değerlerini ölçmeye çalışmışlardır. %95 güven aralığıyla kendi kurdukları hayali piyasalarında frank ile dolar arasındaki karlılık oranlarını bulmaya çalışmışlardır (Louge and Sweeney, 1977).

Mundell ise çalışmasında uluslararası ticaret ve faktör hareketliliğini incelemiştir (1957). Ticaret engellerindeki bir rahatlamanın, faktör hareketlerini uyarıp uyarmadığını incelemiş, ticaret engellerinin faktör hareketliliğini uyardığını ve faktör hareketlerindeki kısıtlamalarının da ticareti etkilediğini ortaya koymuştur (Mundel, 1957).

Vernon ise çalışmasında(1966), piyasadaki firmaların aynı ürünü ürettikleri varsayımı altında, firmaların rekabet koşullarını incelemeye çalışmıştır. Firmaların piyasadaki bu ürünün üretiminde maliyetleri düşürerek monopolcü güç elde etme eğilimine yönelmek için ucuz işgücü araştırmaya başlayacaklarını ortaya koymuştur. Bu nedenle yabancı ülkelerdeki ucuz iç gücü firma için cazip olacak ve firmaların bu ucuz işgücüne yönelmeleri durumu ortaya çıkarak yatırımın gerçekleşeceğini belirtmiştir (Vernon, 1966).

Markusen(1984), yaptığı incelemede doğrudan yabancı yatırımlarının genel bir denge modeli oluşturduğunu belirtmiştir ve doğrudan yabancı yatırım firmalarını üretim kapasiteleri açısından incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar teknolojik olarak yenilik getirirken verimliliği artırdığını ve bunun da pazarlarda güçlerinin artmasına, dolayısıyla dünya refahın artmasına sebebiyet verdiğini belirtmiştir(Markusen, 1984).

İktisat yazınında doğrudan yabancı yatırımlar üzerine çalışmalar firmaların üretimleri temel alınarak araştırılmaya başlanılmış, daha sonra bu üretimlerin

geliştirilmesi ve ülkeler arası ticaret koşulları teoriler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan teorik çalışmalar sistematik biçimde açıklanmaya çalışılacaktır.

1.6.1. Vernon'un Ürün Dönemleri Teorisi

Reymond Vernon doğrudan yabancı yatırım teorilerinde ülkelerin ürün geliştirme süreçlerinde nihai ürünün teknolojik yenilikler ile üretiminin zamanla daha da nasıl basit şekilde elde edilebileceği üzerine çalışmıştır. Reymond Vernon'un ortaya atmış olduğu teoriye göre ürünler üç dönemlerde çeşitli evreler geçirir (Seyidoğlu, 1999:654). Vernon, teorisinde gelişmiş ülkelerdeki yatırım yapan yatırımcıların yatırım yaptıkları ülkelerdeki yenilikleri taklit ederken diğer ülkelerdeki ihrac pazarlarında net ürün ihracatçısı olma özelliğini kaybetmesinden bahsetmiştir. Teknoloji dağılımlarının üretim farklılıklarını meydana getireceğini ortaya koymuştur. Vernon, ABD pazarı bakış açısından ürün dönemi teorisini açıklamaya çalışmıştır. İlk olarak ABD piyasasına giren üreticilerin fiyat politikaları üzerine durmuştur. Bireysel firmaların çıktısı için talebin fiyat esnekliğinin göreceli olarak düşük olduğunu, bunun ise üretim ayırımını oluşturacağını ve piyasada muhtemel bir tekelin oluştuğu düşüncesini yaratacağını savunmuştur. Kar ihtiyacı, müşteri üretici ilişkisi, tedarikçi, pazar büyüklüğü konularını ABD endüstrisi verilerini kullanarak incelememeye çalışmıştır. (<http://gias.snu.ac.kr/wthong/course/trade/it17.pdf>:1-5) 05/07/2007

Vernon'un ürün dönemleri teorisi ve teknoloji açığı teorisine göre ürünler zamanla daha kolay ve verimli bir şekilde üretilebilecek bir hal alır. Özellikle ürünlerin bu değişim aşamalarını üç döneme yayan Vernon (1966:190-192); bu aşamaları şu şekilde belirtmiştir.

1.6.1.1. Yenilik Aşaması

Ürün temel olarak iç piyasa için geliştirilmekte ve üretilmektedir. Ürün bu dönemde tamamen standartlaşmamış olabilir ve gelişmektedir. Ürünler yeni geliştirilmekte ve bunun için doğrudan yabancı yatırımcılar araştırma geliştirme yatırımı yapmaktadır. Ürün dönemde bir gelişme özelliğine sahip olabilmektedir ve bu duruma örnek olarak 1910 yılında üretilen otomobillerin, radyolu modellerinin 1920'lerde tasarlanmasını ve 1930'larda araçlara radyo konulmasını örnek vermiştir(Vernon, 1966:194-195).

1.6.1.2. Gelişme, Olgunlaşma Aşaması

İkinci aşama gelişme olgunlaşma aşamasıdır. Vernon' nun ürün için bazı genel standartlarının ve ürünün karakteristiklerinin ortaya çıktığını, seri üretim tekniklerinin benimsenmeye başlandığını söyler. Yeni üretim teknikleri, fiyatlandırmayı ortaya çıkarmıştır. Şirket ürünü ihraç etmeye devam etmekte ve direkt yatırımdan kaçınmaktadır. Üretim maliyetlerinin taşıma giderleriyle arttığını ve diğer ülkelerde ürün maliyetinin daha düşük olduğunu firma bu durumda fark eder. (Gurova, 2006:4).

1.6.1.3. Standart Üretim Aşaması

Üretimin son aşaması olan bu durumda artık ürün üreticiler tarafından iyi bilinmekte ve ürünü üreten firma ile aynı teknoloji ve teknikleri kullanmaktadır. Bu durumda firma fiyatları düşürmek için mevcut üretim alanlarından ucuz işgücünün bulunduğu alanlara yatırımlarını yönlendirecektir. Bu aşamada ülkelerin temel amacı doğrudan yabancı yatırım çekmektir. Bu aşamada yerli firmalarda ucuz işgücü ve ucuz maliyet için yabancı ülkelerde yatırım yapmaya çalışacaklarını belirtmiştir(Vernon, 1966:202-206).

1.6.2. İçselleştirme Avantajları

P.J. Buckley ve M. Cason'un ileri sürdüğü teoriye, J.H. Dunning ve A.M. Rugman da katkıda bulunmuştur (Yaşar, 2005:27). İçselleştirme teorisi teknolojik avantajları kullanmak için, yabancı pazarlara girmeyi temel amaç edinerek, yabancı işletmelerle ortak girişim ya da lisans anlaşması yolunu seçen uluslararası işletmeler üzerine geliştirilen bir teoridir (Shih-Fen and S.Chen, 2005:231-232). İçselleştirme teorisinde, firmaların maddi olmayan duran varlıklarında bir artış meydana gelir. Maddi olmayan duran varlıkları teknolojik bilgi, pazarlama gücü, etkin ve güçlü yönetim olarak tanımlanmaktadır. Maddi olmayan duran varlıklar kamusal mal niteliğindedirler (Merck, 1992:41). Maddi olmayan duran varlıklar kamusal nitelikte olduklarından dolayı marjinal maliyetleri düşük, fiyatlandırmaları etkin değildir. Marjinal maliyetlerin düşüklüğü ve fiyatlandırmalarının etkin olması bilginin tanımlanması ve bilginin fiyatlandırılması sorunu ortaya çıkaracaktır. Bu sorun bilginin firma personeli tarafından kazanılmış olan yeteneklerden oluşması ve bu yeteneklerin aktarılma imkânının olmamasından kaynaklanmaktadır (Kumar, 1987:327). Bilginin ve teknolojinin tanımlanması ve fiyatlandırılması şu şekilde izah edilmiştir. Teknoloji

genelde ekonomik kullanışlı bilgi olarak tanımlanmış ve lisanslanabilen veya satın alınabilen bir olgu olarak tanımlanmıştır. Teknoloji firmanın kuruluşunda kullanılsa da firmanın nasıl kurulduğu sorusuna cevap verememektedir. Firmanın kuruluşu sırasında bilgi kendi kendine oluşmamaktadır. Bu bilgiyi belli grup oluşturur ve bu bilgiyi oluşturan grup'ta firma ile birlikte satın alınmaz. Alıcılar sadece bu grupların oluşturduğu sistematik bilgiyi satın alırlar. Sonuçta da satın alınan, bilgiyi oluşturanlar değil bilginin kullanım şeklidir (Krugman, 1997:171). Bu gibi bilgi satın alımı maliyetleri maddi olmayan duran varlıkların maliyetlerinin yüksek olmasına yol açar ve firmalar yüksek maliyetlerden kaçınmak için içselleştirme yolunu seçer (Kumar, 1987:327). Bu seçim firmalara hem zaman hem de maddi yönden tasarruf sağlar (Trevino, 1996:583).

İçselleştirme teorisi firmaların bağlı ortaklık yoluyla avantajlarını aktarma yolunu seçme sebeplerini ifade eder. Bu sebepten dolayı içselleştirme girişimindeki firmalar çok tesisli firma olarak tanımlanmışlardır (Bucley, 1976:36).

İçselleştirme firmalara, gecikme, pazarlık, hükümet engellerinden kaçınabilme, transfer fiyatlandırmalarını minimize etme, piyasalar arası fiyat farklılaştırmasından kaçınma gibi olumlu fırsatlar sağlar (Agarwal, 1980: 753).

Buckley ve Casson, firmaların içselleştirmeye yönelmelerinin temel bazı sebeplerini şu şekilde açıklamaya çalışmıştır (Apan, 2006:27);

Piyasalarda, birbirine bağlı farklı işlemler arasında önemli koordinasyon sorunları ortaya çıkmış olabilir, bu durumlarda firmalar bu aksaklıkların kendilerini ilgilendiren kısımlarından etkilenmemek için içselleştirmeye yönelmiş olabilir,

Piyasada, firma diğer firmalar için ara mal üretiyor ve bu piyasada tek el konumunda ise bu tek elci karı kaybetmemek ve ihtiyacı olan malı daha düşük fiyattan elde edebilmek için bu ara mal üretim alanını da kendi bünyesine katabilir.

Mevcut pazarda kontrol iki büyük firma arasında ise, bu firmalar arasındaki stratejiler piyasaları istikrarsızlaştırabilir. Bu durumda firmalar aralarında sözleşme yoluyla ve satın alma yoluyla içselleştirmeyi gerçekleştirebilirler.

Hükümetler, vergi veya benzeri müdahaleler ile ticareti etkileri altına almak istiyorlarsa, firmalar içselleştirme yolu ile o ülkelerdeki firmalar vasıtasıyla hükümet kısıtlamalarından kurtulabilirler (Akçaoğlu, 2005:18-19).

1.6.3. Magee Hipotezi

Magee'ye göre bilgi yani teknoloji çokuluslu firmalar açısından önemli bir araç noktasıdır (Aydemir, 2006:24). Çokuluslu firma teorilerinde bilginin merkezi bir rol oynadığını belirtmiştir. Bilginin yerel firmaların verimliliğini sağladığını ve çok uluslu firmalar tekelcilik özelliği kazandırdığını vurgulamıştır (Lessard, 1997:1). Firmalar, yeni bir ürün veya sistemin icadından sonra, bu geliştirilen ürünün veya sistemin keşfini, korumayı hedeflerler. Bu keşifler uzun vadeli ve pahalı olduğundan dolayı firmalar tarafından gizli tutulurlar ve bu bilgilerin kopyalanmaması için önemli uğraşlar gösterirler. Buna örnek Michelin'in lastiklerini ve Coca Cola içecek formülünü göstermiştir (Belleflamme, 2006:5). Yenilikçi firmalar, pazar güçlerini yitirmemek için firma içi anlaşmalarla, pazarda bilgiyi dağıtmayacaktır (Harabi, 2000:4). Bu sayede bilginin getirisinin tümü tek elde tutulacaktır (Harabi, 2002:9).

1.6.4. Aliber Hipotezi

Sermayenin maliyeti ülkeler arasında farklıdır. Sermayenin maliyetinin ülkeler arasında farklı olmasının temelinde tarifelerin yattığını ve firmaların tarifeleri gümrük alanları ile veya farklı parasal alanlar ile daha etkin bir çözüm bulacağını açıklamaya çalışmıştır (Aliber, 1993:131). Yatırımcı firmalar; kuvvetli parasal alanlardaki ülkelerde firmaların yeteneği bakımından daha zayıf olanları finanse ederler. Yatırımcı firmalar zayıf parasal alanlardaki ülkelerde ise parasal toparlanmayı sağlamak için yerel parasal alanlarda yerel firmaların varlıklarını finanse etmektedirler. Aliber hipotezinde bu finansal desteklerin nedenlerini bulmaya çalışmıştır. Teori, yabancı yatırımcıların finansmanla, farklı faiz oranlarında firmaların beklenen gelir akımlarını paraya çevirmesini sağladığını ifade eder. Aliber'in hipotezi, yatırımcı firmanın gelir akımlarını sermayeleştirme oranının, ev sahibi firmaların gelir akımlarını sermayeleştirme oranından daha yüksek bir oranda olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Çünkü piyasada gelir akımına bağlı farklı sermayeleştirme oranlarının mevcut olduğu ortaya konulmuştur. (Patibandla, 2002:3). Doğrudan yabancı yatırımcıların yatırım yaparken neden yabancı firmaların rekabetçi avantajlarını ve değişik parasal alanlar avantajlarını

kullanmak yerine, diğer firmalara karşı lisans avantajlarını kullanmayı seçtiğini bulmaya çalışmıştır. Dunning bunu içselleştirme modelinde uluslar arası girişimlerin geleceğinde (Future of the Multinational Enterprise) yerel ve yabancı değişim alanlarında pazar başarısızlıklarının olduğunu söyleyerek açıklamaya çalışmıştır (Dunning, 2003:113).

1.6.5. Ülke-Endüstri ve Firma İlişkilendirmesi

Markusen'e göre doğrudan yabancı yatırım yapan firmalar, yatırım yaptıkları endüstri dalında yeni ürün üreten ve bu ürünleri farklılaştırma yolunu seçen, ar-ge harcamalarını büyük kaynaklara aktaran firmalardır. Profesyonel ve teknik iş gücü istihdam eden, yüksek üretim ve satış kapasitesine sahip olan, tescilli bilgi, patent, beşeri sermaye gibi mikro perspektiften bakınca firmaya özgü varlıkları olan yani bilgi sermayesine sahip olan kuruluşlardır. Bu sayede yatırım yapılan ülkedeki yabancı firmanın faaliyet gösterdiği endüstride gelişmelerin ve yeniliklerin ortaya çıkacağını belirtmiştir(Markusen, 1984:206-208).

1.6.6. Eklektik Paradigma

Eklektik paradigma, Dunning tarafından uluslararası üretim üzerine yapılan Hymer – Kindleberger yaklaşımının, ürün dönemleri yaklaşımının ve içselleştirme teorilerinin, uluslar arası üretimi tam olarak açıklayamadığı görüşü üzerine bu teorileri sistematik olarak bütünleştirmesi ile ortaya koyduğu teoridir. Eklektik paradigma'nın temelini faktör gelirlerine ve piyasa başarısızlığına dayandırmıştır (Yaşar, 2005:32)

Hymer, çok uluslu şirketlerin üretimlerini bir ülkede gerçekleştirmek yerine birden fazla ülkeye yaydıklarında, ülkelerdeki bu yatırım isteklerinin çeşitli ek maliyetleri doğurduğunu ve çok uluslu şirketlerin bu maliyetlere katlanmak zorunda kaldıklarından bahsetmiştir(Göver, 2005:5).

Hymer'in bu teorisini geliştiren Dunning uluslararası yatırım modellerini birleştirmek ve üretim güdülerini açıklamaya yönelik analitik bir çalışma yapmış ve bunu Eklektik Paradigma Teorisi olarak açıklamıştır. Dunning Eklektik Paradigma Teorisinde yabancı yatırımcıların Mülkiyet (Ownership), Konumsal Avantaj (Location) ve İçselleştirme (Internalization). Ownership, Internalization ve Location kelimelerinin baş harflerinden oluşan ve kısaca OLİ olarak kısalttığımız avantajlara sahip olmalarından bahsetmektedir (Shimizu, 2004:56) Uluslararası üretimin belirleyici

faktörlerinin yabancı yatırımcılar açısından tam olarak anlaşılabilmesi için genel bir bakış açısından ortaya atılmış ilk teoridir (Galan, 2006:6)

Dunning, eklektik paradigmayı şu şekilde özetlemeye çalışmıştır: Eklektik paradigma uluslararası üretim modeli konusunu açıklamaya çalışır. Üretim, yabancı yatırımcılar tarafından finanse edilir ve uluslararası işletmeler tarafından üstlenilir. Dunning 'in üretimim yabancı yatırımcılar tarafından finanse edilmesinin sebeplerini üç ana başlık altında açıklamak istersek (Dunning, 2003b:28) ;

Başka vatandaşlıktan olanların, pazarda kendi firmaları için sağladıkları net rekabetçi avantajlar oluşabilir. Bu avantajlar firmalara ayrıcalık sağlayabilmektedir.

Firmaların üretimde kullanmak için piyasa varlıklarını en iyi değerinde kullanmasını öğrenmeleri gerekmektedir.

Firmaların bünyelerine, ulusal sınırlar dışında da bir değer katma faaliyetini saptamalı ve bu değer faaliyeti için yeni alanlar oluşturmalıdır.

Yabancı ülkelere yatırım yapmak isteyen doğrudan yabancı yatırımcılar yatırım kararları üç ana esas üzerinden belirlenmeye çalışılmaktadırlar. Stratejik değişkenler, çevresel değişkenler ve işlemin spesifik değişkenler olarak üç değişken belirlenmiştir. Eklektik paradigma esasında işlem maliyetleri ve stratejik maliyetlerin bir birleşimi olarak görüldüğü belirtilmiştir (Aydın, 1997:37).

Oliver Williamson tarafından geliştirilen İşlem Maliyeti teorisinde, firmaların işlem maliyetlerini minimize ederek, firma ortaklık yapılarını belirleyebileceklerini öne sürmüştür. Firmaların İşlem Maliyetlerinin, ölçek, bilgi teknolojisi gibi özelliklerinin birleşmesiyle oluşan farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Stratejik davranış teorisi ise firmaların monopolistik avantajlarını kaybetmemek amacıyla var olan avantajlardan maksimum fayda sağlayabilmek için çeşitli yatırım stratejileri geliştirmeleri şeklinde tanımlanmıştır (Aydın, 1997:35-37).

1.6.6.1. Mülkiyet (O Advantage)

Mülkiyet avantajları, (Ownership Advantage) üretim yapan firmaların boyutu, tekel gücü, kaynak kullanımı ve girişim yeteneğinin maksimum düzeyde kullanılmasından kaynaklanabilmektedir. Ayrıca Mülkiyet avantajları firmanın pazarlama tecrübesi, finans kaynaklarının maksimum kullanılmasının tamamını da

kapsamaktadır. Firmaların mülkiyet avantajlarını kiralama yöntemiyle de piyasada kullanıma açabildikleri belirtilmiştir(Balasa, 1990:707-708). Mülkiyet avantajları, bir ülkenin pazarının boyutu ile oluşturulabilir. Mülkiyet avantajları sayesinde yatırımcılar gelir, kaynak yardımı, eğitim sistemi, patent hakları ve ticaret serbestîsi gibi avantajlar elde edebilirler.

Ülkeler faktör dağılımlarında homojen değildirler. Bu sebepten dolayı farklı ülkelerde farklı mülkiyet avantajlarına sahip olabilecekleri açıklanmıştır (Dunning, 1987:27). Dunning, faktör dağılımlarının homojen olmamasından dolayı, mülkiyet avantajlarını da ikiye ayırdığı ortaya konulmuştur. Bu ayrımда İlk olarak bilgi ve teknoloji içeren, piyasada monopol güç yaratan ve firmanın avantajlarının faaliyet gösterdiği piyasadan kaynaklanan “varlığa dayalı avantajlardan” bahsedilirken İkinci olarak, finansman kaynağı yaratma gibi firmanın faaliyet alanlarının genişlemesi ve üretim kapasitesinin arttırılmasından kaynaklanan avantajların olduğu “işlemsel avantajları” tanımlamıştır (Apan, 2006:17).

1.6.6.2. İçselleştirme (I Advantage)

İçselleştirme (I Advantage) şirketlerin piyasalarda alternatifler aramak yerine neden direkt olarak piyasaya girdiğini açıklamaya çalışır(Arıkan, 2006:29). Dunning İçselleştirme avantajlarını şu şekilde sıralar(Dunning, 2000:7) ;

Araştırma ve pazarlık maliyetlerinin düşük olması

Birbirine bağlı ekonomik faaliyetlerden yararlanma

Hükümet müdahalelerinin minimum olması

Bağıntılı ekonomik faaliyetlere yönelebilme

Kullanılan girdi ve satış fiyatlandırılmalarının firma kontrolünde bulundurulması

Ürünlerin pazardaki durumlarının ve fiyatlarının kontrolü

1.6.6.3. Konumsal Avantajlar (L Advantage)

Dunning’e göre yatırımların karlılığı, şirketlerin sadece sahip olduğu monopol avantajlar ile açıklanamaz. Yatırım yapılan ülkenin coğrafi durumu ve yatırımın hangi ülke firması tarafından gerçekleştirildiği de önemli bir etkidir (Dunning, 2000:3). Konumsal avantajlara; enerji, hammadde, emek gibi girdi faktörlerinin temel avantajları

örnek verebiliriz. Bunlara ek olarak aşağıdaki avantajları da ekleyebiliriz (Dunning, 2000:8)

Uluslararası iletişim ve transfer maliyetleri
Yatırım teşvikleri ve yatırım cazibesi
Ticaret engelleri (mal giriş kontrolleri)
Yatırım yapılacak bölgelerdeki altyapıların tamamlanmış olması
Üretim yerinin hinterland'ı(Ulaşım imkânlarının genişliği)
Merkezi hükümetlerin üretim ve işletme politikaları
Devletlerin ekonomi, üretim politikaları ve sitemleri
Bölge avantajları,
Şeklinde özetleyebiliriz.

1.6.7. Hymer Endüstriyel Organizasyon Hipotezi

Endüstriyel organizasyon teorisini ilk olarak Hymer ortaya koymuştur. Kindleberger Hymer'ın hipotezinin analizini (1969) değiştirerek tekrar inceleyip doğrudan yabancı yatırımları ve firma davranışlarını açıklamaya yönelik teorik bir çalışma yapmıştır. Caves'de (1961) benzer bir analizinde piyasa temelleri üzerinde durarak, oligopolistik bir ortamda ürün ayrımlarının olması durumunda, yatay yatırımların yapılabileceğini ortaya koymuştur. Ürün ayrımlarının olmadığı durumda ise dikey yatırımların var olduğunu, bunda belirsizliklerden kaçınma yolu olabileceğini belirtmiştir (Nonnenberg, 2004:4).

Hymer, sermayenin uluslararasılaşmanın sebebinin oligopolistik yapıya bağlamaktadır. Yabancı yatırımlar teknolojik veri, bilgi v.b faktörlerin yatırım yapılan ülkeye aktarıldığını ve bu durumun transfer edilen hakların mülkiyetinde bir değişme yaratmadığını öne sürmüştür. Teoriye göre yatırım yapılmayı düşünülen ülkede yerel firmalar yabancı firmalara göre daha avantajlıdır (Yaşar, 2005:30).

Endüstriyel organizasyon teorisi üç temel değişken üzerine yoğunlaşmakta ve rekabeti bu üç temel değişken aracılığıyla açıklamaya çalışmaktadır (Aktaş, 2003:16). Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

Piyasa yapılarının rekabete uygunluğunun testi
Davranışların piyasaya uygunluğunun testi
Sonuçların piyasaya uygunluğunun testi

Doğrudan yabancı yatırımlar, yerel şirketlerin bazı avantajlarının olduğunu kabul etmektedirler. Lakin yatırımcı firmalar, yerel firmalar için var sayılan avantajları kendi lehlerine çevirmeye çalışacaklarını ve mevcut bürokratik v.b engelleri alt etmeye çalışacaklarını savunmaktadır (Yiğit, 1999:199).

1.6.8. Yatırım Genişleme Teorisi

Yatırım genişleme teorisi, Dunning'in eklektik paradigmasının uzantısı olarak anılmaktadır (Kayalica ve diğerleri, 2005:3). Yatırım genişleme teorisinde net dış yatırımlarla genişleme ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada Dunning ülkelerin genişlemesini beş ana devresi boyunca oluştuğunu ortaya koymuştur. Bu devrelerin ülkelerin dışa ve içeriye doğru direkt yatırımlarını sınıflandırmasına yardımcı olduğunu belirtmiştir (Dunning ve Narula, 1996:1). Tolentino, ülkeler arasındaki içe ve dışa doğru yatırımlar, ülkedeki ekonomik dengenin oluşturulup oluşturulmadığını ve gayri safi yurt içi hasıla üzerinde bir genişleme etkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların, gayri safi yurt içi hasıla ve ekonomik denge üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu savunmuştur. (Tolentino, 1993:4). Barry ise yatırım genişleme teorisinde, net yabancı sermaye yatırım pozisyonlarının sistematik olarak ekonomik kalkınmayla alakalı olduğunu belirtilmiştir (Barry, 2003:341). Hoosel, Dunning'in çalışmalarında bir ülkenin net yatırım pozisyonu ile kalkınma arasındaki ilişkiyi dünyaya anlatmaya çalıştığını belirtmiştir. Doğrudan yatırımlardaki genişleme etkisi, mevcut ekonomiyi de genişleme yönünde etkilemektir. Bu olumlu genişleme etkisi yabancı ve yerel şirketlerin durumunu olumlu yönde etkilerken, ülkedeki ekonomik yapıyı, hükümetlerin politikalarını, yerel firmaların bölgesel avantajlarını, mevcut hükümetin ekonomi politikalarını da pozitif olarak etkilemektedir (Hoesel, 1999:17).

Doğrudan yabancı yatırımları üzerine firmaların sahiplik ve hükümetlerin ülke şartlarını da etkileyebileceği görüşünü öne süren yatırım kalkınma (genişleme) hipotezinde, yatırımların beş aşamada gerçekleştiği düşünülmektedir (Yaşar, 2005:36).

1.6.8.1. Birinci Aşama

Bu ilk aşamada, yerel şirketlerin, herhangi bir önemli bölgesel avantajları olmadığı için, yabancı yatırımlar yoktur. Bir kaç şirket bazı avantajlara sahip olsa bile

bu şirketlerde avantajlarını ihracatta kullanacaklar (Dunning, 1981:938), Birinci aşamadaki ülkelerde yerel şirketlerin küçüklüğü, emeğin eğitimsiz olması, yetersiz altyapılar, gelişmemiş reklam ve yasal yapılar bu düşük çekiciliği açıklamaya çalışan faktörlerden birkaçıdır (Castro, 2000:30). Hükümetler bu aşamayı geçmek için eğitime, altyapıya önem vermeli, yurt içi piyasa ve endüstri yapısında, önemli değişiklikler yapmalıdırlar(Yaşar, 2005:37) .

1.6.8.2. İkinci Aşama

İkinci aşamada, direk yatırımlar artmaya başlar ve dışa doğru olan yatırımlarda azalma veya miktarda önemsizleşme başlar. Yerel piyasa, hacim olarak satın alma gücü bakımından büyümüştür ve yabancı firmalarla birlikte yeni üretim yapabilecek hal almaya başlamıştır. Yatırımın şekli ilk başta ithal ikame şeklinde olacaktır. Çünkü firmalar maddi olmayan duran varlıklara sahiptirler. Firmaların maddi olmayan duran varlıklarına teknoloji, ticari marka, yönetsel beceriler v.b örnek verilebilir. Ev sahibi ülkelerin koyduğu engeller sıklıkla bu tür yatırımları harekete geçirecektir. Bu durumda ihracat eğilimli endüstrilerde bu kalkınma aşamasında yatırımlara, doğal kaynaklara, birincil mallar ile beraber ileri dikey entegrasyonlara, emek yoğun, düşük teknoloji ve düşük üretim kapasitelerine yöneleceklerdir. Ev sahibi ülkelerin tekliflerinin de gerekli alt yapıyı kapsaması gerekmektedir (Taşıma, ticari alt yapı, iletişim gibi) (Dunning and Narula, 1996:3).

Birinci aşamada uygulanmaya çalışılan politikalar, ikinci aşamada yabancı sermaye yatırımları için bölgesel avantajlarla ilgili olacaktır. İthalatın engellenmesi amacıyla teşvik edilen ithal ikameci yatırımlar, ilk olarak sanayileşme aşamasında olan ve yüksek emek gücüne sahip ülkelere kayacaktır. Yeraltı kaynaklı yatırımlar ise iletişim ve taşıma imkanlarının sağlandığı ülkelere yönelecektir (Dunning, 1981:40) .

1.6.8.3. Üçüncü Aşama

Bu aşamada ülkeye gelen yabancı sermaye yatırımları azalmaktadır. Bununla beraber ülkeden çıkan yatırımlar artmaktadır. Ülkeden çıkan yatırımların artması durumunda net dış yatırımlar artacaktır. Ülkedeki emek ücretinin artmasından dolayı yatırımcılar daha ucuz işgücü bulabilecekleri piyasaları araştırmaya başlayacaklar ve o ülkelere yatırımlarını kaydıracaklardır (Aydemir, 2006:44). Üçüncü aşamada yerel firmaların mülkiyet avantajları ilk başta ülkeye özgü bir avantaj olarak görünürken,

daha sonra firmaya özgü bir hal alır. Firmada eline geçen bu mülkiyet avantajı ve konumsal avantajı yeniden şekillendirir. Üçüncü aşamada konumsal avantajlar gelişmiş teknoloji, beşeri sermayenin büyümesi ve yerel piyasanın genişliğiyle açıklanmaya çalışılır (Yaşar, 2005:39). Bir başka deyişle yerel firmalar mülkiyet avantajını güçlendirirken, daha güçlü yerel firmalar, yerel piyasada daha rekabetçi olacaklardır (Bucley and Castro, 1998:2-3).

1.6.8.4. Dördüncü Aşama

Bu aşama, ülkenin net dış yatırımcı olduğu durumda gerçekleşir. Ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımları, ülkenin yaptığı doğrudan yabancı yatırımlarına eşit veya ülkenin yaptığı doğrudan yabancı yatırımlarından küçük olduğu durumlarda gerçekleşir. Bu aşamada emeğin maliyeti sermayenin maliyetinden büyük ise sermaye yoğun üretim teknikleri kullanılmaya başlanacaktır. Bu aşamada yerli firmalar yabancı firmalar karşısında rekabet edebilirlik avantajını mülkiyet avantajı sayesinde elde edeceklerdir. Bu aşamada hükümetlerin temel görevleri, piyasanın etkin bir şekilde işlemlerini sağlamaktır (Güneş, 2006:45-46).

1.6.8.5. Beşinci Aşama

Bu aşama 1980'lerin ortalarında, gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımların stoğu dengesini açıklama amaçlı ortaya atılmıştır. Bu aşamada karşılıklı kısıtlanmış ticaret ve yatırımlar, ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırımları sayesinde aşılmaktadır. Hiç bir şirket diğerlerinden avantajlı değildir. Doğrudan yabancı yatırımların ticareti ve piyasayı şekillendiren güçlerdir. Bu aşamada hükümetler etkin rol oynamaktadır. Hükümetler, doğrudan yabancı yatırımcılarının davranışlarını ve diğer ülke hükümetlerinin davranışlarını dikkatli izlemek zorundadırlar. Bu aşamada bazı hükümetler dual oligopolistik rol oynama konusunda daha fazla imkana sahip olurlar (Yaşar, 2005:41)

1.7. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ TÜRKİYE'DE GELİŞİM SÜRECİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında Türkiye Cumhuriyetinin doğrudan yabancı yatırımları konusunda ekonomik anlamda Osmanlı'nın İmparatorluğunun son dönemlerinden başlayarak, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında doğrudan yabancı yatırımlara ne kadar önem verildiği, doğrudan yabancı yatırımlarının Türkiye ekonomisinde ne zaman

önem arz etmeye başladığını ve bu doğrudan yabancı yatırımlarının gelişim seyri aktarılmaya çalışılmıştır.

1.7.1. Osmanlı ve Osmanlının Son Dönemleri

Osmanlı İmparatorluğu 16. yy.da genişlemesinin en son noktasına varmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, dönemin ekonomi politikası olan yeni yerlerin keşfi ve bu keşiflerle gelen zenginliklerin keşfi yapan ülke ekonomisine aktarılması politikasını uygulamamıştır. Askeri alanda da yenilikler açısından Avrupa'dan geri kalmıştır. Yeni yerler fethedip bu yerlerden gelen zenginlikleri imparatorluk bünyesine katılamaması da Osmanlı'nın zamanla duraklamaya ve gerilemeye başlamasına sebebiyet vermiştir. Son dönemlerde ticaretin belli tebaalar arasında dönmesi ve yenedünya düzeni Osmanlı'yı önemli ölçüde sarsmıştır. Avrupa'da yaşanan Sanayi devrimi ve dışa açılma politikalarına karşın Osmanlının ticaret politikası üretmemesi Osmanlı ekonomisinin çöküşünü hızlandırmıştır (Kepenek, 2004:9).

Osmanlının son elli yılını incelendiğinde Osmanlı devletinin, dış ticaretini, mali durumunu, kamu gelirlerini denetlemekte sıkıntı çektiğini, gelirlerin giderler ile karşılanamaz bir hal aldığını, oluşturulan tarımsal ürün fazlalıklarının sanayiye aktarılamadığını görebiliriz (Kepenek, 2004:10). Osmanlının son dönemlerindeki yabancı yatırımlarını incelediğimizde, bankacılık, sigortacılık, ticaret, ulaştırma (demiryolları), elektrik ve su gibi sektörlerde yabancı sermaye büyük oranlarda kendini göstermiştir (Kepenek, 2004:11).

Tablo 1 : Dünya Savaşı Öncesine Ait Osmanlı Yabancı Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Yüzdelik dilimi
Fransa	44
Almanya	34
İngiltere	17
ABD başta olmak üzere Avrupa ülkeleri	15

Kaynak:Yakup KEPENEK ve Nurhan YENTÜRK, „Türkiye Ekonomisi „Remzi Kitapevi,16.Baskı,Eylül ,2004,Sayfa 11

Tablo 2 : Dünya Savaşı Öncesine Ait Osmanlı Yabancı Yatırımları Ve Alanları

Yatırımlar	Tutar	Yıllık net Gelir	Getiri Oranı
Demiryolları	53 310	1040	1,95
Elektrik, Tramvay, Su	5700	170	2,98
Liman ve Rıhtım	4710	160	3,40
Sanayi (reji dâhil)	6500	560	8,61
Ticaret	2660	-	-
Bankacılık ve Sigorta	8200	890	10,85
Madenler	3580	230	6,42
Devletin ödediği demiryolu km güvencesi	-	420	-
Toplam	84660	3370	3,98
Devlet borçları(dış)	149480	13000	8,70
Genel toplam	234140	16370	6,99

Kaynak :Yakup KEPENEK ve Nurhan YENTÜRK,,Türkiye Ekonomisi ,Remzi Kitapevi,16.Baskı,Eylül ,2004,Sayfa 12

1.7.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet ilan edildikten sonra yeni Türkiye Cumhuriyetinin izleyeceği ekonomik politikalar, İzmir İktisat Kongresinde belirlenmeye çalışılmıştır. Kamu ve özel sektörün ortaklaşa kalkınmayı temel alan kalkınma politikaları güdülmüştür. Temel nokta olarak da sanayileşme alınmıştır (Yılmaz, 2003:5). 1923-1929 dönemi, Türkiye Cumhuriyeti için Osmanlı'nın dış borçlarının ödenmesi temelinde ekonomik çalışmaların ağırlık kazandığı bir dönem olmuştur. Lozan Barış Antlaşmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne yüklenen Osmanlı'nın dış borçları 13 Haziran 1928 yılında Paris'de yapılan bir antlaşmada 82,456,337 lirası ana para olmak üzere 107,528,461 altın lira tutarındaki Osmanlı borcu yeni Türkiye Cumhuriyetine miras kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devlet'i bu borcu ilk yedi yıl ikişer milyon 36-42 dönemlerinde 2,880,000, 43-47 arasında 2,780,000, 1948-1952 döneminde 3,180,000 ve 1952 den sonrada 3,400,000 altın lira olarak ödemeye başlamıştır. 1929 yılındaki borcu mevcut bütçenin %8 eşit olduğu göz önüne alındığında, ekonomik sıkıntının durumu anlaşılmaktadır. Bu dönemde yabancı sermaye yatırımı teşvikinden çok millileştirme hareketleri önem kazanmaya başlamıştır (Töre, 1982:54) .

25 Şubat 1930 yılında 1567 sayılı kanun ile 1433 sayılı resmi gazetede yayınlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ile temelde yabancı

sermayenin döviz olarak getirilmesi ve yatırıma dönüştürülmesi amaçlanmıştır (Kepenek, 2004:105). Bu kanun aslında Türkiye’de kambiyo denetiminde hükümete olağanüstü yetkiler vermiştir ve hükümet bu yetkiler ile birlikte yeni yasalar çıkararak ticarete de müdahalede bulunmaya başlamıştır. Bu kanunlar bazıları(Töre, 1982:56) ;

1930 Yılında çıkarılan 1705 sayılı Ticarete Tağşişin Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Kanunu

1931 Yılında çıkarılan 1873 sayılı Ticaret Mukavelesi veya Modüs Vivendi akdetmeyen devletler ülkesinden Türkiye’ye yapılacak ithalata memnuniyetler veya tahdit veyahut takyitler tatbikine dair Kanun

1932 Yılında çıkarılan 1993 sayılı Takas Komisyon, Teşkilî Hakkında Kanun,

1932 Yılında çıkarılan Çay, Şeker ve Kahve ithalatının bir elden idaresi hakkına kanun

1936 Yılında çıkarılan 1705 sayılı Kanuna ek 3018 sayılı kanun

1931 Yılında çıkarılan 1873 sayılı kanun ile temel amaç ekonominin yabancı mallara karşı korunması için gerek görüldüğünde ithalatın yasaklanması veya kısıtlamasına gidileceği öngörülmüştür. Çıkarılan bu kanun ile Kliring anlaşmaları sistemi başlamış müdahaleci ve kapalı sistem uygulamaları artmıştır (Güven, 1998:32).

1930-38 döneminde devletçi ve dışa kapalı bir ekonomik seyir görülmüştür. İlgili dönemde kimya, demir çelik gibi sanayi dalları devletçe kurulmuştur. 1933 yılında Türkiye’de uygulamaya konan sanayi planı Rus uzmanlarına hazırlanmıştır. Sosyalist yapı gereği, yabancı şirketlerdeki işletmeler millileştirilmeye başlanmış, var olan yatırımların finansmanı ise iç borçlanma ve vergiler ile karşılanmıştır. Bununla birlikte bu noktada dikkat çeken bir politika vardır. Millileştirilme çabaları, içe kapalı sistem temelli bir plan yapılmasına rağmen ve bu planda ülkenin temel hedefinin kendi imkânları ile sanayileşmeyi gerçekleştirmesi olması yani ülke içi imkânların kullanılarak büyüme ve sanayileşme hedeflenmesine rağmen 1934 yılında SSCB’den 8 milyon, 1938 yılında İngiltere’den 13 milyon sterlin borç alınması ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk borçlanmasının gerçekleşmesi önemli bir noktadır. Bu dönemle ilgili W.W Rostow, Türkiye için “gelene devrini” kapayıp “take-off” “yükselme” dönemine geçmiştir derken, P.L Reynaud ise Türkiye’nin doğu bölgelerinin hala bu

aşamaya ulaşamadığını söylemektedir (Unay, 1983:54) . Doğrudan yabancı yatırımları açısından bakıldığında 1923–1946 dönemi Türkiye de korumacılığın temelinde, devlet desteğinin sanayileşme üzerindeki etkilerinin yüksek düzeyde olduğu, yabancı sermaye yatırımlarının ise minimum miktarlarda gerçekleştiği dönem olarak görülmektedir (Yılmaz, 2003:6-7).

1946 yılından sonra tek partili sistemden çok partili sisteme geçildiğinde, kapalı, korumacı ekonomik yapının değişerek ithalatın serbestleşmesine imkan verildiği, doğrudan yabancı yatırımlarının gelmeye başladığı ve giderek arttığı, dış ticaret temelli sanayi, tarım, madencilik ve inşaat sektörlerine önem veren bir kalkınma anlayışının geliştiği dönem başlamıştır. Bu yeni dönemle birlikte Türkiye’de önemli iktisadi gelişmelerin olduğu ortaya koyulmuştur(Boratav, 2006:93-94).

1.7.3. Çok Partili Sisteme Geçiş Dönemi ve Sonrası

Değişen dünya düzeni ile birlikte Türkiye’de de yavaş yavaş değişmeye başlamış, yatırımların önemi politikacılar ve ülke yönetenleri tarafından anlaşılmıştır. Önemli aşamalar ise 1950’lerden sonra kat edilmiştir 811/1954 ve 6224 sayılı yasa ile yabancı sermayenin yerli bütün sektörlerde faaliyet gösterebilmesine imkan sağlanmıştır (Kepenek, 2004:105-106). 1954 döneminde, liberal dış ticaret rejimi çerçevesinde dış ticaret kontrollerine yer verilmeye başlandığı lakin ticaret açıklarının da ortaya çıktığı dönem olmuştur (Boratav, 2006:109). 18 Mart 1954 de 6326 sayılı yasa ile Petrol Yasası çıkarılarak, ülkemizdeki petrolün aranması, bulunması ve kullanıma hazır hale getirilmesi amaçlanmış aynı zamanda yabancı sermayenin önü açılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu sayede petrol konusunda yabancı yatırımcıların teknolojilerinden de yararlanılması amaçlanmıştır. Bu dönemde 1850 milyar TL tutarında yabancı sermaye ülkeye aktarılmıştır. Aynı şekilde dış kredi kullanımı yoluyla önemli girdiler elde edilmiştir. Ereğli Demir Çelik Fabrikasına 1474,3 milyon TL dış kredi sağlanması buna örnek gösterilebilir (Kepenek, 106–108,2004). Bu dönemin verilere baktığımızda, ithalat 1950’de 780 TL iken 1952 ‘de 1,575 milyon liraya yükselmiştir. 1950 de 1,301 milyon TL yatırım kredisi kullanılmışken 1958 ‘de 8,737 TL kredi kullanıldığı görülmüştür. Yatırım kredilerin büyük çoğunluğu tarım sektöründe kullanıldığı ve bu sayede tarımsal ürünlerde büyük bolluklar yaşandığı gözlenmiştir (Savaş, 1971:5-6).

1960 öncesi dönemde dayanıksız tüketim malları üzerinde yoğunlaşan doğrudan yabancı yatırımları, bu yıldan sonra otomotiv, kimya ve dayanıklı tüketim malları sektörlerinde kendini göstermeye başlamıştır. 1954 -1983 dönemi arasında 30 yıl içerisinde toplam olarak 594 milyar dolar doğrudan yabancı yatırımları ülkemize çekilmiştir (Tecer, 2003:114).

Tablo 3 : 1954-80 yılları arasında Yabancı Sermaye Yasası Kapsamında Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye

Yıllar	Yıllık Dolar	Birikimli(Milyon Dolar)
1954 öncesi	2,8	2,8
1954	2,2	5,0
1955	1,2	6,2
1956	3,4	9,6
1957	1,3	10,9
1958	1,1	12,0
1959	3,4	15,4
1960	1,9	17,3
1961	1,2	18,5
1962	4,2	22,7
1963	4,5	27,2
1964	11,9	39,1
1965	11,6	50,7
1966	9,7	60,4
1967	9,0	69,4
1968	13,9	83,3
1969	13,2	96,5
1970	9,0	105,5
1971	11,7	117,2
1972	12,8	130,0
1973	67,3	197,3
1974	-7,7	189,6
1975	15,1	204,7
1976	8,9	213,6
1977	9,2	222,8
1978	11,7	234,5
1979	-6,4	228,1

Kaynak:Erdoğan Karakoyunlu,Türkiye’de Yabancı sermaye Yatırımları ve yabancı Sermaye Dairesinin 1982 Faaliyetleri Sonuçları,s 23 Çeltüt Matbaacılık,İstanbul,1981

1.7.4. 1980 ve Sonrası

1980 yılına gelindiğinde ülkemizde doğrudan yabancı yatırımları açısından büyük gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde, yabancı sermayeyle ilgilenmek üzere Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuştur. Bu kuruluşun amacı Maliye, Ticaret, Sanayi Bakanlıkları tarafından yürütülen yabancı sermaye hizmetlerini bir araya toplayarak “tek merci” olmasını sağlamaktır (Karakoyunlu, 1981:12). 1983 yılından itibaren Türkiye ekonomisindeki yapısal değişiklikler Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımları açısından özendirici etkiler yaratmıştır. Ülke ekonomisindeki istikrarın sağlanması ve yürütülen reformlar ile Türkiye ekonomisine yabancıların gözünde güven artırımı sağlanmış, bu da yatırımların daha hızlı bir şekilde gelişimini sağlamıştır (Cömert, 1998:13). 1986 yılsonu itibariyle Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımcı firma sayısı 610’unu bulmuştur. Toplam yabancı sermaye 302,9 milyar TL dir. Bu doğrudan yabancı yatırımlarında İsviçre ve ABD ülkeleri ön sıralarda olmak üzere, piyasada elektronik, taşıt araçları, imalat gibi sektörlerle yönelik olarak bu ülkelerin yabancı yatırımları gerçekleşmiştir (Akdiş, 1988:79). Devlet planlama teşkilatının 1987 tahminlerinde 500 milyon dolar civarında bir yabancı sermayenin izne bağlanabileceğini belirtilmiş ve bu dönemde 698 adet izinle 536 milyon 480 bin dolarlık yabancı sermaye girişi onaylanmıştır (Hasanbeşeoğlu, 1988:143). 1990’lı yıllara gelindiğinde beklenen yabancı yatırımlar gerçekleşmemiştir. 1994 yılı başında ortaya çıkan kriz yabancı sermayeyi önemli düzeyde negatif yönlü etkilemiştir. Türkiye’deki kriz sonrasında oluşan ekonomik durum dünya doğrudan yabancı yatırımcılarının Türkiye’ye yönelik olan güvenlerini sarsarken, Gümrük Birliği kararlarının da 1995 yılına ertelenmesi yatırımcılar üzerinde ikinci bir şok olarak görülmüştür. 1996 yılındaki Gümrük Birliği kararlarının uygulamaya geçirilmeden sadece anlaşma üzerinde kalması yatırımların ertelenmesine yol açmıştır (Candemir, 2006:11). 1993 yılına kadar gelen yatırımların büyük bir bölümü yani %30,40 düzeyinde, 300–400 milyon doları yeni yatırımlar olduğu görülmüştür. 1994 krizi ile bu yatırım oranı % 11'lere yani 100 milyon dolar civarlarına düşmüştür. Bu düşüş ekonomiyi önemli ölçüde etkilenmiştir (DİSK, 2001:20).

1990 yılların başlarında ekonomideki sabit kur politikası, cari açık, bütçe açığı ve enflasyon dönemin sorunları olarak sıralanmaktadır. Yatırım ve tasarruf açığıyla boğuşan Türkiye ekonomisi, kısa vadeli doğrudan yabancı yatırımları çekmeye çalışmış

ve bu sayede ekonomik bunalımdan kurtulmaya çalışmıştır. 1991 körfez krizinde ve 1994 krizinde yatırım ve tasarruf açığı sorunları etkilerini Türkiye’de önemli ölçüde göstermiştir. Bu krizler ile birlikte 1998 de; Aysa ve Rusya krizleri ile birlikte ülkemizden önemli ölçüde sermaye çıkışı yaşanmıştır (Bayraktar, 2006:91).

2000’li yıllara geldiğimizde doğrudan yabancı yatırımlarının arttığı görülmektedir. 2000 yılı sonunda 982 milyon dolar ve 2001 yılında 3,2 milyar dolar doğrudan yabancı yatırımlar gerçekleşmiştir (Çalışkan, 2003:5).

5 Haziran 2003 tarihinde, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” yürürlükten kaldırılmış yerine 4875 sayılı yeni kanun getirilerek, yabancı yatırımlara yeni ve uluslar arası düzeyde standartlar getirilmiştir. Bu kanunda yatırımcı, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler olarak tanımlanmıştır. 2001 yılında 3374, 2002 yılında 622, 2003 yılında 613, 2004 yılında 1041, 2005 yılında 8264, 2006 yılında 17,446 net yabancı sermaye yatırımı gerçekleşmiştir. 2006 yılında 17,0 milyar dolar olarak gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım, dokuzuncu kalkınma planı çerçevesinde 2013 yılı içerisinde 12,0 milyar dolar olarak hedeflenmekte ve 2007–2013 ortalama yüzde artışının 12,7 olması hedeflenmektedir (DPT, 2006:62).

İKİNCİ BÖLÜM
İSTİHDAM KAVRAMI, TÜRLERİ VE TEORİLERİ

2.1. İSTİHDAM KAVRAMININ TANIMI, KAPSAMI VE ÇEŞİTLERİ

İstihdam kavramı piyasalarda özellikle makro ekonomik dengeler açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan toplumdaki toplumsal ve sosyal yapıya da doğrudan ve dolaylı etkiler yaptığından tüm ülkeler istihdam kavramı ve niteliği ile yakından ilgilenir. İstihdamın negatif yönlü özellikler göstermesi durumlarda işsizlik ortaya çıkar ve bu işsizlik ekonomik, toplumsal ve sosyal yapıyı olumsuz yönde etkiler.

Genel ekonomi içerisinde önemli bir yer işgal eden istihdam kavramı bu etkilerinin yanı sıra sosyal ve toplumsal hayat içinde de kendisine mühim bir yer bulur. Sürekli olarak değişen ve gelişen dünya içerisinde, giderek önem kazanan istihdam kavramı dar anlamda ülke ekonomisindeki üretim faktörlerinin üretim sürecine katılması ya da dahil edilmesi olarak dar anlamda tanımlanmaktadır.

Kelime anlamı ile istihdam, bir toplumda bireylerin gelir temin etmek amacıyla arzulu bir şekilde çalışması olarak tanımlanırken, iktisadi açıdan istihdam kavramını, ülkedeki işgücünün tüm üretim faktörlerini kapsayacak şekilde çalıştırılması olarak tanımlayabiliriz (Düğer, 1998:369).

2.1.1. İstihdam Çeşitleri

İstihdam türlerine baktığımızda üç tür istihdam kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunlar eksik istihdam, tam istihdam ve aşırı istihdamdır.

2.1.1.1. Tam istihdam

İstihdam konusunda önemli bir tartışma konusu da tam istihdamdır. Cari ücret haddi üzerinden herkesin kendisine iş bulabiliyor olması tam istihdam seviyesine ulaşıldığını gösterirken, teorik olarak var olan bu durum gerçek hayatta doğrulanamamaktadır. Bu nedenle çeşitli sebeplerin ortaya çıkarmış olduğu etkiler sonucunda işlerinden ayrılmış ve iş aramakta olan veyahut ilk kez iş hayatına dahil olan insanlar bulunmakta ve eksik istihdam söz konusu olmaktadır (Şimşek ve Aydın, 2002:117).

Genel olarak tam istihdam olarak kabul edilen işsizlik halinde dahi normal olarak kabul edilebilecek işsizlik oranları mevcuttur. Bu oranlar %2 ile %4 oranındadır, eksik istihdam hali ise bu rakamların üzerine çıkıldığı durumlarda söz konusu

olmaktadır. Diğer taraftan tam istihdam hali işsizlik hali gelişmiş ekonomiler için düşünülmüş olan bir kavramdır (Demirci, Arıkan ve Erdoğan, 2001:297,298) .

Tam istihdam kavramının ortaya çıkışı İkinci Dünya Savaşı arifesine rastlar. 1930 yılında ortaya çıkan iktisadi depresyon durumunu unutmayan batı ekonomileri savaş sırasında cephede olan kişilerin sivil hayata döndüklerinde işsiz durumuna düşeceklerinden tedbirli olmaya çalışmışlardır. Özellikle J.Maynard Keynes'in bu yönde yaptığı çalışmalar özellikle konunun önemini hatırlatmada ciddi etkiler meydana getirmiştir. Özellikle Keynes'in 1942 yılında İngiliz kraliyet ailesine sunmuş olduğu hür bir toplumda tam istihdam raporlaması dikkat çekmektedir. Diğer yandan son dönemde fiyat istikrarından ziyade istihdam düzeyinin istikrarı ön plana çıkmıştır. Ancak bu tespitle birlikte gelir, istidam, para ve fiyat teorileri aynı bütün içinde erimiştir. Bu çerçevede tam istihdam hedef olmaktan ziyade taşıdığı anlam ile önem kazanır (Ülgener, 1986:128,12).

Tam istihdamın gerçekleşmiş olduğu bir ekonomide mevcut çalışma koşullarında ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen tüm emek sahipleri iş bulabildiği gibi ülkenin mevcut sermaye malları stoku ve tabiat faktörü de tamamen üretime katılmış durumdadır.

Tam istihdama ulaşma konusunda önemli bir noktada taleptir. Esas itibariyle insanların ihtiyaçları sonsuz olduğundan dolayı atıl olan faktörlerin de (çalışmayan) üretecekleri mal ve hizmetlere istek olmaktadır. Fakat her istek talep olarak değerlendirilmemektedir. İsteklerin talep haline gelebilmesi için satın alma gücü ile desteklenmesi gerekmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin gelirleri arttıkça malları satın alma yönündeki istekler, satın alma gücü ile destekleneceğinden gerçek anlamda talep miktarında artışlar yaşanacaktır. Bu durum daha çok mal ve hizmet satılmasına ve mevcut stokların erimesine neden olacaktır. Stokların miktarındaki azalışları fark eden girişimciler ise üretim hacmini genişletecekler ve bu amaçla işsiz ve boşta kalan faktörleri istihdam edeceklerdir. Bu da ekonomiyi tam istihdama doğru hareketlendirmiş olacaktır (<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>.02/07/2007).

2.1.1.2. Eksik İstihdam

Ülke içerisindeki potansiyel emek faktörünün tamamını üretimde kullanmak mümkün olmamaktadır. İşte bu noktada bir ekonomide mevcut emek arzının, tam olarak üretimde kullanılmaması ya da kullanılamaması durumuna eksik istihdam denir.

Ekonomi içerisinde eksik istihdamın varlığını anlayabilmek için, bir sektörün üretimini azaltmadan diğer sektörde üretimin artırılabilme durumuna bakmak gerekir. Eğer bazı sektörlerdeki üretimi artırmak herhangi bir sektördeki üretimi azaltmadan mümkün ise eksik istihdam yani eksik çalışma hali mevcuttur denir.

Bu durumda ekonomide eksik istihdam hali emek arzı karşısında emek talebinin yetersiz kalması ile ortaya çıkmaktadır. Ancak üretim faaliyetine emeğin tamamı katıldığı halde de eksik istihdam ortaya çıkabilir (Demirci, Arıkan ve Erdoğan, 2001:298).

Malların bir kısmı satılamıyor ve stoklarda artışlar meydana geliyorsa ekonomide talep yetersizliğinden söz edilecektir. Bu durumda müteşebbisler talep miktarı kadar mal üretecekler ve üretim hacmini daraltacaklardır. Mal üretiminin azalması durumu ise bir kısım işgücünün işsiz kalması anlamına gelmektedir. Bu da eksik istihdam anlamına gelecektir. ([http: //ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html](http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html). 02/06/2007)

2.1.1.3. Aşırı İstihdam

Ekonomideki üretim faktörlerinin tam çalışma halinde bulunmuş olsalar dahi yinede tatmin edilemeyen taleplerin mevcut olması durumuna aşırı istihdam denir. Bu durum emek arzının emek talebi karşındaki yetersiz durumunu gösterir yani bu durumda emek faktörü normal kapasitesinin üzerinde çalışmaya zorlanır. Savaş ve olağanüstü durumlarda karşılaşılan şartlar işte bu durumu göstermektedir (Demirci, Arıkan ve Erdoğan, 2001:297,298).

Tablo 4 : Nüfusun İstihdam Yönü ile Yapısı

		Çocuk	Yaş
		Çalışmak istemeyenler	Yaş (15) -ev kadını -öğrenci
İşgücü	İstihdam hacmi	Çalışmak isteyenler	
	İşsizlik	Gizli işsiz	
		Üretime katılanlar	Yaş
		Yaşlı	

Kaynak: UNAY Cafer, genel iktisat bursa 1997. s.393

Yukarıdaki tabloda nüfusun istihdam kriterlerine göre dağılımını ve bu yöndeki kriterleri ele almaktadır. İşgücü kapsamında çalışmak istemeyenler, çalışmak isteyenler, gizli işsizler, çalışanlar ile üretime katılanlar yer almaktadır yaşlılar ve çocuklar bu kapsamın dışında yer almaktadır. İstihdam kavramı içerisinde yer alan tüm öğeleri değerlendiren tablo genel bir değerlendirme ile standart çıkarsamalar yapmaya olanak sağlamaktadır.

2.1.2. İstihdam Kavramı, İşgücü ve İşsizlik

1973–74 petrol krizleri ile patlak veren yeni bir ekonomik buhran ile sona eren tam istihdam dönemi dünya ekonomik konjonktüründe yeni bir döneminde başlangıcını teşkil etmiştir. 1974’den sonra 1980’lerin ikinci yarısına kadar ki dönemde yaşanan stagflasyon süreci, enflasyonun düşürülmesiyle işsizlik sorununa dönüşmüştür. 1980’li yıllarda başlayan ve 1990’lı yıllarda en yüksek düzeylerine ulaşan işsizlik sorunuyla mücadele son döneme damgasını vuran tartışmaların konusunu oluşturmaktadır

(http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=4810,25/10/2007). Bu sebeple işgücü kavramını tanımlamak yerinde olacaktır.

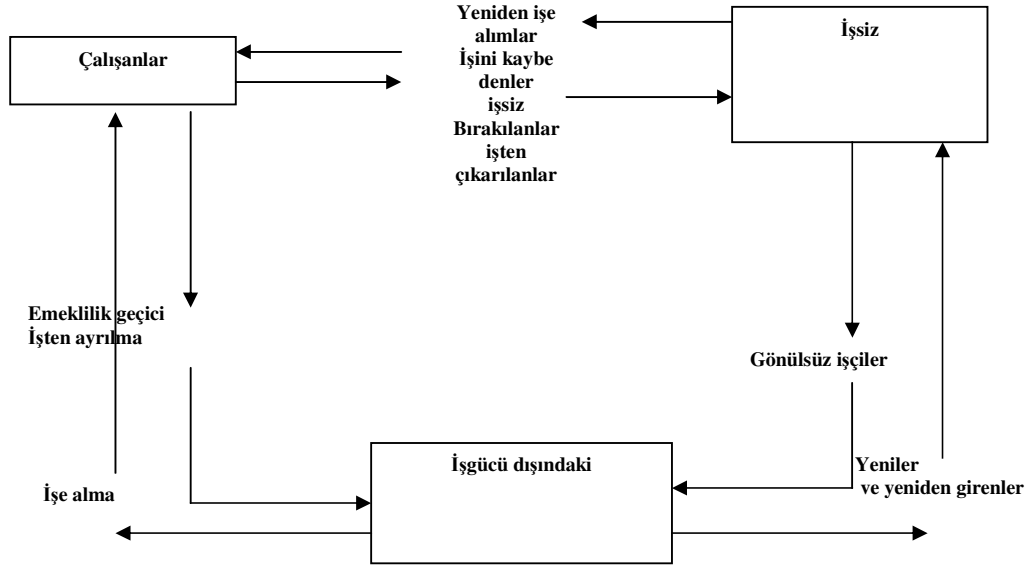
2.1.2.1. İşgücü Kavramı

İstihdam kavramı, istihdam edilecek nüfusun varlığı ve niteliği de önem kazanmaktadır. İşgücünün niteliği istihdam düzeyini belirleyeceğinden önem kazanmaktadır. Emek olarak ta ifade edilebilecek olan işgücü faktörü bu yönüyle diğer faktörlerin önüne geçmektedir. Emekten ayrı olan diğer faktörlerin kısıtlı bir düzeyde olması da istihdam oranını etkiler. Özellikle sermaye faktörünün kısıtlı olması emek kullanımını kısıtlamakta ve makro ekonomik dengelere önemli ölçüde zarar vermektedir. Bu yönden bakıldığında emek faktörünün diğer faktörlere olan bağıllığı ortaya çıkmaktadır (Ülgener, 1986:1977).

Bu açıdan bakıldığında iktisadi anlamda işgücü kavramı nüfusun çalışabilir oranına işaret etmektedir ve nüfusun üretim faaliyetine katılabilir oranını ifade etmektedir. Buradaki toplam işgücü ülkenin emek arz edebilme yeteneğini gösterir. İşgücü miktarının genel nüfus miktarına olan oranı ise işgücüne katılım oranını ifade etmektedir. İşgücü kavramının önemli bir yönü de sektörler arası dağılımı ile kalkınmışlık düzeyini göstermesidir. Bu bağlamda tarımsal nüfusun yoğunluğu ülkenin kalkınmışlık düzeyinin henüz başında olduğunu gösterirken, kalkınma sürecinin giderek derinleşmesiyle birlikte ise sanayi ve hizmetler sektörünün payı önem kazanmaktadır (Şimşek ve Aydın, 2002:117-118).

2.1.2.2. İşsizlik Kavramı

İşsizlik olgusu geçmişten bugüne gelişmişlik durumları farklılık gösterse dahi tüm toplumların en önemli ortak sorunu olmaya devam etmektedir. Bununla beraber gelişmiş toplumlarda, işsizlik yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda toplumsal açıdan da önemlidir. Toplumda, bireyin çalışma istek ve yeteneğinde olup da işsiz kalması, bir başka ifadeyle çalışma olanağı bulamaması, insan yaşamı üzerinde derin ekonomik, sosyal ve moral etkileri olan bir olgudur (Yüksel, 2003:22). Ancak bu kadar önemli bir olgu olsa da ve üzerine pek çok çalışma yapıp ve modeller geliştirilmiş olsa da istihdam istenilen düzeye çıkarılamamış ve işsizlik toplumların önemli bir sorunu olarak süre gelmiştir.

Tablo 5 : Emek Piyasa Akışı.

Kaynak : BEGG David, STANLEY Fischer, makro iktisat, 2001 s.454

İşsizlik kavramı zamanın belirli bir bölümünde ölçülebilecek olan bir kavramdır. Bu duruma örnek olarak su dolu bir havuz gösterilebilecektir. Buna göre işsizlik, içeriye akışın (yeni işsizler) dışarıya akışı (insanların yeni işler edinmeleri veya işgücündeki toplu ayrılmalar) aştığı zamanlarda yükselmektedir. Bu durum Tablo 6’da şematize edilmektedir. Bu çerçeve içerisinde insanların çalışmaya başlamasıyla birlikte işsiz kalmalarının üç yolu vardır. Buna göre insanlar ya işten çıkarılırlar ya kovulurlar ya da geçici olarak işten çıkartılırlar. Yukarıdaki tablo işsizlik havuzundaki bu hareketliliği göstermektedir (Begg ve Fischer, 2001:454).

2.1.3. Klasik İşsizlik

Klasik görüşe göre işsizlik kavramında esnek ücretler ve fiyatların etkileri ön plana çıkmaktadır. Bu modelde esnek ücretlerin ve fiyatların ekonomiyi tam istihdam düzeyinde tutacağı varsayılır. Klasikler bu görüşleri çerçevesinde 1930’larda ortaya çıkan işsizliğin yüksek boyutlarına çare üretmekte büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Klasik işsizlik ücretin bilinçli olarak emek arz eğrisinin kesiştiği seviyenin üzerinde tutulduğu zamanlarda ortaya çıkan işsizlik çeşidi olarak tanımlanabilir. İşsizliğin modern analizi ise davranışsal özellikler ve hükümet politikalarının uygulamaları ve bu

uygulamaların sonuçlarına önem verir, bu sebeptendir ki, bu analizin işsizlik sınıflandırması diğerlerine göre daha farklı bir yapıdadır. (Begg ve Fischer, 2001:456).

2.1.4. Keynesgil İşsizlik

Bireysel girişimin ön plana çıktığı herhangi bir ekonomide, doğal olarak Keynesgil işsizlik ortaya çıkacaktır. Bu görüşe göre harcamaların genel düzeyinde meydana gelecek olan bir artış daha fazla iş yapabilme olanağı sağlayacaktır. Yani harcamalar seviyesinde bir yükseliş yaşanırsa kimi bireysel girişimciler daha fazla işçi istihdam etmek zorunda kalacaklar, dolayısıyla daha çok üretim yapmayı karlı bulacaklardır. Keynesgil çareler mevcut olan kapasiteden tam yararlanamama durumuna kısa dönemli çözümler getirme amacıyla tasarlanmıştır.

Ayrıca diğer bir noktada özellikle üçüncü dünya ülkelerinde gizli işsizliğin bulunmasıdır. Üçüncü dünyada bu durumda olan insanların ayakkabı boyacısı ve köşe başlarında satıcılar olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Bunlara karşın etkin olan talebi artırarak üretimi artırabilme olanağı ise oldukça sınırlı bir düzeydedir. Çünkü mevcut işçileri istihdam edebilmek için gerekli olan donanım ve mali olanakların, potansiyel işgücünü istihdam etmeye yetecek düzeyde olmamasından kaynaklanan büyük bir işsiz kitlesi mevcuttur.

Harcamalardaki yüksek bir artış (bütçe açığı kanalıyla ya da yatırım kanalıyla) toplam talebi tarımın, ulaştırmanın ve sanayinin tüketim malı arz etme gücünün üstüne çıkarır. Bu durumda ya mallar ithal edilecektir, ya da fiyatlar hızla yükselecektir. Bu durumda kar ve ücretlerin enflasyonist helezonu dönmeye başlar (Robinson ve Eatwell, 1975: 411, 412)

İşte bu noktada işsizlik türlerine ve kapsamlarına değinmek faydalı olacaktır. Bu çerçevede işsizlik kavramına baktığımızda karşımıza genel anlamda üç çeşit işsizlik tanımı çıkmaktadır. Bunlar geçici işsizlik, yapısal işsizlik, konjonktürel işsizliktir. Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6 : İşsizlik Türleri

SÜRESİNE GÖRE	TESİR ALANINA GÖRE	
GEÇİCİ İŞSİZLİK	KİSMİ	YAYGIN
	Arızı işsizlik (friksiyonel)	Dönem işsizliği a.Mevsimlik b.konjonktürel
SÜREKLİ İŞSİZLİK	Çatı ve bünye değişikliği ile İlgili olarak a.Bölge yada sektörel b.Teknolojik	Temelli ve yaygın işsizlik a.Bünyevi b.Süreklî durgunluk

Kaynak : DEMİRCİ Rasih, ARIKAN Rauf, ERDOĞAN Burhan, genel ekonomi mikro-makro Ankara 2001:300

2.1.4.1. Geçici İşsizlik

Geçici işsizlik, ekonominin genel işleyişinden kaynaklanırken, işçilerin daha iyi iş bulabilme arzuları ile işten ayrılması, işverenlerin işçileri işten çıkarması, istenmeyen alanlarda üretim yapılmaması ve teknolojinin etkisiyle bazı işçilik özelliklerinin değerini yitirmesi ile ortaya çıkar.

2.1.4.2. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik ekonominin sıkıntıda olduğunun göstergelerinden bir tanesidir ve tanımlaması da bu açıdan yapılmaktadır. Buna göre yapısal işsizlik ekonominin bütün sektörleri ile birlikte genel bir durgunluk halinde olması sonucunda ortaya çıkan işsizlik halidir. (http://www.ekodialog.com/Konular/eko_konu/eko_konu8.html. 05/09/2007) Bu işsizlik ekonominin yapısal özelliklerinden ve talep yapısında ortaya çıkan değişmelerden ileri gelen bir işsizlik türüdür. Emeğin makine ile ikamesinin veya talepteki kaymanın neden olduğu işsizlik ekonomi içi nedenlerden ileri gelir. Bazen politik ve doğal öğeler gibi ekonomi dışı nedenlerle ekonominin kapasitesinde meydana gelen daralmalar veya işgücü arzındaki ani artışlar da işsizliğe neden olabilir. Yapısal işsizlik gelişmekte olan ülkelerde, emek ögesini etkin kullanacak üretim araçları

kapasitesinin olmayışından kaynaklanmaktadır. (<http://www.İnsankaynaklari.net/Dokuman.asp?s=10&Desteno=1&v=120.05/09/2007>)

2.1.4.3. Konjonktürel İşsizlik

Kapitalist sistemin özelliğinden kaynaklanan ve büyük oranda üretime gidilmesinden meydana gelen işsizlik türüdür. Gelirler arttıkça tasarruflar artar ve tüketim kısılır. Böyle bir durumda talep yetersizliği yatırımları sınırlandırır ve nihayetinde konjonktürel işsizlik olgusu ortaya çıkar (Özgüven, 1983:411).

Konjonktürel işsizlik ekonomik daralmalar sebebiyle ortaya çıkar. Ekonominin tam istihdamda olduğu belirtildiğinde konjonktürel işsizliğin olmadığı kastedilir. Bununla birlikte hem geçici işsizlik hem de yapısal işsizlik ekonomi tam istihdam düzeyinde iken bulunmaktadır (Wessels, 2002:89).

2.2. KLASİK İSTİHDAM TEORİSİ

Klasik iktisatçılar ekonomik düzenin kendi içerisinde tam istihdamı sağlayıcı bir mekanizmaya sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Yani klasikler yeni bir ülkedeki iş haddini belirleyen faktörlerle uğraşmamışlardır. Bu sebeple ki klasikler temel olarak tam istihdam düzeyindeki milli gelirin oluşumuna ve bunun nasıl bölüştüğüne odaklanmışlardır. Bu çerçevede ekonomi bilimini üretim, dolaşım, bölüşüm ve tüketim gibi dört bahis içerisinde ele almışlardır.

Klasik iktisatçıların yukarıda bahsedilen denge mekanizmasının temel olarak ifade ettiği durum ekonomik faaliyetlerde hiçbir aksama olmayacağı değildir, bu gibi aksamaların hiçbir müdahaleye gerek kalmaksızın kısa bir zaman içerisinde ortadan kaldırılacağını ifade eder. Bu sebeple 19.yy. iktisadi akımlarının yapmış olduğu eleştiriler klasik ekonominin temel mantığını zedeleyememiştir. Bu dönemdeki Marksist ekonomi anlayışı da klasik ekonomi modelinin temel mantığını eleştirmemiş ancak bu teorinin temel veri olarak ele aldığı kapitalist ekonomi modelini eleştirmiştir. Buna karşın 19.yy. sonlarında gelişmeye başlayan (konjonktür) ekonomik devre teorileri klasik ekonomide yaralar açmıştır. Bu teorilere göre her refah dönemini bir kriz dönemi takip edecektir. Dolayısıyla tam istihdam düzeyinin devamlı olarak sürdürülebilmesi mümkün değildir. Onlara göre ekonomik faaliyet hacmi tam istihdam düzeyine kadar genişledikten sonra tavana çarpan bir top gibi geriye doğru yönelecektir (Eren, 1987:14-15). John Maynard Keynes 1936 yılında yayınlamış olduğu İstihdam, Faiz ve Paranın

Genel Teorisi adlı yayınında ekonominin tam istihdam düzeyinin altında bir noktada dengeye geleceğinin iddia etmiş ve bunu kanıtlamıştır. Sonuç olarak klasik iktisatçıların ortaya koymaya çalıştıkları görüş ve düşünceler 3 başlık altında incelenebilecektir. Bu başlıklar Mahreçler Yasası, Faiz Teorisi, Ücret Teorisi'dir.

2.2.1. Mahreçler Yasası

Mahreç; satış sürüm yerleri anlamına gelir. Bu kanuna göre ekonominin tamamında talep yetersizliğinden veya diğer deyimle aşırı üretimden kaynaklanan gayri iradi işsizliğin ortaya çıkması mümkün değildir. İnsanlar ihtiyacı olan mallardan almak için kendi ürettiğini satar yoksa amaç para almak değildir; para yalnızca kendi ihtiyaçlarını temin etmek için kullandığı bir araçtır. İnsan ihtiyacı olan mallardan daha çok almak için daha çok üretecek böylece boşta üretim faktörü kalmayacak ekonomi tam istihdama kavuşacaktır. İnsanların gelirlerinin bir kısmını tasarruf edeceğinden bu durumda ekonomide toplam talep arz edilecek olan mallardan daha az olacaktır. İşte bu durumda talep yetersizliği ve buna bağlı işsizlik hali ortaya çıkar. Bu da ekonominin tam istihdamda olmadığı da görülebilecektir (<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>.15/06/2007) Fransız iktisatçı John Baptist Say tarafından geliştirilen bu görüşe göre önemli olan malların piyasada serbest bir şekilde mübadele edilebilecek olmasıdır(Eren, 1987:14).

Say kanunu temel olarak elde edilen gelirlerin tamamen ve derhal tüketildiğini varsayar. Eğer elde edilen gelirin bir kısmı tasarruf edilirse, talep arzın altında kalacağından üretim kısıllacaktır. Toplam üretimin azaltılması ise iktisadi faaliyetin tam istihdam altında seyretmesine neden olacaktır. Klasik istihdam teorisinin temel dayanağı olan Say kanunun bu eksikliğini ise klasik faiz teorisi gidermektedir (Erdoğan, 1995:57). Öte yandan Say kanunu olarak ta bilinen bu görüşe göre işsizliğe sebebiyet veren genel üretim fazlası ve talep yetersizliği söz konusu olamaz. Bu mahreçler kanununa göre her arz kendi talebini yaratır. Çünkü üreticilerin, üretim faktörlerine yaptıkları ödemeler aynı miktarda tüketim harcaması olarak üreticilere geri döneceğinden üreticiler üretimlerini çıkarabilecekleri en üst seviyeye çıkaracaklar ve bu durum da tam istihdam seviyesine kadar devam edecektir. Bu görüşe göre piyasaya belli bir değerde mal arz eden kişi aynı değerde başka mallara talepte bulunacaktır. Ve böylece sürekli bir şekilde arz ve talep birbirine eşit bir halde olacaktır.

Say yasası genel talep yani genel üretim yetersizliğinin olabileceğini reddetmekle birlikte özel talep yetersizliğinin olabileceğine işaret eder. Klasik ekonomi anlayışı bu problemi fiyat mekanizması ile ortadan kaldırırken Say Yasası bu mekanizmayı yeterli bir şekilde olumlu bir biçimde kullanamamakla eleştirilir. Diğer taraftan ifade etmekte fayda vardır ki Say Yasası elde edilen gelirin tamamının derhal tüketileceğini varsaymaktadır. Buda eleştirilebilecek olan diğer bir noktadır çünkü insanlar gelirlerini tamamen harcamadan belirli bir kısmını tasarruf etmektedirler. Bu tasarruflardan hareketle satmak istediğinden daha düşük bir talepte bulunacaktır. Bu durumda talep yetersizliği ve dolayısıyla üretim kısılması neticesinde tam istihdam düzeyinin altına düşülecektir (Eren, 1987:14-18).

2.2.2. Faiz Teorisi

Klasik ekonomi içerisindeki faiz ve tasarruf kavramları arasındaki fonksiyonel ilişkiye bağlı olmak üzere, faiz tüketimi kısmının bir karşılığı olarak ele alınmaktadır. Faiz haddi karşısında tasarruf miktarının elastikiyeti mevcuttur. Ülkenin tasarruf eğilimi sabit iken faiz haddinin yükselmesi tasarrufları artıracak aksi bir durumda ise tersi bir durum ortaya çıkacaktır. Yani diğer bir ifade ile faiz tasarrufun arz edilen fiyatıdır.

Diğer taraftan tasarruflara olan talepte faize karşı duyarlıdır. Ancak faiz haddi ile yatırım miktarı arasındaki orantı ters yönlü bir şekilde işlemektedir. Yani yüksek bir faiz haddi yatırımları düşürecek, düşük bir faiz düzeyi ise yatırımların artmasına neden olacaktır.

Bu teoride faiz haddi tasarrufla yatırımla eşitleyen bir görev üstlenir. Bu durum elde edilen yatırımlardan daha çok tasarruf yapılmasını engelleyerek, mahreçler yasasının açığını kapatmaya çalışır. Faiz mekanizması mahreçler yasasının işaret ettiği tüm gelirin harcandığı varsayımını doğrular.

Klasiklere göre tasarruflar bir uyumsuzluk doğurmaz çünkü bir başka şekilde harcamaya dönüşür. Dolayısıyla toplam talep yetersizliği ortaya çıkarmayıp, gelir harcamaya akımına engel teşkil etmez. Klasik görüşe göre tasarrufları yatırıma dönüştüren temel mekanizma faiz oranlarıdır. Faiz oranları istihdam teorisinin temel ve ayrılmaz parçasıdır. Söz konusu klasik sistemde faiz yatırım talebiyle tasarruf isteğini dengeye getiren bir yapıya sahiptir. Klasik faiz teorisine göre yatırım ve tasarruflar faiz düzeyine bağlıdır,

$$I = f(i)$$

$$S = f(i)$$

I, yatırımlar; S tasarruflar; (i) ise faiz haddini göstermektedir. Yatırım tasarruf eşitliği halinde ise denge söz konusudur.

Eğer ki, $S > I$ ise faiz oranları düşer,

$S < I$ ise faiz oranları yükselecektir.

Denge durumu için ise $S = I$ şartı kesin ve zorunludur (Düğer, 1987:84-85).

2.2.3. Ücret Teorisi

Klasik iktisatçıların görüşlerine göre ücret işin marjinal verimine eşittir. İşçiler bakımından ise işin marjinal zahmetine eşittir. Ancak bu düşünce sistemi içerisinde çalışmak isteyen herkes cari ücrete razı olmak koşulu ile iş bulabilmektedir. İşsizliğin nedeni ise yüksek ücret talebidir. Aksi bir durumda yani, herkes cari ücrete razı olursa herkes iş bulabilecektir. Klasikler buradan hareketle gayri iradi işsizliğin olabileceğini kabul etmezler.

Eğer bir ülkede gayri iradi işsizlik var ise bunun sorumlusu ekonomik düzen değil düzenin serbest bir şekilde işlemesine engel olan işçi örgütleri, sosyal sigorta mevzuatları ve devlet müdahaleleridir. Çünkü bu etkenler yapay olarak ücretlerin artmasına ve dolayısıyla iş hacminin daralmasına ve işsizliğin ortaya çıkmasına neden olurlar. (Düğer, 1998:120)

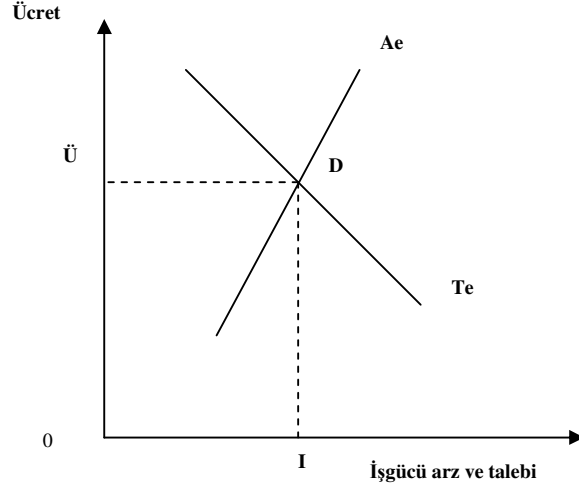
Klasiklerin faizlerin aşağıya ve yukarıya doğru esnek olması varsayımına bağlı olarak, ekonomide tasarruf yapılacak olsa da tam istihdam milli gelir düzeyine ulaşacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Klasiklerin görüşüne göre faizler için geçerli olan bu esneklik piyasadaki tüm fiyatlar için geçerlidir.

Bu mantık içerisinde klasiklere göre piyasa içerisinde geçici bir işsizlik ortaya çıktığı zaman, fiyatların esnek olması prensibi işgücü piyasasında da işleyecek (işgücünün fiyatı) ve ücretler düşecek ve bu durum ekonomide tam istihdam sağlanana kadar sürecektir.

Klasiklere burada geçerli olan ücret ve işgücü miktarı arasındaki ilişkiye baktığımızda, klasiklere göre ücret, işverenler yönünden işin marjinal verimine eşittir.

İşçiler yönünden ise işin marjinal zahmetine eşittir. Tam istihdam düzeyine yaklaşıncı azalan verimler kanunu nedeniyle işin marjinal verimi düşecektir. Bu duruma karşın istihdam düzeyi yükseldikçe işin marjinal zahmeti yükselecektir. Bu durum aşağıdaki şekil yardımıyla anlatılmaktadır.

Şekil 1 : Ücretler ile İşgücü Arz Talebi Arasındaki Grafiksel İlişki

Kaynak: ERDOĞAN Engin, İktisada Giriş II, Kütahya 1995,ss:58

Yukarıdaki grafiğe baktığımızda dikey eksen üzerinde işin verimi ve zahmeti para cinsinden gösterilirken, yatay eksen üzerinde işgücünün arz ve talebi miktarı gösterilmektedir. (Ae) eğrisi emek arzını, (Te) eğrisi ise emek talebini göstermektedir. Ücret (Ü) iki eğrinin kesiştiği yani emek arz ve talebinin (dolayısıyla işin marjinal zahmetinin ve veriminin) eşit olduğu seviyede ortaya çıkmaktadır. Bu seviye (D) noktasıdır ve tam istihdam düzeyini ifade eder (Erdoğan, 1995: 58,59)

2.2.4. Fiyat Düzeyi Teorisi

Bu teori fiyat düzeyinin nasıl belirlendiği konusunda paranın rolünü ortaya koyar. Klasik düşünce fiyat düzeyinin oluşumunu "Miktar Teorisi" ile ortaya koyar. Klasik iktisatçılar tarafından çeşitli şekillerde açıklanmış olan miktar teorisi genel olarak dolaşımdaki para miktarı ile fiyatlar genel düzeyi arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu teoriye göre;

$$M.V=P.Y$$

Burada;

M: Para miktarı,

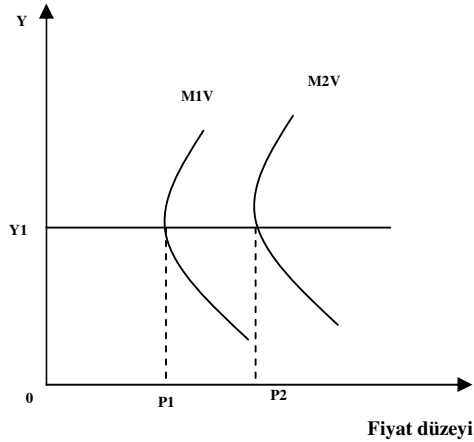
P: Fiyatlar genel düzeyi,

Y: Gerçek geliri, ifade etmektedir.

Öte yandan buradaki denklem bir eşitliği ifade etmez bu denklem bir belirlemeden ibarettir. Denklemin her iki tarafı aynı ifadenin farklı anlatımlarıdır.

Klasikler bu görüşlerinde paranın devir hızının istikrarlı bir şekilde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Onlara göre toplumdaki para kullanma alışkanlığındaki değişimler oldukça yavaş gerçekleşir. Tam istihdam düzeyi ise klasik iktisat düzeninin doğal bir sonucu olduğu için toplam çıktı düzeyinin belirli bir seviyede sabit olması gerekmektedir. Bu sebeptendir ki kısa dönemde değişen para miktarı (M) ve fiyatlar genel düzeyi (P)'dir. Para miktarı arttığı takdirde, harcamaların artacağından kısa dönemde fiyatlar genel düzeyi yükselir. Bu yükselme aşağıdaki şekilde şematize edilmiştir.

Şekil 2 : Para ile Toplam Çıktı Arasındaki İlişki

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi tam istihdam denge düzeyinde toplam çıktı (Y) sabit olduğu için para miktarının artması durumunda (M1'den M2'ye) fiyatlar genel seviyesi ise P1'den P2'ye çıkmaktadır(Düğer, 1987:85,86).

2.3. KEYNES ÖNCESİ İSTİHDAM TEORİLERİ

2.3.1. Klasik İstihdam Teorisinin Çöküşü

Klasik istihdam teorisi daha öncede belirttiğimiz gibi günümüzde çok fazla kabul görmemektedir. Ekonominin tam istihdam düzeyinde dengelenecek bir yapıda olduğuna inanan pek kimse kalmamıştır. Klasik teorinin istihdam düzeyini açıklamada yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu teorinin çöküşü ekonomik düşüncede bir dönüm noktası olmuştur. Yüzyıl süren bir dönemdeki tüm iktisatçıların savunmuş olduğu bir teori olması bu durumun temel nedenidir. Bu teorinin çöküşünün nedeni birincisi 1929 dünya ekonomi buhranıdır, ikincisi ise alternatif istihdam teorisinin ortaya çıkmasıdır.

1930'ların öncesinde yaşanan kısa dönemli iktisadi krizler tam istihdamın normal bir durum olduğunu göstermiştir. Gelir ve istihdam seviyelerinde meydana gelen dalgalanmalar piyasadaki sürtüşmelerden ve eksikliklerden ya da savaşlardan kaynaklanmakta iken 1930 yılında meydana gelen krizden sonra bu varsayımlar temelinden sarsılmış ve sonuç olarak klasik iktisat teorisi bu dönemin sorunlarını çözme konusunda yetersiz kalmıştır.

Gerçek anlamda ise klasik teoriyi bu anlamda gerçek olarak yıkan Keynes'in "Genel Teorisi" olmuştur. Bunun yanı sıra Keynes'in klasik iktisat teorisine yönelttiği eleştirilere karşın, klasik anlayış ve analizin tamamen yanlış olmadığı ve halen pek çok alanda geçerliliğini koruduğu bilinmektedir (Düğer, 1987:87,89).

2.3.2. Malthus'un Eksik İstihdam Teorisi

1766–1834 yılları arası yaşamış İngiliz ekonomist, Cambridge Üniversitesi'nden mezun olan Malthus, 1798 yılına gelindiğinde *An Essay on the Principle of Population* (Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme) adlı eserini isimsiz olarak yayınlamıştır.

Toplum mutluluğuna ilişkin sınırsız umutların, nüfus artışı sebebiyle gerçekleşmeyeceğini iddia etmiştir. Nüfus artışı denetim altına alınmadığı takdirde nüfus artışı geometrik olarak artacak maddi üretim ise aritmetik olarak artacaktır ve bu durumun sonucunda açlık, savaş ve hastalıklar ortaya çıkacaktır. Ancak kendi kendini sınırlama, bu artışı denetim altına alabilir (Deliktaş, 2001:2). Ekonomik iyimserlik konusunda bir fren görevi gören bu teori, işçilerin ücretlerinin yaşamı sürdürecekt en az

düzye de tutulmasına yardım etmiştir. Sanayi toplumlarının ortaya çıkması ile birlikte Malthus 'un teorisi büyük ölçüde yara almıştır. Çünkü sanayi toplumlarında ulusal gelir, nüfus artışından daha hızlı artmış Malthus 'un görüşleri gerçekleşmemiştir.

Malthus aşırı tasarrufun üretim etkisini yok ettiğini ileri sürmüştür. Malthus 'a göre bir ulus, refahını en üst düzeye çıkartmak için üretim miktarı ile tüketim isteğini dengelemek zorundadır. Malthus 'un yaklaşımı ölümünden sonraki bir yüzyıl boyunca ekonomik düşünce ve politikayı etkilemiştir.

(<http://www.turkforum.gen.tr/vforum/thomas-robert-malthus142601.html?s=00>
05/06/2007)

Malthus efektif talebin sürdürülebilmesi için gereksiz tüketiminde önemine ve sürdürülmesine vurgu yapmıştır. Ona göre verimsiz tüketim üretimi amaçlayan bir tüketim şeklidir. Malthus 'a göre toprak ağaları, devlet adamları, askerler, kanun adamları ve bilim adamları gereksiz tüketim yapan sınıflardır.

Malthus 'a göre kapitalistler ücret ödeyerek verimli işgücünü satın alırlar ancak bu verimli işgücüne ödenen ücret o işgücünden elde edilen verimin değerinden daha aşağıdadır. İşte bu yüzden ücretlerin değerler toplamı üretimden daha düşük olduğundan kapitalistler istedikleri karları gerçekleştiremeyeceklerdir. Malthus bu noktada verimsiz tüketimi gerekli kılmıştır. Çünkü ücretler piyasada tam istihdamı sağlayabilecek durumda değildir. Malthus tam istihdam ancak verimsiz tüketim ile gerçekleşebilir demiştir.

Malthus bu açıklamalarıyla efektif talebi tam olarak ifade edememiş olsa dahi ilerleyen dönemlerdeki kapitalist sistemin yaşadığı konjonktürel buhranları açıklamada faydalı olmuştur (Düğer, 1987:90-91).

Malthus J.B.Say'ın mahreçler yasasını da kabul etmemiştir. Keynes ekonominin 19.yy.da temelini Ricardo yerine Malthus 'tan alsaydı dünya daha uslu ve daha zengin olacağı yönünde görüş bildirmiştir.

(http://www.ekodialog.com/Konular/iktisatcilar/baptist_malthus.html,10/06/2007)

2.3.3 Keynesyen İstihdam Teorisi (Modern İstihdam Teorisi)

Modern istihdam teorisi İngiliz iktisatçı J.M. Keynes tarafından ortaya atılmıştır ve bu iktisatçının görüşlerini yansıtmaktadır. Keynes bu düşüncelerini 1936 yılında

yayınlanmış olduğu “istihdam, faiz ve paranın genel teorisi” adlı eserinde dile getirmiştir. Keynes bu eserinde klasik iktisat düşüncesine karşı çıkmıştır. Keynes eserinde ekonominin tam istihdam düzeyinde dengede olacağı görüşünü reddetmiştir. Ona göre eğer böyle bir durum mevcut ise bu durum ancak tesadüfi bir durumdur. Keynes’in bu görüşlerini yansıtan Genel Teori yayınlanmadan önce esasen 1929 yılındaki ekonomik buhran klasik teorinin geçersizliğini kanıtlamış bulunmaktaydı. Bu dönemde en başta ABD ekonomisi olmak üzere pek çok ülkenin ekonomilerinde gerilemeler yaşanmış ve pek çok insan işini kaybetmiş bunun sonucunda da dünya ciddi anlamda bir işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum ortaya çıkarken klasiklerin müdahalelere karşı çıkmasına karşın bahsettikleri mekanizmaların otomatik olarak işsizliğe ve genel anlamda ekonomiye bir katkıda bulunduğu görülmemiştir.

Bu durumun sonucunda yine başta ABD olmak üzere tüm ülkeler ciddi boyutlarda kamu harcamalarına gitmiş ekonominin canlanması hedeflenmiştir. (Erdoğan, 1995:59) .

Keynes bu eseriyle yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Keynes’in eserini yayınlamasından sonra özellikle sanayileşmiş ülkelerde zaman zaman yaşanan işsizliğin temel nedeninin mal ve hizmetlere karşı olan toplam talebin yetersiz oluşu kabul edilmiştir. İşte bu durumla birlikte çalıştırma ve işsizlik kuramlarında yeni bir dönem başlamıştır. Keynes istihdam ve işsizlik konularındaki görüşleriyle klasik ekonomi yapısındaki yanlışlıkları ortaya koyar. Keynes klasiklerin aksine ekonominin kendi kendine dengeye gelemeyeceğini ve mutlaka devletin düzenleyici bir anlamda ekonomiye müdahale etmesi gerekliliğini ortaya koymuş eğer bu anlamda devletin ekonomiye bir müdahalesi olmayan ülkelerde ise işsizlik ve düşük düzeyde bir istihdamın var oluşu normal bir durumdur. Bu görüş Keynes sonrası pek çok iktisatçı tarafından kabul görmüştür.

Keynes’in görüşüne göre sanayileşmiş bir toplum içerisinde toplam gelir toplam çalıştırma hacmine bağlıdır. Öte yandan bir toplumun geliri ve tüketimi arasındaki ilişkinin durumu tüketim eğilimine bağlıdır. Bu eğilim istikrarlı olduğu müddetçe tüketim toplam gelire yani çalıştırma hacmine bağlı olarak kalacaktır. Çalıştırma seviyesi ise toplam tüketim ve yatırımlar seviyesi ile orantılı olarak cereyan edecektir. Tüketim ve yatırımların toplamı ise efektif talebi ortaya çıkaracaktır.

Kabul etmek gerekir ki özel girişimin planda olduğu bir ekonomide özel teşebbüslerin tasarruf ve yatırımlarla ilgili kararları birbirlerinden habersiz olarak müstakil bir şekilde cereyan eder. Toplumun bir kısmı gelirin tamamını tüketirken bazıları ise tasarruf yapmayı yeğleyecektir. Bu durum efektif talepte bir azalmaya neden olacak ve bir kısım üretim etkenleri kullanılmayacaktır, dolayısıyla da toplumun gelirinde bir eksilme meydana gelecektir. Bireylerin gelirleri içerisinde tüketim mallarına harcadıkları miktar sonrası kalan kısım onların tasarruflarının miktarını verecektir. İşte bir kişi ya da toplumun tasarruflarının elde ettiği toplam gelire oranına tasarruf eğilimi denmektedir. Eğer tasarruf miktarı artmaya başlar ise çalıştırma seviyesinde bir düşüş ortaya çıkacaktır ve bu durum gelişen ve gelişmeyen ekonomiler içinde geçerli olacaktır.

Bir ekonomide ise tam çalıştırmanın sağlanabilmesi için bütün üretim faktörlerini kullanılmasını sağlayacak bir toplam talep belirlemeye ihtiyaç olacaktır. Bu talep miktarı üretim ve tüketim mallarına olan talep miktarını ifade etmektedir. İşte bu toplam talepte ortaya çıkacak yetersizlik ve gerilemeye doğru olan dalgalanma işsizlik tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Keynes'e göre tam istihdamın sağlanması için gerekli olan toplam talebin artırılmasına yönelik uygulamalar içerisinde ise ücretlerin önemli bir yeri vardır. Buradan hareketle diyebiliriz ki ücret ödemeleri işsizliğin önlenmesi için bir tedbir ve çare olarak düşünülmektedir. Oysaki klasiklere göre ücret artışları işsizliğin temel nedenleri arasındadır.

Keynes'in bu görüşü ortaya koymasındaki temel sebep ise gerçek ücret ile parasal ücret arasındaki farkı belirgin bir şekilde görmesinden ve ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan işçilerin örgütlenerek piyasadaki genel ücret seviyesini yükseltmeleri de mümkün değildir. Çünkü ücretler sendikal faaliyetlerden bağımsız olarak gerçekleşir. Bu düşünce mantığı içerisinde belirli bir grubun ücretlerinde ortaya çıkacak olan iyileşmeler nisbi iyileşmelerdir ve genel bir durumu ifade etmemektedir (Talas, 1972:118-121) .

$Nr = Fr (Ds)$ şeklinde yazılacaktır.

Efektif talep Ds olduğunda Nr kimseler ise r endüstrisinde istihdam edilmiş olacaktır.

Her özel endüstride, ücret birimleriyle ölçülmüş toplam efektif talebin her tutarına bakışlı olan istihdam hacmini görmeye imkan verir. Bir endüstriye özgü istihdam fonksiyonu;

$Nr = Fr(D_s)$ şeklinde fomüle edilecektir.

Ücret birimleriyle ölçülmüş bulunan ve bir girişimi ya da bir endüstriyi ilgilendiren efektif talebin D_{sr} tutarı bu girişim ya da endüstride bir $Nr = Fr(D_s, r)$ olarak yazılacaktır (Keynes, 1980:76).

2.3.3.1. Keynesçi Düşüncenin Eleştirisi

Keynesçi ekonomi, 1970'li yılların yarı durgun, enflasyoncu ortamını ortadan kaldıracak çözümleri üretememiştir. Keynesçi ekonomik yapının uygulandığı takdirde enflasyona yol açtığı eleştirilerde dikkat çekicidir. Bu eleştiri, üç noktada ele alındığında: Efektif talep artışları başlangıç noktasında istihdamı artırabilir, fakat belirli bir istihdam düzeyi yakalandıktan sonra fiyatlar da önemli ölçüde artışlar yaşanacaktır. Buradaki en kritik nokta ise tam istihdam düzeyindeki işsizlik oranıdır ve bu oran %4 dolaylarında gerçekleşmektedir. Daha düşük tutulduğunda dahi ücret ve fiyat artışlarına neden olmaktadır.

Keynesçi yapının en önemli dalı olan maliye politikalarına ise en etkili eleştirileri monetaristler yöneltmiştir. Monetaristlerin para miktarında sürekli, ancak sınırlı bir artış öngörmektedirler; bireysel ekonomi, işte bu müdahaleden başka bir devlet müdahalesine maruz kalmamalıdır. Keynesçi ekonomi anlayışının büyük görevler yüklediği maliye politikaları ise monetaristlere göre üretimi ve istihdamı etkileyemez. Etkilese dahi bu etki ancak olumsuz yönde olacaktır. Bu görüşün diğer uzantısının devlet harcamalarının kısılması yönündeki görüşleridir. Bu görüşe göre bütçe dengesi oldukça önem taşımaktadır. Keynesçi ekonomistler para politikasını gerekli ancak maliye politikasının bir tamamlayıcısı olarak görmüşlerdir. Bu çerçevede Keynesçi ekonomi modeli para politikasının hangi şartlar altında olumlu sonuçlar verdiğini ve etkin olduğunu tespit etme yönüyle oldukça uygun bir yapıdadır.

Diğer yandan klasiklere göre yatırım seviyesinde bir artış yakalayabilmek için para miktarındaki bir artışın faiz oranlarını ciddi seviyelerde düşürmesi gerekmektedir. Keynes'e göre para miktarındaki bir artış faizleri çok fazla etkilemeyecektir. Çünkü düşük faiz oranlarında para talebi oldukça esnek bir hal alacaktır. Para miktarının

artırılmasına bağlı olarak faiz oranları düşse bile bu durumun etkisi yatırım talebi eğrisine bağlı olacaktır. Yani eğer eğri faiz oranlarındaki değişimlere tepkiler vermiyor ise yatırım ve istihdam üzerinde çok fazla etkili olmayacaktır. Para politikasının etkisi sonucunda yatırımların gelir üzerindeki etkileri ise yatırım çarpanının büyüklüğüne bağlı olacaktır. Keynesçi ekonomik yapı ekonominin her zaman tam istihdam durumunda olacağı görüşünden yola çıkan klasik ekonominin, 1929'da başlayan Depresyon durumunu açıklayamamasından kaynaklanan bir tepki sonucu ortaya çıkmıştır. O günden bugüne gelene kadar ise geçen zaman dilimine baktığımızda Keynesçi ekonomi anlayışının sürekli bir halde değişim gösteren ekonomik durumlar karşısında geçerliliğini koruyabilmesi için, yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır.<http://www.ekonomi.name/akimlar-ve-teoriler/keynes-ci-ekonomi.html>)

2206/2007

2.4. İSTİHDAMIN YAPISINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER VE TÜRKİYE'DE İSTİHDAM

Özellikle son dönemdeki teknolojik gelişmelerin de etkisiyle teknolojik buluşların istihdam üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Teknolojik buluşların üretimde kullanılmasıyla birlikte de istihdamda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. İnsanların yerine makinelerin ikame edilmesi, insanların daha iyi işlerde çalışmasına olanak vermiş ancak insan sağlığını etkileyici işlerin makinelere yaptırılması insanın daha bilgi yoğun işlerde istihdam edilmelerini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede yaşanan gelişim ve dönüşümler alt başlıklarda ifade edilmektedir.

2.4.1. İstihdamın Yapısında Meydana Gelen Gelişmeler

İstihdamın yapısını en fazla değiştiren etkenlerden bir tanesi yukarıda belirtilen teknolojik gelişmelerdir. 21. yy.da hayat boyu eğitim gündeme gelmekle birlikte, ileri teknolojinin sanayide uygulanmasıyla bundan önceki hemen tüm teknolojik gelişmelerde olduğu gibi bu teknolojinin uygulanması belirli bir miktar geleneksel işsizliğe yol açacağı muhtemeldir. Ancak, sanayide ileri teknolojinin uygulanması kalite, standart ve verimlilik açısından olumlu katkılar yapacağından, sonuçta mallara olan talebi artıracaktır. Yeni pazarlar açacak ve iş imkanları oluşturacaktır. Ortaya çıkabilecek yapısal işsizlik problemine çözüm de bu kişilerin başka alanlarda istihdam ve yeni alanlarda eğitilmesine ilişkin alınacak tedbirlerle oluşacak arızı durum

giderilecektir. İleri teknolojinin uygulanmasıyla birlikte bu teknolojiler yeni ürünler ve her şeyden öncede bilgi toplumunun kendi sanayisinde yeni iş imkanları ortaya çıkabilecektir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek10.pdf>.18/06/2007).

Ancak bu durum özellikle son yirmi yıldaki ekonomik gelişmeler ile ilişkilendirildiğinde, teknolojik gelişmelerin belirli büyüme oranlarını yakalamada etkili olduğunu ancak, ekonomik büyüme ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir. Örnek olarak gelişmiş ülkelerde teknolojik yenilemeler yapılmış emek yoğun yatırımlar yerinede sermaye yoğun yatırımlar ve esnekliğe dayalı yönetim tekniklerindeki gelişmelerin seviyesine bağlı olarak ekonomik büyüme sağlansa da bu durum istihdamı direkt olarak artırıp, işsizliği azaltmadığı ya da ortadan kaldırmadığı görülmüştür. Çünkü, teknolojideki yenilenmeler emeğin yerine ikame edilebilecek bir süreci başlatmakta ancak işletmelerin yönetim biçimindeki değişiklikler yıkıcı bir rekabet ortamında maliyetleri düşürmek amacıyla çok sayıda işçi çalıştırmak yerine az sayıda işçi ile aynı üretimi gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler. Böyle olduğu için de işçi başına verimliği artıracak her yeni gelişme, yeni istihdam alanları meydana getirmek yerine daha az işçi sayısı ile aynı üretimi yapacak arayışların sürmesine sebep olmaktadır. Bu sebeptendir ki, son yıllarda yaşanan gelişmelere bağlı olarak, gelişmiş ülkelerdeki işletmelerin yönetim biçimlerinde yaşanan bu değişiklikler yeni iş alanları ve olanakları yaratmak yerine işsizliğe sebebiyet vermiştir. Ülkeden ülkeye değişiyor olmakla birlikte, işletmelerde yaşanan böylesi bir durum %10 ile %15 arasında değişen bir işsizliğe neden olmuştur.

Öte yandan gelişmiş ülkeler büyük ölçüde kentleşmiş ve kırsal nüfus oranı düşmüş olan ülkelerdir. Bu sebeple kırsal alandan gerçekleşebilecek olan bir göç ve bunun yol açabileceği bir işsizlik baskısı ile karşı karşıya değildir. Fakat hala nüfusunun önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşayan ülkeler için yukarıda belirtilen yaklaşımlar işsizlik açısından ciddi sorunlar yaratmaya devam etmektedir. Türkiye açısından da durum aynıdır ve bu sorunlarla karşı karşıya kalan ülkelerden biridir.(Yüksel Akkaya, Ekonomide büyüme ve işsizlik,[http://www. bianet.org/bianet/kategori/ekonomi/23290/ekonomide-buyume-ve-issizlik](http://www.bianet.org/bianet/kategori/ekonomi/23290/ekonomide-buyume-ve-issizlik),25/08/2007)

Diğer yandan istihdamın yapısının dönem içerisinde uygulanan politikaların yapısına bağlı olarak ta şekillendiği görülmektedir. Bu çerçevede baktığımızda

dönemlere göre işgücünün belirli kriterler ışığı altında değişti görülmektedir. İşte bu açıklamalar ışığında bir gruplama yapıldığındaki aşağıdaki maddeler ortaya çıkmaktadır.

Altın çağ, Keynes 'yen politikalar dönemi işgücü özellikleri;

Nitelikli işgücü

Yarı nitelikli işgücü

Yüksek nitelikli işgücü

Kapitalist küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte işgücü piyasalarında görülen 3 temel eğilim;

İmalat sanayi sektöründe istihdam olanaklarının daralması

Düşük nitelikli veya niteliksiz işgücüne olan talepte düşmeler

Ücret eşitsizliklerinde yaşanan artışlar

Yaygın küreselleşme döneminin istihdam açısından gelişmeleri;

İmalat sanayi sektöründe istihdam kapasitesinde yaşanan düşüşler

Hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payının giderek artması ve işgücü talebinin mavi yakalılarından beyaz yakalılara doğru kayması

Kadın ve çocukların işgücü piyasasındaki payların giderek artışlar göstermesi

Taşeronlaşma ve fason üretim ile birlikte merkez ve çevre işgücü tanımlarının ortaya çıkması

Tam gün çalışmanın yerini part time ve çağrı üzerine çalışmaların alması

İş güvencesinden yararlanabilen çekirdek işgücü sayısında azalışlar meydana gelirken çeperdeki işçi sayılarında artışlar yaşanması ve iş bulabilme kaygılarının artması

İşsizliğin hemen bütün ülkelerde çalışanların üzerinde bir baskı unsuru oluşturması (Apaçık, Küreselleşmenin İstihdama etkileri, http://www.emo.org.tr/resimler/ekler/b3213ada4830295_ek.pps.,22/06/2007)

2.4.2. Türkiye’de İstihdamın Yapısı

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren önemli değişkenlerinden bir tanesi ülkenin mevcut istihdamının yapısıdır. Bu bağlamda sanayileşme hedefinin yanı sıra istihdamın artırılması ve tarımdaki işgücünün tarım dışındaki diğer sektörlerle transfer edilmesi gerekmektedir. Yaşanılan gelişmenin ilk dönemlerinde, toplam istihdam içerisinde tarımın payının hızlı bir şekilde azalması ve buna karşılık tarım dışındaki sektör paylarının da artması beklenir. Diğer aşamada ise sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları birlikte artarken, ileri aşamalarda hizmetler sektörünün istihdam içerisindeki payının sanayinin de üzerinde artması beklenir.

Bu çerçevede Türkiye baktığımızda ülkemiz oldukça genç nüfusa sahip bir ülke durumundadır. Nüfusumuz her yıl ortalama %1.5 civarında artarken, bu gelişmenin anlamı her yıl 950.000 civarında bireyin aramıza katıldığıdır. Bu duruma paralel olarak işgücü arzı da sürekli olarak artmakta ve her yıl ortalama olarak 400.000 kişi, iş aramak için işgücü piyasasına yönelmektedir. Bu durum ciddi bir sorun teşkil ederken, sorunu ağırlaştıran belirgin bir nedende, köyden kente göçün devam ediyor olmasıdır. Nüfustaki hızlı artış, tarımdan sanayiye geçiş sürecinin halen devam ediyor olması gibi nedenlerle, Türkiye’de işgücü arzı yüksek ve hızlı bir artış potansiyeline sahiptir. Öte yandan işgücüne katılım oranları ve özellikle kadınların işgücüne katılım oranındaki, düşüş ise devam etmektedir. Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Ve ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde bu yapısal sorunlara, dönemsel kriz ve durgunlukların olumsuz etkileri de eklenince işsizlik sorununun ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır(Yalçınkaya ve Gediz, 2000:7-11).

Bu beklentiler ışığında Türkiye’ye baktığımızda diğer az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de beklenen eğilimler gerçekleşmemiştir. Neticede Türkiye ekonomisinde istihdamın genel yapısının teori ile uyuşmadığını söyleyebiliriz. (<http://iibf.erciyes.edu.tr/akademik/kum/turkeko.htm>,14/06/2007). Türkiye’de işgücüne katılma oranı 1970 yılında % 71,76 1975 yılında % 68,46 olarak gerçekleşirken, Türkiye’nin önemli bir dönüşüm yaşadığı 1980 yılının hemen öncesinde 1979 yılında, işgücüne katılma oranı % 64.15, beşinci planın hemen öncesinde 1983 yılında ise % 60.78’dir. Tarımdaki toplam işgücü fazlası ise 1979 yılında 700,000 kişi, 1983 yılında ise 665,000 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönemde 1979 yılında tarım sektörünün genel istihdam oranı içerisindeki payı % 62,5 iken, 1983 yılında % 60,3'e gerilemiştir. aynı dönemlerde sanayi sektörünün genel istihdam rakamı içerisindeki oranı ise %11,8'den %12,2'ye yükselmiştir (DPT, Dördüncü beş yıllık kalkınma planı, 1984:126-128). Bu paralelde Türkiye'nin 1980 dönüşümü sonrasında pek çok gelişimini ve bat ekonomilerine bütünleşmesini tamamladığı 1995 yılına gelindiğinde işgücünün % 50'ye yakın bir kısmı halen tarım sektöründe istihdam edildiğini ve 1995 yılı itibariyle GSMH 'nın yaklaşık % 14'ünü tarım kesiminden elde edildiği görülmektedir.

Diğer yandan tarım kesimindeki istihdam oranının % 47,8'dir, diğer bir ifadeyle, Türkiye'deki işgücünün yaklaşık yarısının % 14'lük bir üretim payına sahip olan tarım sektörüyle meşgul olduğu görülmektedir. Bu değerler göstermektedir ki, istihdam ele alındığında ülke ekonomisi açısından olumsuz bir durum mevcuttur. Buradan, tarım sektöründe gizli işsizlik olduğu ve sanayide yeterince istihdam alanı yaratılamadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Türkiye ekonomisinin önünde aşılması güç bir istihdam engeli bulunduğu görülmektedir. (DPT, Beşinci beş yıllık kalkınma planı,1985-1989),7. beş yıllık kalkınma planının başlangıç yılı olan, 1994 yılında toplam işgücü 20,4 milyona, toplam istihdam ise 18,3 milyon seviyesine çıkmıştır. İstihdam artışı ağırlıklı olarak hizmetler sektöründe yoğunlaşırken, toplam istihdamın yaklaşık %45'i verimi daha düşük olan tarım sektöründe bulunmaktadır. (DPT,Yedinci beş yıllık kalkınma planı, 1996-2000:49,50)

Bu durum aşağıdaki tabloda net bir şekilde görülürken nüfus artışına bağlı olarak sürekli bir şekilde arttığını buna paralel olarak atıl işgücünün de arttığını görmekteyiz. Bu çerçevede 1990 yılında işgücü rakamı 19,954 bin kişi, 1994 yılına gelindiğinde ise tahmini olarak 20,424 olacağı öngörülmüştür. Bu tarih aralığında atıl işgücü ise 1990 yılında %14,4 iken 1994 yılında %19,8' yükseleceği öngörülmüştür.

Tablo 7 : Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler (15+ Yaş; Bin Kişi).

	1990	1991	1992	1993	1994
İşgücü	19,954	19967	20169	20232	20424
İşgücüne kat. Or.(%)	56,7	56,2	55,5	54,2	53,2
Sivil istihdam	18,364	18,421	18,600	18,702	18285
Tarım	8731	8714	8169	8397	8166
Sanayi	2773	2837	3047	2916	2880
Hizmetler	6860	6870	7385	7389	7239
İşsizlik+Eksik ist. Sonucu atıl işgücü or.(%)	14,4	14,7	15,5	14,4	19,8

Kaynak: DPT,Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ,s:49

Bu dönem ayrıca ülkenin çalkantılı bir ekonomik yapıya büründüğü dönemin arifesi olarak ta tanımlanabilecektir. 1999 yılına gelindiği dönemde ise işgücü 23,247 milyona yükselmiş yine bu dönem içerisinde tarım hizmetler sektörünün istihdamda aslan payını aldığını görüyoruz. Bu dönemde özellikle global anlamda ve ülke içerisinde yaşanan krizler nedeniyle oluşan istikrarsızlık özellikle istihdam oranları gerilemiş ve 1999 yılında atıl işgücü oranı %14,2'ye yükselmiştir.

İstihdamın dağılımına yüzde pay ve sektörel olarak baktığımızda tarım sektörünün %45,1, sanayi %15,2 ve hizmetler %39,7 olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal istihdam oranının gelişmiş ülkelerde % 5 oranında olması ülkenin durumunu istihdamın sektörel dağılımını daha iyi algılayabilmemiz açısından önem taşımaktadır.

Tablo 8 : Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler (15+Yaş; Bin Kişi).

	1995	1999	2005
İşgücü	21,907	23,247	25,689
Sivil istihdam	20,394	21,546	24,242
Tarım	9,538	9,709	8,727
Sanayi	3,111	3,284	4,322
Hizmetler	7,745	8,553	11,193
İşsizlik+Eksik ist. Sonucu atıl işgücü or.(%)	13,6	14,2	12,1

Kaynak : DPT ,Sekizinci beş yıllık kalkınma planı,2000:102

Türkiye özellikle son dönemde gerek yerli gerekse de yabancı sermaye yatırımlarında oldukça mesafe kat etmiş ancak bu gelişmeler istihdam anlamında beklenen olumlu gelişmeleri göstermemiştir.

Bu çerçevede baktığımızda Türkiye'deki reel yatırımların son dönemde hızlı nüfus artışı ile beraber son artış göstermesine karşın, reel yatırımların bu nüfus artışını karşılayabilecek miktara gelememesi, işgücüne katılma oranını yükseltmemiştir. Bir başka deyişle Türkiye'deki nüfus miktarı artmakta aynı zamanda işsizlik oranı da yükselmekte yani iktisadi büyüme emek arzı fazlalığını giderememektedir. Bu durumun en önemli sebebi ise beşeri sermaye yatırımlarının yetersiz oluşu, emeğin üretimdeki verimlilik artışının istenilen seviyelerde sağlanamaması ve emeğin beşeri olarak niteliğinin yükseltilememesidir.(DPT, Sekizinci beş yıllık kalkınma planı, 2000:102)

Diğer taraftan Türkiye'de iş gücü piyasasının kurumsal açıdan sıkıntıları ise şöyledir;

Tarım ve tarım dışı sektörler arasındaki verimlilik ve kazanç farklılıklarının fazla oluşu,

Ücretlilerin toplam istihdam içindeki payının %55,52 ile sınırlı kalması ve bu ücretlilerin yalnızca belirli bir kısmının toplu iş sözleşmesi kapsamında bulunması

İşgücüne katılım oranlarının özellikle kadınlar bakımından düşük olması,

Sendikalaşma ile kazanılan hakların sendikalaşma oranındaki düşüşe paralel olarak zayıflaması ve kayıtlı işgücü piyasası yanında kayıt dışı işgücü piyasasının varlığı,

Kurumsal kaynaklı olan bu sorunların yanı sıra diğer sorunlar ise şöyledir;

Tarım ve sanayi sektörünün, hizmet sektörü karşısında düzenli olarak küçülmesi,

Belirtilen sorunlara iş gücü arzı yönüyle çözümler aranması, buna karşılık talep yönünün ihmal edilmesi

Ancak bu sorunlar ile birlikte, bazı olumlu gelişmelerde yaşanmıştır. Bunlardan bir tanesi tarım sektöründeki istihdam oranındaki yüksek düşüşlerdir. Bu çerçevede 2004 yılında istihdam düzeyinde 644 bin artış yaşanmış, 2005'te ise bu artış 255 bin olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu yapısal dönüşüme

paralel olarak ta, 2001 yılından bu yana hizmetler sektöründe %18, imalat sektöründe %13, inşaat sektöründe %5 istihdam artışı yaşanırken, tarım sektöründe ise yukarıda bahsettiğimiz düşüş yaşanmıştır. Buna göre tarım sektöründe %19 düzeyinde bir düşüş gerçekleşmiştir.

2005 yılındaki artış, sektörel olarak incelendiğinde, 2005 yılında en yüksek istihdam artışı hizmetler sektöründe sağlanırken, bu sektörü imalat ve inşaat sektörleri takip etmiştir; bununla beraber, tarım sektörü istihdam düzeyinde bir azalma gözlemlenmektedir. Özellikle inşaat sektöründe yakalanan %13'lük istihdam artışı, konjonktürel bir durumu işaret etse de bu sektörde yaşanan katma değer artışının da bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir. http://paribus.tr.googlepages.com/y_ozel.pdf

Türkiye'nin işsizliği azaltıp istihdam yelpazesini genişletebilmek amacıyla ciddi projeleri hayata geçirmelidir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin tarihi hedefleri açısından da önemli bir yer işgal eden Avrupa Birliği'ne üye devletlerin istihdam politikalarındaki ana başlıklar şöyledir:

Girişimciliği özendirmek:

İş kurmayı kolaylaştırmak

Risk sermayesini sağlamak

Vergi kolaylıkları sağlamak

İstihdam edilebilirliği arttırmak

Uzun dönem ve genç işsizliği ile mücadele etmek

Okuldan işe geçişi kolaylaştırmak

Pasif önlemlerden aktif önlemlere geçmek

Uyum kapasitesini güçlendirmek

İş organizasyonunu modernize etmek

İşletmenin uyum mekanizmasını güçlendirmek

Şans eşitliğini sağlamak

Kadın - erkek ayrımcılığını önlemek

Çalışma ve aile yaşamını bağdaştırmak

Faal yaşama uyumu kolaylaştırmak

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZ YARDIMIYLA TESTİ: 1970-2005
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. ARAŞTIRMA VE LİTERATÜR İNCELEMESİ

Doğrudan Yabancı Yatırımlarının İstihdam üzerine etkileri üzerine bir çok ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir bölümü pozitif yönlü çıkmış ve bu çalışmalar genel olarak gelişmiş Avrupa Birliği ülkeleri üzerine yapılmıştır. Literatür çalışmaları; genel manada çalışan yazar, çalışmada hangi ülkenin verilerinin kullanıldığı, incelenen yıllar arası, araştırmada kullanılan analiz yöntemi ve analizin bulgularının sonuçları özetlenmeye çalışılmıştır. Literatürde doğrudan yabancı yatırım ile İstihdam arasında sonuçları negatif yönlü olan araştırmalara yer verilmiş ve bu negatif yönlü etkinin sebepleri araştırmalar ile örnek verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Vahter(2005), Estonya ve Slovenya ekonomilerinde 1994–2000 yıllarında doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkeler açısından, doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkedeki hükümet politikalarını doğrudan yabancı yatırımlarını etkileyip etkilemediği, ücretlerin yerel firma etkisi, bu doğrudan yabancı yatırımlarının istihdamı nasıl etkilediğini araştırılmaya çalışılmıştır.

Federico ve Minerva (2007), Ülke dışına Doğrudan Yabancı Yatırımlarının İtalya istihdamında büyüme yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. 1996–2001 yılları arasında kontrollü ve dengeli yatırımların pozitif etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Ruane ve Ugur (2002), doğrudan yabancı yatırımlarının dolaylı ve dolaysız yoldan etkileri araştırmaya çalışılmıştır. Çalışmada sermaye istihdam, ticaret incelenmiştir. 1991 -1998 yılları arasında İrlanda da doğrudan yabancı yatırımları incelenmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlarının olumlu ve pozitif bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Cuyvers, Dumont,Rayp ve Stevens (2002), Avrupa birliğindeki doğu Avrupa ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlarının faktör taleplerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Etkiler sektörel ve sektörel olmayan olarak incelenmeye doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların sektörel bazda olumlu bir etki yarattığı sonucunda destekleyici bulgulara rastlayamamışlardır

Jayaraman ve Singh (2007), Pasifik adaları ülkelerinden Fiji de inceleme yapılmıştır. 1970-2003 yılları arası veriler kullanılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımları, İstihdam, büyüme ve milli gelir rakamları kullanılarak etkileşimleri araştırılmaya

çalışılmıştır en küçük kareler ve adf testleri uygulanmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlarının pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Fu ve Balasubramanyam (2004), 1987–1999 yılları arasında Çin de istihdam alanında büyümeyi hangi etkenlerin sağladığı araştırılmaya çalışılmış ve doğrudan yabancı yatırımları da değişkenler arasında incelenmiştir. İnceleme Çin 'de üretim sektörleri verileri kullanılarak yapılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların yeni iş alanları oluşturduğu ve pozitif etki yarattığı kanısına varmışlardır.

Mickiewicz, Radosevic ve Varblane (2000), Araştırmada Avrupa ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya ve Estonya da doğrudan yabancı yatırımların istihdam yaratıp yaratmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlarının Estonya ve Macaristan da önemli bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. 1993–1996 yılları arasında, Avrupa Birliği ülkelerinin üretim endüstrisindeki firmaların verileri kullanarak inceleme yapılmıştır. Özellikle Estonya ve Macaristan'da doğrudan yabancı yatırımlarının istihdam üzerinde pozitif etkinin olduğu kanısına varılmıştır.

Andersen ve Hainaut (1998), doğrudan yabancı yatırımları ile istihdam arasındaki ilişki araştırılmaya çalışılmıştır. Doğrudan yabancı yatırım belirleyicilerin göz önünde bulundurularak araştırma yapılmıştır. 35 OECD ülkesi nde yapılan çalışmada makro düzeyde ve uzun dönemde bazı ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlarının istihdam üzerinde etkisi olduğu bulgusuna varılmıştır.

Huttunen (2007), Finlandiya'da Şirket birleşmelerinin istihdam ve ücretler üzerine etkisi incelenmiştir. 1988–2001 yılları arasındaki verilere göre şirket birleşmesi yoluyla yapılan doğrudan yabancı yatırımların hemen olmasa bile 1-3 yıl arasında ücretlere olumlu etki yaratacağı, istihdam konusunda ise yüksek eğitimli kişilerin istihdamına olumlu etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Driffield ve Taylor (2002), İngiltere'de üretim şirketleri üzerine yapılan çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlarının istihdamı etkileyici bir trende sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Teknolojik değişimle birlikte istihdam üzerinde etki yarattığını ortaya koyulmuştur.

Nunnenkamp, Bremont ve Waldkirch (2007), Meksika'daki yabancı doğrudan Yabancı yatırımlarının istihdam üzerine etkisi araştırılmıştır. 1994-2006 yılları arasındaki 200 üretim şirketinin verilerinin incelenmesi sonucunda, doğrudan yabancı

yatırımlarının beyaz yakalı ve mavi yakalı istihdamı üzerinde olumlu bir etki yarattığını belirtmişlerdir.

Desai, Foley ve Hines J,(2005), 1982-1999 arasında ABD’de ki firmaların gayri safi milli hasıla açısından büyüme değerleri ile doğrudan yabancı yatırımlarının değerleri incelenmiştir. En küçük kareler analiz yöntemi kullanılmış ve sonuçta pozitif bir etkinin olduğu ortaya konulmuştur.

Asiedu ve Kwabena (2007), 33 Afrika ülkesinde 1984 -2003 yılları arasında çok uluslu şirketlerin Afrika’daki doğrudan yabancı yatırımlarının ile istihdam arsında bir ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir. İki önemli sonuca varılmıştır. Bunlardan biri liberalizasyonun doğrudan yabancı yatırımlarının üzerinde olumlu etki yarattığıdır. Diğer bir sonu ise doğrudan yabancı yatırımlarının istihdam üzerinde dolaylı yoldan değil de dolaysız olarak bir etki yarattığıdır. Bu durum uluslara sı istihdamı etkilemiştir demektirler.

Tablo 9 : Literatürdeki DDY ve İstihdam Üzerine Yapılmış Bazı Çalışmalar

Çalışma Yazarı	İncelenen ülke	İncelenen Dönem	Analiz Yöntemi	Analiz Sonucu
Aiken ve Harrison (1999)	Venezuela	1976 - 1989	E.K.K Yöntemi	Negatif
Vahter (2004)	Estonya-Slovenya	1994–2000	F test Lm test Hausman test. firm-level paneldata	Pozitif
Cuyvers, Dumont, Rayp, Stevens (2002)	12 Doğu Avrupa Ülkesi	1999	EKK	Negatif
Heise,Arne McDonald,Frank Tüselmann, Heinz (2000)	İngiltere -Almanya	1988 - 1998	EKK	Pozitif
Jayaraman, Singh (2007)	Fiji	1970-2003	EKK	Pozitif
Fu, Balasubramanyam (2004)	Çin	1987-1999	EKK	Pozitif

Slaughter, (2002)	ABD'nin 16 ülkedeki yatırımları	1979-1999	Robust t- statistics EKK	Pozitif
Asiedu, Kwabena, (2007)	33 Afrika Ülkesi	1984-2003	EKK	Pozitif
Frederico, Minerva (2007)	İtalya	1996-2001	EKK	Pozitif
Frances Ruane ,Ali Uğur (2002)	İrlanda	1991-1998	E.K.K	Pozitif
Pritt (2005)	Estonya	1996-2001	E.K.K	Pozitif
Desai Foley (2005) Hines Jr.	ABD	1982-1999	E.K.K	Pozitif
Andersen -Hainautp (1998)	35 OECD Ülkesi	1981-1996	E.K.K	Pozitif/Negatif
Mickiewicz, Radosevic, Varblane (2000)	Macaristan , Estonya, Slovakya	1993-1996	EKK	Pozitif
Karikari-Gyapong (1999)	Gana	1960-1980	E.K.K	Negatif
Driffeld,Taylor (2002)	İngiltere	1982-1992	EKK	Pozitif
Nunnenkamp, Bremont, Waldkirch (2007)	Meksika	1994-2006	EKK	Pozitif
Huttunen (2007)	Finlandiya	1988-2001	EKK	Pozitif
Trabajo (2003)	Costa rica	1990-2000	EKK	Pozitif

Şimdiye kadar doğrudan yabancı yatırımlarının etkilerini ve özellikle pozitif etkileri üzerine literatürdeki çalışmalar aktarmaya çalışılmıştır. Bu olumlu etkilerin yanında özellikle yatırımlarda satın alma ve şirket birleşmelerinin bazı durumlarda

istihdam üzerine negatif etki yaratmaktadır. Bu negatif etkiler üzerine yapılan çalışmalarda kısaca yer vermek gerekmektedir.

Şirket satın almaları veya şirket birleşmeleri şeklide yapılan doğrudan yabancı yatırımları, şirketlerin istihdam yapılarına pozitif etkisi olabileceği gibi negatif etkisi de olabilmektedir. Negatif etki olmasının en büyük sebebi, şirket birleşmesi veya satın alma yoluyla gelen şirketin verimliliği artırma ve kar marjını yüksek tutmak amacıyla işçi çıkarımı yapacağıdır (Pihl, 2004:17). Ucuz işgücü arzının, üretim açısından önemli olduğu firmalar genellikle bu işgücünü fakir olan ve minimum ücretle çalışacak vasıfsız işgücüyle sağlamaktadırlar. Firmalar doğrudan yabancı yatırımlarını gerçekleştirirken ucuz işgücü maliyetleri için Çin, Uganda, Tanzanya gibi ülkelerden getirilen işgücünü kullanmakta bu da doğrudan yabancı yatırımlarının, yatırım yapılan ülkedeki istihdamı negatif olarak etkilemektedir (Edwards, 2005).

Alberto Behar çalışmasında Afrika da ki maden şirket birleşmeleri ve ve bu birleşme sonucundaki istihdam ilişkisini incelemeye çalışmıştır. Şirket birleşmelerinin istihdam üzerinde negatif bir etkisi olduğu bulunmuştur. Emek talebi tanımlarındaki katsayı değerleri, mali düzenlemelerin, emek niceliği düzeninin dengelenmesini geciktirdiği görüşünü destekler. Yapılan çalışmanın sonucunda veriler göstermektedir ki şirket birleşmeleri şirketlerin emek talebinin azalmasına ve istihdam üzerinde negatif bir etki yaratmasına yol açmaktadırlar (Behar, 2007:14). Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa'daki 27 OECD ülkesini karşılaştırmasında Amerika'da şirket birleşmeleri ve satın almaların istihdamda negatif bir etkiye sonuç vermediği sonucuna varılırken bu sonucun Avrupa ülkelerinde bu şekilde olmadığı, bilakis negatif etkiye sebebiyet verdiği ortaya konulmuştur. Bunun sebebini ise Amerika da istihdamı koruyan kuralların varlığına dayandırmaktadır (Yurtoglu, 2004:5).

Ülkemize doğrudan yabancı yatırımları en yüksek veri akışının 2006 yılında olduğu gözlemlendiğinden bu yılın doğrudan yabancı yatırımlarının düzeyi ve yatırım şekillerini incelenmiştir. 2006 yılında ülkemizde 154 adet satın alma ve birleşme işleminin gerçekleştiği ve bunlardan değeri açıklanan 96 adedinin toplan değerinin 18.3 milyar dolar olduğu ve bunlardan 15.4 milyar dolarlık kısmının ödemeler dengesine yansıyan, yabancıların gerçekleştirdiği birleşme ve satın alma işlemi olduğu belirtilmiştir (Hazine, 2007:14). 2006 yılında Çek cumhuriyetine yapılan doğrudan

yabancı yatırımları incelediğimizde %37 si imalat sektörüne, %19'u toptan ve perakende ticaret sektöründe gerçekleşmiştir. 2006 yılı verileriyle Macaristan'ı incelediğimizde 6,1 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımlarının içerisinde dağılım imalat, elektrik gaz ve hizmet sektörü ilk üç sırayı almaktadır. Ülkemizde ise doğrudan yabancı yatırımlarının akışına baktığımızda yüzde 39,3 oranıyla finans sektörü, 37.2 ile haberleşme, depolama ve taşımacılık sektörü oranlarıyla nakit sermaye girişinin % 76.5 ini oluşturmaktadırlar(Hazine, 2007:10–11). Tablo 9.2 de görüldüğü gibi 17.246 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırımlarının 15 milyar dolarlık kısmının şirket birleşmesi ve satın alma yoluyla yapıldığı görülmektedir. Bu şirketlerin adları, geldikleri ülke, yatırım hisse oranları Tablo 9.3 'te verilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlarının ülkemizde siyasi ve ekonomik etkenlerden olumsuz yönde etkilenmesi gerek ülkemizdeki doğrudan yabancı yatırımlarının şirket satın almaları veya şirket birleşmeleri şeklinde olması istihdam üzerinde olumlu sonuçların alınamamasına sebep olabilmektedir. Ayrıca diğer ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlarının genellikle istihdam yaratıcı sektörlerde yüksek oranlarda seyir ederken ülkemizdeki doğrudan yabancı yatırımlarının genellikle finanssal bazlı sektörlerde yapılması diğer bir etken de olabilmektedir.

Tablo 10 : Türkiye DDY Girişleri 2000-2006 Arası (Milyon Dolar).

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Toplam(Net)	982	3.352	1.137	1.752	2.883	9.801	20.168
Uluslararası Doğrudan Sermaye	982	3.352	1.137	754	1.540	7.960	17.246

* Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, uluslar arası Doğrudan yatırım verileri Bülteni Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Mart 2007 s.13

Tablo 11 : 2006 Yılında Yapılan En Büyük DDY Girişleri (Milyon Dolar)

S.Alınan şirket	Alan Şirket	Ülke	S.Alınan Hisse Oranı	Yatırım Tutarı
Telsim	Vodafone	Hollanda	100	4.690
Denizbank	Dexiabank	Belçika	98.9	3.221
Finansbank	Nat.Bank of Greece	Yunanistan	80.4	2774
Türk Telekom	Ojer Telecom	B.A.E	40.6	1500
Petrol Ofisi	OMV	Avusturya	34.0	1.054
Toplam				13.239

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 yılı raporu,7,2007

3.2. DEĞİŞKENLERİN TANIMLANMASI

Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerine etkisini incelemek amacıyla 1970–2005 yıllarını içeren 35 yıllık veri seti kullanılmıştır. Mevcut veri seti, Türkiye İstatistik Kurumu’nun resmi sitelerinden sunulan verilerden elde edilmiştir. Çalışmada bağımlı değişkenler olarak gayri safi milli hasıla (GSMH) ve istihdam (İSTHDM) bağımsız değişken doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) kullanılmıştır. Tüm değişkenlerin zaman serileri düzeyde değil logaritmik olarak ele alınmıştır. Analiz için gerekli tüm hesaplamalar için E views 5.0 paket programından yararlanılmıştır.

3.3 DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doğrudan yabancı yatırımlarının istihdam üzerine etkisini ölçmek için; analizde 2 bağımlı değişken ve 1 bağımsız değişkenin etkilerinin açıklanmaya yönelik regresyon analizi sonucunda oluşan denklemler şu şekildedir:

$$\text{LGGSMH} = 9.3464 + 0.3837\text{LGDYY}$$

Tablo 12 : DDY ve GSMH İçin Uygulanan Regresyon Testi Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistik	Olasılık
Sabit Terim	9.3464	0.2538	36.8176	0.000
LGDYY	0.3837	0.0442	8.6724	0.000
F-İstatistik = 75.21				$R^2 = 0.688$

LGDYY ve LGGSMH' nin %90 güven aralığında regresyon testi sonuçlarına göre; LGDYY serisinin olasılık değerleri (0.000) güvenilirlik düzeyinde anlamlıdır. DDY GSMH 'nın bir açıklayıcısıdır.

$$\text{LGİSTHDM} = 9.3800 + 0.0765\text{LGDYY}$$

Tablo 13 : DDY Ve İstihdam İçin Uygulanan Regresyon Testi Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistik	Olasılık
Sabit Terim	9.3800	0.0427	219.37	0.000
LGDYY	0.0765	0.0074	10.275	0.000
F-İstatistik = 105.5865				$R^2 = 0.7564$

LGDYY ve LGİSTHDM' nin %90 güven aralığında serilerinin regresyon testi sonuçlarına göre; LGDYY serisinin olasılık değeri (0.000) güvenilirlik düzeyinde anlamlıdır. DDY İSTHDM 'nin bir açıklayıcısıdır.

SONUÇ

Gelişen dünya düzeni içerisinde nüfus sürekli artmakta ve artan nüfusun istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için üretim sektörü sürekli çalışma ve yeni üretim alanları oluşturma zorunluluğu içerisinde kalmaktadır. Teknolojik gelişmeler, yeni üretim teknikleri insanların haberleşme, ulaşım, teknik bilgi aktarımını kolaylaştırmış ve dünyayı bütün bir pazar haline getirmiştir. Bu pazarda bütün işletmeciler ülke kavramını bir yana bırakarak artık küresel üretici vasfıyla üretim yapmaya başlamış ve bu üretimlerin de süreklilik arz etmesi için yeni pazar arayışlarına, yeni üretim merkezlerine, yeni emek ihtiyacına doğru yönelmişlerdir. Dünya üzerinde ülkeler aralarında ticaret yaparken üretim işbirliği ve yatırım işbirliği sonucunu doğurmakta, kimi zaman iki düşman şirketin yatırım amacıyla aynı konuda ortaklık kurmalarına sebebiyet vermektedir. Ticaret dünyanın doğuşuyla var olsa da Adam Smith ile başlayan dış ticaret ve yabancı yatırımlar günümüzün olmazsa olmazlarından biri haline gelmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların bu evrimi sırasında birçok ülke ekonomisinin verileri incelenmiş ve yeni teorilerin doğmasına yol açmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar yapılırken çıkan engelleri aşma yolları da teorilere değişik bakış açılarının doğmasına neden olmuştur.

Yatırımlar ülkelere sadece ekonomik olarak yenilik getirmemektedir. Olumlu gelişmelerin yanı sıra ülkeler, bazı değerlerini de kaybetmektedirler. Globalleşen dünya düzeninde ulus devlet kavramı ortadan kalkmakta ve bu düzende yer almaya çalışan ülkeler çok ulusluluk kavramıyla hareket etmektedirler. Ülke kanunlarını dünya kanunlarıyla adapte etme zorunluluğu, kültürel olarak yeni devinimlerin eski kültürü etkileyip bambaşka bir kültür oluşmasına neden olmaktadır. Bu yeni düzende gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlarının önemi karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarının ülke ekonomileri üzerindeki olumlu etkileri ülkelerin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyiyle bağlantılıdır. Az gelişmiş ülkelerde temel amaç doğrudan yabancı yatırımlarını çekebilmek olduğundan yatırımların yapılırken istihdam, vergi, kazancın aktarılması gibi konulara özen gösterilmemesi yatırımcıların kazançlarını kendi ülke ekonomilerine aktarmalarına, istihdam yaratmadan, kendi ülke işgücünü kullanarak yatırım yapmalarına yol açmaktadır.

Bu değişen dünya düzeninden ülkemizde nasiplenmiş ve özellikle 1950’li yıllardan sonra yavaş bir seyirle de olsa yabancı yatırım almaya başlamış, bu konuda yasal düzenlemeler yapmaya çalışarak yatırımcıları çekme yarışında kendisine yer bulma çabası içine girmiştir. 1980’li yıllara kadar tüm çabalara rağmen siyasi etkenler ve dünya düzeninde oluşan konjoktürel yapıların etkileri nedeniyle yatırımlar pastadan payını yeterli düzeyde alamamıştır. Son 20 yıllık döneme kadar minimum düzeyde seyir eden yatırımlar 1980’li yıllardan sonra sevindirici ve olumlu düzeyde artış göstermiş ve doğrudan yabancı yatırımcılar ülkemizi yatırım noktası olarak görmeye başlamışlardır. Bu araştırmada, yapılan bu yatırımların gerçekten ülkemiz ekonomisinde uluslararası ekonomilerde görülen ve teorilerle de desteklenen etkilerinin görülüp görülmediği araştırılmaya çalışılmıştır. Bunun içinde 1970–2005 yılı İstatistik Kurumu doğrudan yabancı sermaye verileri ile istihdam verileri incelenmiştir. Ne yazık ki ekonometrik olarak yaptığımız incelemelerde ülkemiz doğrudan yabancı yatırımlar verileri ile istihdam verileri arasında doğrudan yabancı yatırımlarının istihdamın açıklayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlarının beklenen etkiyi göstermemesinin sebepleri; maddi açıdan zor durumda olan şirketleri kurtarmak amacıyla yapılan şirket birleşmeleri, zarar eden devlet kuruluşlarının hem yabancı sermayeyi çekelim hem bu kuruluşları zarardan kurtaralım mantığıyla yapılan zelleştirme girişimleri gelişmekte olan ülkelerde kimi zaman negatif sonuçlar doğurmaktadır. Yapılan bu girişimler kısa dönemde demeler bilançosunda bir rahatlık yaratsa da uzun dönemde ülke ekonomisi açısından hem istihdam hem demeler dengesi noktasında büyük sorunlar doğurmaktadır. Oysa gelişmiş ülkelerde yatırımcılara, belirli kurallar koyulmakta, bu kuralları yerine getirmeyen firmalara yatırım izinleri verilmemektedir. İstihdam, vergi, kazancın aktarılmaması gibi konularda koyulan bu kurallar hem ekonomik açıdan bir büyümeye hem de istihdam açısından olumlu sonuçlar doğmasına olanak vermektedir.

Yatırımların izinleri hükümetlerin temel politikalarında yer vermeleri gereken noktalar olmasının yanında verilen izinlerin ne kadarının ülke ekonomisi açısından faydalı olacağı önceden iyi hesaplanmalı, yatırımcıları çekerken uzun dönemli makro politikalar ve demeler dengeleri göz önünde bulundurularak, gelen yatırımcıların uzun vadeli, istihdam yaratan, finanssal sektörlerde spekülasyon yaratarak kazanç sağlamayı ummayan, kazandığı kazançları yine yatırım yapılan ülke ekonomisi içerisinde

kullanmayı düşünen yatırımcılara; hem kanuni düzenlemeler bazında hem ekonomik olarak destekler düzeyinde veyahut vergi muafiyetleri mahiyetinde sunulan imkanların ülke çıkarları gözetilerek yapılması ivedilik noktasında ele alınmalıdır. Bu önlemler siyasi çıkarlar gözetilmeden yapıldığında ekonomik acıdan gelişmeyi, refah açısından kalkınmayı, istihdamda da stabil bir artışı sağlarken, ödemeler dengesinde de uzun dönemde karşımıza çıkan yatırımlardan kaynaklanan sorunları önleyeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AÇIKALIN Sezgin ve ÜNAL Seyfettin, **Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları: Global ve Yerel Faktörlerin Türkiye Üzerindeki Göreceli Etkisi**,1.Basım, Ekin Kitapevi, 2008, s5-6

AKAT Ömer, **Uluslararası Pazarlama Karması ve Yönetimi**, 5. baskı, Ekin Kitapevi, Ankara, 2004s:21

AKAY Hüseyin, **İşletme Birleşmeleri ve Muhasebesi**, Yaylın Matbaası, İstanbul, 1997

AKÇAOĞLU Emin, **Türk Firmalarının Dış Yatırımları: Saikler ve Stratejiler**, Yayın no.241, Türkiye Bankalar Birliği, Ağustos, İstanbul, 2005

AKSOY A and ROBİNS K,**Time to Listen İstanbul**, Kış, İstanbul 1994 s.11-15

ALİBER Robert, **A Theory of Direct Foreign Investment**, in John Dunning (ed.), The Theory of Transnational Corporation: A Symposium, Routledge, Vol 1 ,s. 127-137, .New York ,1993

ARIKAN Deniz, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Ankara basım yayın dağıtım, İstanbul, Mayıs 2006

AYDIN Nurhan, **Uluslar Arası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler(joint ventures)**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, no:1002,Eskişehir,1997

BEGG David, FİSCHER Stanley, Serin **MAKRO İKTİSAT**, Çeviren: Vildan Alkım Yayınevi, Ankara, Ocak 2001

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005**, İmge Yayınevi,10,Baskı,2006.

BRUNER F.Robert, **Applied Merger's and Ecquisitions**, John Wiley & sons, inc, Hoboken, Newjersey,2004

BRYER Lanning, SİMENSKY Melvin ,**Intellectual Property Assets in Mergers and Acquisitions** , **Chapter 1: Mergers And Acquisitions: An Overview** (Patrick A. GAUGHAN, Ph.D., College of Business, Fairleigh Dickinson University, Economatrix Research Associates, Inc.). 2001 media.wiley.com/product_data/excerpt/79/04714143/0471414379.pdf

CANDEMİR Aykal, **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, Cilt 2**,YASED,2006

CARLTON, Dennis W, PERLOFF J. , **Modern Industrial Organization**, Fifth Edition, Pearson Addison-Wesley Boston 2005

COYLE Brian, **Mergers and Acquisitions**, The Chartered Institute of Bankers, Financial World Publishing, Chicago,2000

DAYINLARLI Kemal, **Joint Venture Sözleşmesi**, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara 1989

DEMİRCİ Rasih, ARIKAN Rauf İ.,ERDOĞAN Burhan, **Genel Ekonomi (Mikro-Makro)** , 3.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001

DİRİMTEKİN Halil, **Genel İktisat teorisi I**, Bilim teknik Yayınevi,İstanbul,1989

DORNBUSCH Rudiger, FİSCHER Stanley, **Makro Ekonomi**, Çeviren: Erhan Yıldırım, Salih Ak, Mahir Füsunoğlu, Refia Yıldırım, Mc Graw-Hill – Akdemi Ortak Yayını Birinci Baskı, İstanbul , Mart,1998

DUNNING John H, ARCHER Howard, **The Eclectic Paradigm and the Growth of UK Multinational Enterprise 1870-1983**, University Of Reading Business And Economic History, Second Series, Volume Sixteen, 1987.

DUNNING, J.H., NARULA, R. **The Investment Development Path Revisited: Some Emerging Issues**, in J.H. Dunning and R. Narula (eds.) Foreign Direct Investment and Governments, Routledge London, 1996

DUNNING, John H, **The eclectic (OLI) Paradigm of International Production, Past, Present and Future** , Edited by John Cantwell, Rajneesh Narula, International Business and the Eclectic Paradigm: Developing the OLI Framework , Routledge Studies in International Business and the World Economy, Hardcover, Routledge; 1 edition, 2003b,

DİSK, **Dünyada ve Türkiye’de Yatırımlar**, Birleşik Metal-iş Yayınları, , Özdemir Matbaası, 2001

ERDOĞAN, Engin, **İktisada giriş II**, Kütahya 1995

EREN Sadun, **İstihdam Para ve İktisadi Politika, Savaş** Yayınları, Sekizinci Baskı, 1987

HOESEL Roger Van, **New Multinational Enterprises from Korea and Taiwan: Beyond Export-Led Growth**, Routledge Studies in International Business and the World Economy, 11, 1 edition, Routledge, 1999

HUGHES Helen, CODY John, WALL David, **Policies for Industrial Progress in Developing Countries**, _Oxford University Press (for the World Bank), 1980

HUNTINGTON, Samuel P, **Political Order in Changing Societies**. New Haven, Conn., Yale University Press. 1968

KARAKOYUNLU Erdoğan, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yabancı Sermaye Dairesinin 1982 Faaliyetleri Sonuçları**, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul,1981

KARAKOYUNLU Erdoğan, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları(24 Ocak 1980 Sonrası ve Öncesi) ve Yabancı Sermaye Dairesinin 1980 Faaliyetleri Sonuçları**, YASED, İstanbul, Şubat 1981

KARLUK S. Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişim-Yapısal Değişim-Politik Değerlendirme**, Anadolu Üniv. İ.İ.B.F. Yayınları Eskişehir, 1994, s: 334.

KARLUK S. Rıdvan, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul Ticaret Odası Ekonomik Yayınlar Dizisi, No: 13, İstanbul 1993, s: 126

KARLUK S. Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi-Teori-Politika Uygulama**, Beta yayınevi, İstanbul,2003. s: 378

KEPENEK Yakup, ENTÜRK, Nurhan, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitapevi, 16.Baskı, Eylül ,2004

KEYNES,J.M. **İstihdam, Faiz Ve Para Genel Teorisi**, Çeviren: Asım Baltacıgil Minnetoğlu Yayınları , İstanbul,1980

KILIÇ Ramazan, **İktisadi Düşünce, İktisadi Düşüncenin Gelişimi ve İktisadi Düşünce Okulları İktisadi Düşünürler**, Siyasal Kitapevi, Ankara 2006

KRUGMAN Paul R., OBSTFELD Maurice, **International Economics,Theory and Policy**, Fourth Edition, ,Addison wesley,longman,1997

LİPSEY Richard G., STEİNER Peter O. , PURVİS Douglas D., COURANT Paul N.,İktisat 1, Türkçesi Ahmet Çakmak, Bilim teknik Yayınevi,1994,İstanbul

LORENCE P.A, **Frame work for strategic planning in multinational corporaions, Transnational Corporations and Business Strategy**, Gen edt. by John Dunning , routledge, London ,1993

OCAKVERDİ Eren, **Türkiye’de Özelleştirme Süreci**, Görüş yayınevi, Ekim 2004

OLSON, Mancur, **Autocracy, Democracy, and Prosperity. In Strategy and Choice, Strategy and Choise**, edited by Richard J. Zeckhauser, 131-57. Cambridge, Mass, MIT Pres, 1991

ÖZGÜVEN Ali, **İktisat bilimine giriş**, beşinci baskı, Filiz Kitapevi İstanbul 1983

ROCK Milton L. Robert H.Rock, Martin SIKORA, **The Mergers and Acquisitions Handbook, Corporate Acquisitions: A Strategic Perspective**, Peter Lorange, Eugene Kotlarchuk, Harbir Singh, McGraw-Hill professional, second edition, January 1, 1994

SAVAŞ Vural, **Türkiye Ekonomisi (Makro Analiz)**, Bursa İktisadi ve Ticaret İlimler Akademisi Yayını, No:2 Bursa,1971

SEYİDOĞLU Halil, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul. 2001 b

SEYİDOĞLU Halil, **Uluslararası İktisat**, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul, 1999a, s. 664.

SHERMAN, A.J., **Mergers and Acquisitions from A to Z,: strategic and practical guidance for small – middle market buyers and sellers**, Amacom Div American Mgmt Assn ,New York ,1998

SOCİ Anna, **Fdi: A Difficult Connection Between Theory And Empiricsin, Bernard Fingleton (ed.), New directions in economic geography**, edt . by Edward Elgar, forthcoming, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2007

ŞAHİN Mehmet; **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Ay yıldız Matbaası, Ankara, 1975

TECER Meral, **Türkiye Ekonomisi**, Türkiye Orta Dogu Amme Enstitüsü, yayın no. 317, 2003

TEKELİ İlhan,İLKİN Selim., **Dünyada ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü**, Yurt Yayınları: 16, Türkiye Araştırmaları Dizisi: 15.Kasım 1987

TOLENTİNO Paz Estrella E.,**Technological Innovation and Third World Multinationals**, Routledge, 1 edition 1993

TÖRE Nahit, **Atatürk Döneminin (1923-1938) Dış Ekonomik İlişkiler Politikası**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 513, A.Ü. S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksek okulu basımevi, Ankara, 1982

URAS T.G, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül matbaası, İstanbul,1979

YILDIRIM Kemal, BAKIRTAŞ İbrahim, YILMAZ Rasim, **Makro İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi, 2006

YILMAZ Şiir, ÇEMİKLİ A.Hakan, **İktisat Seçme Yazılar**, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2003

MAKALELER

RAZZİN Assaf, GOLDSTEİN Itay An information-based trade off between foreign direct investment and foreign portfolio investment, **CEPR Discussion Paper** No. 3747, 2003 s 271-274

OZAWA Terutomo, Foreign Direct Investment and Economic, **Transnational Corporations**, 1(1), February 1992

AGARWAL, J.P. (1980) Determinants of Foreign Direct Investment : A Survey, **Weltwirt-schaftliches Archiv**, 116(4), s.739-73.

AKİNLO A. Enisan ,Foreign direct investment and growth in Nigeria An empirical investigation, **Journal of Policy Modeling**, 2004, vol. 26, issue 5 627–639

AKDİŞ Muhammet, "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", İnceleme Yarışması-Mansiyon, Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler, İstanbul, **YASED Yayınları**, No:33,1988, s.61-90.

AKMAN Ayhan, "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", İnceleme Yarışması-İkincilik, Yabancı sermaye yatırım neden ve etkileri, İstanbul, **YASED Yayınları**, No:33,1988, s.23-39.

ALGAN Nese, "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", İnceleme Yarışması-Masiyon, Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler, İstanbul, **YASED Yayınları**, No:33,1988, s.93-119.

AIKEN Brian J., HARRİSON Ann E. ,Do Domestic Firms Benefit from Direct Foreign Investment? Evidence from Venezuela **The American Economic Review**, Vol. 89, No. 3 Jun., 1999, s 605-618

AMATI Alexander FDI Theories and Empirics, **ApEcon, UofMN**, 2004

ANDERSEN Palle S. , HAINAUT P. Foreign direct investment and employment in the industrial countries , **BIS Working Papers**, No 61,November ,1998

ANDREANO Simona, Lelio IAPADRE,Audiovisual Policies and International Trade: The Case of Italy, **Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv**, (HWWA)Hamburg Institute of International Economics,2003,

ASIEDU Elizabeth,KWABENA Gyimah-Brempong, ,The Effect of the Liberalization of Investment Policies on Employment and Investment of Multinational Corporations in Africa, **Working Papers Series In Theoretical And Applied Economics from University of Kansas**, No 200702, Department of Economics, 18, 2007

ATAN, M., ÖZAĞ E. F., KAYA, S., "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Toplam Yatırımlar Üzerindeki Etkisi" , **Ekonomik Yaklaşım**, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, Üç Aylık Dergi, Sayı 51, Cilt 15, sayfa: 65-71 Ankara, Bahar 2004

ATAMAN Berrin Ceylan İşsizlik Sorunu Ve Türkiye'nin Ab İstihdam Stratejisine Uyumu, **İşveren Dergisi**, Ekim 2003

AYDOĞMUŞ İsmail, DEMİRTAŞ Gökhan, Gelişmekte olan Ülkelerde Dışa Açıklık ve Ülke Riskinin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.İ.B.F Dergisi**,C.VII,S.I.2005

BALASSA Bela, Explaining International Production. by John H. Dunning ,**Journal of Economic Literature**, Vol. 28, No. 2. Jun., 1990, s 707-708.

BARLOW A.E.R, BRADFORD Frederick.; WENDER Ira T. . Foreign Investment and Taxation, **The Journal of Finance**, Vol. 11, No. 3. Sep., 1956, s. 393-394.

- BARRELL, R., PAÏN N., Foreign Direct Investment, Technological Change and Economic Growth Within Europe, **The Economic Journal**, 107, 1997, s 1770-86
- BARRY F.; GÖRG H, MCDOWELL A., Outward FDI and the Investment Development Path of a Late-industrializing Economy: Evidence from Ireland Regional Studies, **The Journal of the Regional Studies Association**, Volume 37, Number 4, June 2003 , s. 341-349
- BAYRAKTUTAN Yusuf, Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2003
- BELLEFLAMME Paul, Patents and incentives to innovate: some theoretical and empirical economic evidence, Crecis Center for REsearch in Change, Innovation and Strategy, **Working paper**, LOUVAIN School of Management, 01/2006
- BEHAR Alberto, HODGE James ,The employment effects of mergers in a declining industry: the case of South African gold mining, **Economics Series Working Papers**, 335, University of Oxford, Department of Economics., 2007
- BJORVATN Kjetil, Carsten Eckel, Policy competition for foreign direct investment between asymmetric countries, **European Economic Review**, 50, 2006, s 1891-1907
- BLOMSTROM Magnus, Host Country Benefits Of Foreign Investment, **NBER Working Paper**, No. 3615 March 1992
- BORENSZTEİN Eduardo, DE GREGORIO, José , LEE, Jong-Wha, ,How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?, **IMF Working Papers**, No. 94/110, September 1994.

BUCKLEY, P.J. and CASTRO F.B. The investment development path: the case of Portugal. **Transnational Corporations**, 7, 1998s. 1-15

CHEN Shih-Fen S, Extending internalization theory: a new perspective on international technology transfer and its generalization, **Journal of International Business Studies**, 36,2005,s 231–245

CÖMERT Faruk, Yabancı Sermayenin dünü, Bugünü ve geleceği, **Hazine Dergisi**, Sayı:12,Ekim 1998,Sayfa 14

CÖMERT Faruk, İstihdam Sorunu Ve Yabancı Sermaye, **Hazine Dergisi**, Ocak 2000 Sayı 13

ÇALIŞKAN Özgür, “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Bir Değerlendirme”, Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler, **DTM Yayını**, Sayı:13 Ankara. 2003

ÇETİNTAŞ Hakan, Global Bir Ekonomide Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Rekabet, Dış Ticaret Müsteşarlığı **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl:6,Sayı: 22,Temmuz, Ankara, 2001

ÇİLESİZ Yeşim, MISIRLI Okan, Dünyada ve Türkiye’de yabancı sermaye yatırımları ve beklentiler, İnceleme Yarışması-Birincilik, Türkiye’de yabancı sermaye:”Karlılık, yoğunluk ve teknoloji”500 büyük sanayi kuruluşu çerçevesinde bir inceleme, İstanbul, **YASED Yayınları**, No:33,1988,

CUYVERS Ludo, DUMONT Michel, RAYP Glenn, STEVENS Katrien, Home Employment Effects of EU Firms’ Activities in Central and Eastern European Countries, **Open Economies Review**, Springer, vol. 16(2), pages 153-174, April,2002

DELIKTAS Ertugrul, Malthusgil Yaklaşımından Modern Ekonomik Büyümeye, **Ege Akademik Bakış, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1, 2001

DESAI Mihir A. , FOLEY C. Fritz , HINES JR James R. Foreign Direct Investment and Domestic Economic Activity, **NBER Working Paper**, No. 11717 Issued in October 2005

DUNNING John H, Some antecedents of internalization theory, **Journal of International Business Studies**, 34, 2003,

DUNNING John H.; The Determinants of International Production, **Oxford Economic Papers**, Vol.25, No.3, 1973

DUNNING, J. H., A Rose by Any Other Name ...? FDI Theory in Retrospect and Prospect, **Journal of International Business**, 2000,

DUNNING, John H.; Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Developmental Approach, **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.117, 1981

DRIFFIELD Nigel, TAYLOR, Karl. ,Spillovers from FDI and Skill Structures of Host-Country Firms, **Discussion Papers in Economics**, 02/4, Department of Economics, University of Leicester, 2002

EDWARDS C. , JENKINS R. ,The Effect of China and India's Growth and Trade Liberalisation on Poverty in Africa, **Department for International Development**, United Kingdom, May, 2005

http://www.sarpn.org.za/documents/d0001312/P1555China_trade_Report_May2005.pdf

FEDERICO Stefano , MINERVA G. Alfredo ,Outward FDI and Local Employment Growth in Italy, **Bank of Italy Economic Research Paper**, No. 613, February 2007

FU Xiaolan , BALASUBRAMANYAM V.N.,Exports, FDI, Growth Of Small Rural Enterprises And Employment In China, **ESRC Centre for Business Research - Working Papers**, wp286, ESRC Centre for Business Research,2004

FUKAO Kyoji, ISHİDO Hikari and ITOKeiko ,Vertical Intra-Industry Trade and Foreign Direct Investment in East Asia, **Journal of the Japanese and International Economies**, Volume 17, Issue 4, December 2003, s 468-506

GEROSKİ P. A.,Direct Foreign Investment by Kiyoshi Kojima ,**The Economic Journal**, Vol. 89, No. 353, 1979 S 162-164.

GOLDBERG, Linda S.,Financial-Sector Foreign Direct Investment and Host Countries: New and Old Lessons , **FRB of New York Staff Report**, No. 183, April 2004

GREENE Lawrence M., The Investment Company--Useful Medium for American Private Investment Abroad , **The Journal of Finance**, Vol. 14, No. 4. Dec., 1959, s. 493-503.

GÜNDOĞAN Naci,Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri, **Hazine Dergisi**, 2002.sayı 14.

GÜVEN Tarık Celal,Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Dış Ticaretimizin Geçmişi ve Bugünü, **Dış Ticaret Dergisi**, Ankara ,1998

GYAPONG Anthony O. , KARİKARİ John A. Direct Foreign Investment Strategies and Economic Performance in Ghana and Ivory Coast, **Journal Of Economic Development**, Volume 24, Number 1, June 1999

HARABİ Najib M. The Impact of Vertical R&D Cooperation on Firm Innovation: An Empirical Investigation **Economics of Innovation and New Technology**, vol. 11, issue 2,2002

HARABİ Najib M., Innovation Through Vertical Relations Between Firms, Suppliers and Customers: Lessons from Germany, **University of Applied Sciences Solothurn/Northwestern**, Switzerland, August 2000, www.gdnet.org/pdf/826_Najib.pdf

HARMS P., URSPRUNG H.W., Do civil and political repression really boost foreign direct investments? **CESifo Working Paper**, No. 421 February 2001

HASANBEŞEOĞLU Banu "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", İnceleme Yarışması-Masiyon, Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentileri, İstanbul, **YASED Yayınları**, No:33,1988, s.135-150

HEİSE, Arne.MCDONALD Frank,ÜSELMANN Heinz, The evolution of foreign subsidiaries and employment: the case of German direct foreign investment into North West England, **Manchester Metropolitan University Business School Working Paper Series**, WP00/06Manchester Metropolitan University, Manchester December 2000

HUTTUNEN, Kristiina ,The Effect of Foreign Acquisition on Employment and Wages: Evidence from Finnish Establishments, **The Review of Economics and Statistics**, MIT Press, vol. 89(3), s 497-509, 05. 2007

IYER Karthik N.S., Learning in Strategic Alliances: An Evolutionary Perspective, **Academy of Marketing Science Review Volume**, No. 10, 2002 <http://www.amsreview.org/articles/iyer10-2002.pdf>

JANSEN W. Jos and STOKMAN Ad C.J.Foreign direct investment and international business cycle comovement, **Working Paper Series**, 401, European Central Bank,2004

JAYARAMAN T.K., SINGH Baljeet,. Foreign Direct Investment and Employment Creation in Pacific Island Countries: An Empirical Study of Fiji, **Working Papers**, 3507, Asia-Pacific Research and Training Network on Trade (ARTNeT), an initiative of UNESCAP and IDRC, Canada,2007

JENSEN, Nathan M. Democratic Governance and Multinational Corporations: Political Regimes and Inflows of Foreign Direct Investment, **International Organization**, Vol. 57, No. 3. Summer, 2003

JOHNSON Andreas, The Effects Of Fdi Inflows On Host Country Economic Growth No 58, Working Paper Series in Economics and Institutions of Innovation, Royal Institute of Technology, **CESIS - Centre of Excellence for Science and Innovation Studies**, 31 August 2005

JOSKOW Paul L.,Regulation Of Natural Monopolies,Center for energy and environmental policy research, **Handbook of Law and Economics**, 2005

KIRANKABEŞ Mustafa Cem ülke riskin doğrudan yabancı yatırımlar üzerine etkisi 1984-2003 dönemi Türkiye değerlendirmesi, **Afyon Kocatepe üniversitesi İİBF Dergisi**, cVII s.1.2005

KRUGMAN, P. R.,, A Model for Innovation, Technology, Transfer and the World Distribution of Income, **Journal of Political Economy**, 87, 1979

KUMAR, Nagesh; “Intangible Assets, Internalisation and Foreign Production: Direct Investments and Licensing in Indian Manufacturing”, **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.123, No.2, 1987

LESSARD Donald R. , GAST Andreas , Multi-point knowledge development processes in the multinational firm, **Working papers from Massachusetts Institute of Technology**, WP 3985-97 , Sloan School of Management , 1997

LOUNGANI Prakash, RAZIN Assaf .How beneficial is foreign Direct Investment for Developing Countries?, **Finance&Development**,Volume 38,Number 2,June 2001

MARKUSEN, James R. Multinationals, Multi-Plant Economies, and the Gains from Trade. **Journal of International Economics**, volume16,issue (3-4). 1984

MAVIGLIA Sandra F. , Mexico's Guidelines for Foreign Investment: The Selective Promotion of Necessary Industries The American Journal of International Law, Vol. 80, No. 2., 1986

MILLER, RR , GLEN, JD , JASPERSSEN, FZ , KARMOKOLIAS, Y.International Joint Ventures in Developing Countries, **Finance & Development**, March 1997

MICKIEWICZ Tomasz , RADOSEVIC Slavo , VARBLANE Urmas,. The Value of Diversity: Foreign Direct Investment and Employment in Central Europe During Economic Recovery, One Europe or Several? **Working Papers 5**, One-Europe Programme, 2000

MOOIJ Ruud, EDEVEEN Sjef, “Taxation and Foreign Direct Investment: A Synthesis of Empirical Research”, **cesifo working paper**, no. 588, october 2001.

NUNNENKAMP Peter, BREMONT José Eduardo Alatorre, ANDREAS Waldkirch FDI in Mexico: An Empirical Assessment of Employment Effects, **Kiel Working Papers**, Kiel Institute for the World Economy, Germany,2007

ÖRNEK Gökhan, Ticarete Teknik engeller Anlaşması Ve Türkiye uygulaması, Dış Ticaret Uzmanı, **Dış Ticaret Müsteşarlığı** D.T Standardizasyon Genel Müdürlüğü 2008 <http://www.teknikengel.gov.tr/ktmllite/files/uploads/Makale-TBT.doc> 12.04.2008

PATIBANDLA Murali, ROSARIO Shirley, Intangible Assets, Multinational Firms and Joint Ventures: The Case of Financial Services in Developing Economies , **Working Papers from Copenhagen Business School, Department of International Economics and Management**, No 2-2002

PROFFET Edgar, “Dış Sermaye (Yabancı Sermaye) Konusunda Gelişmeler” (Açık Oturum), **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl 21, Sayı 11, Kasım-1984

PİHL Håkan FJELKNER Viveca, The effects of Foreign Direct Investment on local companies, Case: The Polish construction sector, **Kristianstad University, department of Business studies**, FEC 685 MBA, December, 2004

RACONIER Henrik, NORBÄCK Pehr-Johan, URBAN Dieter ,**Vertical FDI Revisited**, Centro Studi Luca d'Agliano, **Development Studies Working Paper**, No. 167, November 2002

RANDALL Merck, Internalization, An event study test, **Journal of International Economics**, 33 41-56. North-Holland,1992

RESNICK Adam, LI; Quan, Reversal of Fortunes: Democratic Institutions and Foreign Direct Investment Inflows to Developing Countries, **International Organization**, Vol. 57, No. 1. Winter, 2003, s. 175-211

RUANE Frances, UGUR Ali, Foreign Direct Investment And Productivity Spillovers In The Irish Manufacturing Industry: Evidence From Firm Level Panel Data, **Trinity Economics Papers**,2002/6, Trinity College Dublin, Department of Economics, Dublin,2002.

ROMER, P. M., Endogenous Technological Change, **Journal of Political Economy**, 98, 1990 s S71-S102

SABIR Hasan, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar, **Dış Ticaret Dergisi**, DTM, 2002

SCHNEİDER F., FREY B.S, Economic and political determinants of foreign direct investment, **World Development**, 13, 1985,s 161– 175.

SEYMEN Dilek, Dış ticaret,çevre ilişkilerinin değerlendirilmesi:sürdürülebilir ticaret,teori ve Türkiye Değerlendirilmesi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 7,Sayı 3,2005,s 102-106

SLAUGHTER,Matthew J , Does Inward Foreign Direct Investment Contribute to Skill Upgrading in Developing Countries?, **SCEPA Working Papers from Schwartz Center for Economic Policy Analysis (SCEPA)**, New School University No 08,2002

SHİMİZU Hiroshi ,The Eclectic Paradigm and Zenekon in Singapore,2004, www2.aasa.ac.jp/graduate/gsscs/reports01/PDF/01-005.pdf

SURUGA T., LE M. V. ,The Effects of FDI and Public Expenditure on Economic Growth: From Theoretical Model to Empirical Evidence, **GSICS Working Paper Series**, No.2, 1-15, November 2005

ŞEN Ali,Türkiye’deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme Ve İhracata Etkisi, **Sosyal Bilimler Konferansı Dergisi**, 2007s.1065

TANDIRCIOĞLU Haluk, ÖZEN Ahmet,Geçiş ekonomilerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt5, Sayı 4,2003 .s106

TEKİN Suat , "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler",
İnceleme Yarışması-Mansiyon, Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye
Yatırımları ve Beklentiler, İstanbul, **YASED Yayınları**, No:33,1988, s.223-
235

TRABAJO Ginebra. La inversión extranjera directa y las empresas multinacionales:
efectos sobre la economía local, el empleo y la formación **.İlo working
papers**, WP 92. , Costa Rica ,2003

TREVİNO, Len J.,JOHN D. Daniels;An Empirical Assessment of the Preconditions of
Japanese Manufacturing Foreign Direct Investment in the United States,
Weltwirtschaftliches Archiv, Vol.13, No.3, 1996, pp.576-599.

UNAY Cafer, Cumhuriyetin 60. yılında Türkiye Ekonomisi, **Uludağ Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, cilt IV,Sayı 2, Bursa ,1983

VAHTER Priit, The Effect of Foreign Direct Investment on Labour Productivity:
Evidence from Estonia and Slovenia, **U. of Tartu Economics and Business
Administration Working Paper**, No. 32 - 2004.

VAHTER, Priit ,Which Firms Benefit More From Inward Foreign Direct Investment?
No 2005-11, **Bank of Estonia Working Papers from Bank of Estonia**,
Estonia bld. 13, 15095 Tallinn, Estonia 2005

WHEELER D., MODY A., International investment location decisions: the case of U.S.
firms, **Journal of International Economics**, 33, 1992,s57–76

WHITTLESEY Charles R.,Foreign Investment and National Gain ,**The American
Economic Review**, Vol. 23, No. 3. Sep., 1933, s. 466-470.

YALÇINKAYA M.Hakan, GEDİZ Burcu, Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı, Celal **Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Manisa, Sayı: 6,2000

YAPAR Sinem, ALAGÖZ Mehmet, Görünmez engeller: Serbest ticarete bir engel mi? **Akademik Bakış**, Sayı 11,s 4, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi-Türk Dünyası Fakülteleri-Celalabat-Kırgızistan, 2006

YILMAZ İlhan, "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler", İnceleme Yarışması-Üçüncülük, Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler, İstanbul, **YASED Yayınları**, No:33,1988, s.41-59

YİĞİT Mehmet, “Gümrük Birliği Bağlamında Türkiye’de Serbest Bölgeler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Girişine Etkileri”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, S.15, s. 197-223,1999

YURTOGLU, B. Burcin, GUGLER, Klaus, The effects of mergers on company employment in the USA and Europe, **International Journal of Industrial Organization**, Elsevier, vol. 22(4), ,2004 s481-502

TEZLER

AKSOY Sevgi, Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmeler Çerçevesinde Türkiye’de özelleştirme, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos, Eskisehir,2006

AKTAŞ Cihan, Gelişmekte Olan Ülkelerde Rekabet Politikası: Bir Çerçeve Çalışması, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri- Rekabet Kurumu, Temmuz Ankara, 2003,

APAN Evrim, Türkiye’nin Yurt Dışına Doğrudan Yatırımları ve Türk Firmalarının Doğrudan Dış yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler, Uzmanlık Tezi, Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü Hazine müsteşarlığı, Ankara, 2006

ATEŞ Mehmet, Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdam Üzerindeki Olası Etkileri: Türkiye Örneği, Z.K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2006

AYDEMİR Ferhan, Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları: Yatırım Gelişme Yolu Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma, Erciyes üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kayseri Haziran 2006

FİDAN Erkal, “Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kalkınma Sürecine Etkisi ve Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1992

GÖRGÜN Tuğrul, Doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi çerçevesinde yatırımların geliştirilmesinin etkin kurumsal yapılanmaları, uzmanlık tezi, T.C BaşbakanlıkDış ticaret müsteşarlığı ihracatı geliştirme etüd merkezi, uygulama ve koordinasyon başkanlığı, Ankara-2004,s.7

GÜNEŞ Canan, Küreselleşme sürecinde Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve 1980 sonrası Türkiye ekonomisine etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ,Kafkas Üniversitesi, ,Kars, 2006 s.37,

HYMER, Stephen Herbert , “The International Operations of National Firms: a Study Direct Foreign Investment”, Doktora tezi, Massachusetts Institute of Tecnology, Campridge Massachusetts.14 May 1960

JORDAAN, Johannes Cornelius, Foreign direct investment and neighbouring influences, Faculty Of Economic And Management Sciences, University Of Pretoria, Doctoral Thesis, ,October 2004,

YAŞAR Ercan, Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'deki Ücretler Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2005

YORULMAZ Fatih, Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye Ekonomisine Etkileri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006

RAPORLAR

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2000a,s3

DPT, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)” DPT Yayınları, Yayın no:1664,Nisan Ankara,1979

DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)” DPT Yayınları, Ankara,1996

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000-2005)” DPT Yayınları, Ankara,2000

DPT , Dokuzuncu Master planı,(2007-2013) , DPT Yayınları, Ankara 2006

DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2006”, DPT Yayınları, DPT Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, Mart Ankara 2007

ECE / FAO Forest Products Annual Market Review Trade Restrictions And Their Future,chapter5, 1998-1999,s40 <http://www.unece.org/trade/timber/docs/rev-99/rev99.htm>

GÖVER Z. Tuğrul, Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslar Arası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, T.C. Başbakanlık Hazine müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Araştırma-İnceleme Dizisi No: 40 Temmuz 2005

HAZİNE Müsteşarlığı Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 yılı raporu, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Haziran 2007

KURULTAY – SEMPOZYUMLAR

GALAN, J. I., GONZALEZ, J. and ZUNIGA, J. A.: “ An Analysis Based on the Investment Development Path to Assess the Location Decisions of Spanish Multinationals ”VIIIth World Congress of the International Federation of Scholarly Associations of Management, IFSAM, Berlin (Germany), 28-30 de septiembre,2006.

GUROVA Olena, The Product Cycle Theory for Developing Countries. Ukrainian case. Centre d'Analyse et de Recherche en Économie - EA 2260,14 décembre 2006, Université de Rouen, France,<http://www.univ-rouen.fr/droit-sceco-gestion/Recherche/CARE/docs/papiers/S20061214.pdf>.

GÜNDÜZ. A.Y. Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Bölge Kalkınma Projeleri. 9. Bölge Planlama Bilimi Kongresi, Trabzon, Bildiriler Kitabı, 2000 s:183-193

İ.C.C World Direct Foreign Capital Investment Development's In Turkey And İzmir's Chace. A Publication Of İzmir Chamber Of Commerce (İ.C.C) Publ. No 58,1998.S5

KARAGÖZ, Kadir, Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği, 8.Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi,24-25 -İnönü Üniversitesi, Malatya Mayıs 2007

KAYALICA M.Ozgur , DİVARCI A., HİSARCIKLILAR M. , KAYAM S., “Foreign Direct Investment and Development in MENA Countries”, Middle East and North African Economies: Past Perspectives and Future Challenges Conference, Free University of Brussels, Belgium. 2005

NONNENBERG Marcelo José Braga, CARDOSO Mendonca, Mario Jorge, "The Determinants of Direct Foreign Investment in Developing Countries" Anais do XXXII Encontro Nacional de Economia Proceedings of the 32th Brazilian Economics Meeting from ANPEC - Associação Nacional dos Centros de Pósgraduação em Economia Brazilian Association of Graduate Programs in Economics, Brazil, January 2004

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://db.lib.uidaho.edu/ereserve/redirect.php3?epid=133&pid=97>.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan.asp>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/yabancis/yabancis.asp>

http://www.emo.org.tr/resimler/ekler/b3213ada4830295_ek.pps

<http://gias.snu.ac.kr/wthong/course/trade/it17.pdf>. p.1-5

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48

http://www.bianet.org/bianet/kategori/ekonomi/23290/ekonomide_buyume-ve-issizlik

<http://www.ekonomi.name/akimlar-ve-teoriler/keynes-ci-ekonomi.html>

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48ç

<http://www.ilo.org/public/french/employment/multi/publ.htm>

<http://www.akademikbakis.org/sayi11.htm>

<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>

<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html.02/06/2007>

<http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek10.pdf>.

http://www.turkforum.gen.tr/vforum/thomas-robert_malthust142601.html?s=00

http://www.ekodialog.com/Konular/iktisatcilar/baptist_malthus.html

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=568&icerikID=674&dil=TR>

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/06/loungani.htm>

<http://www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/seura/mains.htm#Globalization and employment>

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, 22, 03, 2007

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>

web.uconn.edu/matschke/teaching/242-files/handout7-trade-policy.pdf

<http://www.insankaynaklari.net/Dokuman.asp?s=10&Desteno=1&v=120>

http://www.ekodialog.com/Konular/eko_konu/eko_konu8.html

DİZİN

A

Acquisition, 29, 110
Aliber, 43
Az Gelişmiş Ülke, 95

D

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, 20, 117
Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, 57
Dunning, 17, 28, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 98, 100, 102, 105
Dünya, 51, 104, 110, 115, 116

E

Eklektik Paradigma, 45

G

Geçici İşsizlik, 66
Gelişmekte Olan Ülke, 20, 28, 33
Gümrük Birliği, 116

H

Hyer, 35, 44, 47

İ

İçselleştirme, 41, 42, 44, 46
İstihdam, 34, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 72, 73, 74, 81, 84, 87, 88, 96, 100, 101, 105, 107, 109, 116, 117
İstihdam, 59, 67, 72, 77, 93
İşsizlik, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 82, 83, 105, 116
İthalat, 23

J

Joint Venture, 29

K

Keynes, 60, 67, 73, 74, 75, 76, 77, 79
Keynes, 72
Klasik İstihdam, 68, 72

Klasik İstihdam XE "İstihdam" Teorisi, 72

Klasik İstihdam Xe "İstihdam" Teorisi, 67

Konjonktürel İşsizlik, 67

M

Magee, 42
Malthus, 73, 74
Markusen, 44
Merger, 29, 99
Monopol, 22
Mülkiyet, 44, 45

O

Osmanlı, 25, 51, 52

Ö

Ödemeler Dengesi, 36
Özelleştirme, 30, 102

S

Say Kanunu, 68

T

Tam İstihdam, 59, 60, 70, 72, 74

U

Uluslararası Şirketler, 17

V

Vernon, 39, 40, 41

Y

Yabancı Yatırım, 28, 47, 51
Yatırım, 17, 18, 19, 25, 27, 32, 36, 46, 47, 48, 56, 70, 77, 91, 93, 117
Yatırım, 20, 37

